

Mišljenje broj: 127/2009 (MASz))

www.legislationline.org

ODIHR i Vijeće Evrope

Analiza pravnih propisa koji se odnose na borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini

Ovu analizu je za OSCE/ODIHR pripremila dr Galma Jahić, predavač na Pravnom fakultetu Bilgi univerziteta u Istanbulu, Turska i za Vijeće Evrope Santiago Ripol Carulla, profesor Javnog međunarodnog prava na Pompeu Fabra univerzitetu u Barceloni,

Ovaj dokument izražava samo stanovište autora, a ne nužno i stanovište Vijeća Evrope. Ovaj dokument se ne može ni pod kojim okolnostima koristiti kao osnova za bilo kakvu službenu interpretaciju koja može biti korištena, u pogledu navedenih pravnih instrumenata, u postupcima protiv vlada zemalja članica, upravnih organa Vijeća Evrope ili bilo kojeg drugog tijela uspostavljenog Evropskom konvencijom o ljudskim pravima.

NESLUŽBENI PRIJEVOD

SADRŽAJ

Tabela skraćenica	4
<u>I. UVOD</u>	5
<u>1. OPSEG ANALIZE</u>	6
Saradnja institucija i uključivanje civilnog društva.....	10
Politika rada i programi na sprečavanju trgovine ljudima	12
Istraživanje i prikupljanje podataka.....	12
Podizanje svijesti, obrazovne kampanje i programi obuke za ugrožene grupacije i profesionalno osoblje.....	13
Socijalne i ekonomske inicijative	15
Pristup koji se zasniva na poštivanju ljudskih prava/ <i>gender mainstreaming</i> /senzitivan pristup dječijoj populaciji.....	16
Politika migracija, granične kontrole i mogućnosti za legalne migracije.....	17
Kontrola i nadgledanje treće strane	19
<u>4. DIO B: ZAKONODAVSTVO KOJE SE ODNOSI NA KRIVIČNO GONJENJE</u>	21
Krivična odgovornost za trgovinu ljudima	21
Krivična odgovornost za druga, srodna krivična djela	23
Krivična odgovornost za pokušaj, pomaganje i poticanje	26
Nekažnjavanje žrtava.....	27
Odgovornost pravnih lica.....	27
Krivična odgovornost za vlasništvo nad objektima koji se koriste u svrhu trgovine ljudima	28
Krivična odgovornost za djela koja se odnose na krivotvorenja isprava.....	29
Krivičnopravne sankcije propisane zakonom	30
Fizička lica	30
Pravna lica.....	34
<u>5. DIO C: ZAKONI KOJI UREĐUJU ZAŠTITU ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA</u>	37
Zaštita privatnog života i ličnih podataka.....	37
Rok odlučivanja.....	41
Boravišne dozvole	43
Pomoć žrtvama	46
Odgovarajući i siguran smještaj	47
Materijalna pomoć i socijalna pomoć	49
Pružanje prevoditeljskih usluga.....	50
Pristup pravnim informacijama, savjetovanju i pomoći	51
Pružanje psihološke i medicinske njege	53
Pružanje zaštite u krivičnom postupku	55
Posebne mjere zaštite za djecu	60
Odšteta i pomoć.....	64
<u>POGLAVLJE II PRIMJENA VAŽEĆIH ZAKONOM PROPISANIH MJERA U BOSNI I HERCEGOVINI</u>	66
<u>6. SAŽETAK PREPORUKA</u>	66
<u>7. DIO A: PRAKTIČNA PROVEDBA PREVENTIVNIH MJERA</u>	68
Saradnja između agencija i učešće civilnog sektora.....	68
Politika i programi sprečavanja trgovine ljudima	69

Istraživanje i prikupljanje podataka.....	69
Podizanje svijesti, edukativne kampanje i programi obuke za ugrožene kategorije i stručnog osoblja	70
Socijalne i ekonomske inicijative	71
Prisutp koji se temelji na ljudskim pravima i pristup koji se temelji na zaštiti prava djeteta	71
Politika migracija, kontrole granice i prilika za zakonitu migraciju	72
Kontrola i nadzor treće strane	72
8. DIO B: KRIVIČNO GONJENJE U PRAKSI.....	72
Krivično gonjenje djela trgovine ljudima i srodnih krivičnih djela	72
Nekažnjavanje žrtava.....	76
9. DIO C: PRAKTIČNA PROVEDBA MJERA ZAŠTITE ŽRTAVA	
TRGOVINE LJUDIMA	77
Zaštita privatnosti i ličnih podataka.....	78
Period razmišljanja za donošenje odluke.....	78
Dozvola za boravak	78
Pomoć žrtvama	80
Odgovarajući i siguran smještaj	80
Materijalna i socijalna pomoć	80
Pružanje usluga prevođenja.....	81
Pristup pravnim informacijama, savjetovanju i pomoći	81
Pružanje psihološke i medicinske njege	82
Pružanje zaštite u krivičnom postupku	82
Specijalne mjere za zaštitu djece	83
Odšteta i pomoć.....	84
Dodatak: Propisi i ostali dokumenti korišteni u ovoj Analizi.....	86

Tabela skraćenica

Čl.	Član
BD	Brčko distrikt
BiH	Bosna i Hercegovina
KZ BD	Krivični zakon Brčko distrikta
KZ	Krivični zakon
Konvencija Vijeća Evrope	Konvencija Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima
ZKP	Zakon o krivičnom postupku
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
KZ FBiH	Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine
MO	Međunarodna organizacija
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
KM	Konvertibilna marka (Službena valuta BiH)
MVP	Ministarstvo vanjskih poslova
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
NVO	Nevladina organizacija
st.	Stav
RS	Republika Srpska
KZ RS	Krivični zakon Republike Srpske
DAP	Državni akcioni plan
SIPA	Državna agencija za istrage i zaštitu
KZ BiH	Krivični zakon Bosne i Hercegovine
ZKP BiH	Zakon o krivičnom postupku BiH
USAID	Agencija za međunarodni razvoj SAD-a

I. UVOD

1. Pismom od 19. septembra 2008. godine¹, državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u nadležnosti Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine (dalje u tekstu "Državni coordinator"), zatražio je od OSCE/ODIHR-a da naprave analizu svih pravnih propisa u državi kako bi se izvršila ocjena njihove usklađenosti sa međunarodnim standardima, što ODIHR može učiniti u skladu sa mandatom propisanim u Dijelu III, stav 9.1 OSCE-ovog Akcionog plana za prevenciju trgovine ljudima² u kojem se navodi da će "ODIHR i terenske misije po potrebi, nastaviti da promoviraju i podržavaju izradu analiza propisa i napore uložene u reformu u skladu sa međunarodnim standardima".

2. Državni koordinator je naglasio, da bi u mjeri u kojoj je to moguće, ovaj pregled trebao biti urađen u saradnji sa Vijećem Evrope, naročito u pogledu stupanja na snagu Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima.

3. OSCE/ODIHR je odlučio da će biti urađena sveobuhvatna analiza, uz korištenje interne i eksterne ekspertize kao i ekspertize Misije OSCE-a u BiH. Nadalje, kako je naglašeno u dijelu pod nazivom "Opseg analize", OSCE/ODIHR je odlučio da napravi analizu ne samo cjelokupnih pravnih propisa koji se odnose na konkretno pitanje, nego da u posebnom dijelu napravi analizu stepena trenutne provedbe postojećih pravnih propisa.

4. Od 23. do 27. novembra 2008. godine, eksperti OSCE/ODIHR-a i Misije OSCE-a u BiH bili su u studijskoj posjeti Sarajevu. Cilj ove posjete je bio održavanje niza razgovora sa organima vlasti i drugim nosiocima aktivnosti, uključujući predstavnike nevladinih organizacija kako bi se uspostavili tačni parametri opsega zakonodavstva i propisa kojim se uređuje prevencija i procesuiranje trgovine ljudima i zaštita žrtava krivičnih djela kao i stepen do kojeg se postojeći pravni propisi trenutno provode.

5. Ova analiza koju je pripremio OSCE/ODIHR je urađena na gorenavedeni zahtjev. Analizu je pregledao ekspert Vijeća Evrope koji u svojoj analizi općenito potvrđuje stavove iznesene u analizi OSCE/ODIHR-a.

¹ Ref br. 01-1/01-50-255/08

² PD.ODL/557 24. juli 2003. godine

II. OSCE ODIHR ANALIZA PRAVNIH PROPISA KOJI SE ODNOSE NA BORBU PROTIV TRGOVINE LJUDIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

III. OPSEG ANALIZE

6. Ova analiza (koja se još naziva i „izvještaj“) daje opći pregled i analizu usklađenosti postojećih pravnih propisa³ u BiH sa zahtjevima koje postavlja Konvencija Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (u daljem tekstu ”Konvencija Vijeća Evrope“) i donekle daje ocjenu provedbe tih zakonskih propisa. Usvajanje i provedba standarda propisanih Konvencijom Vijeća Evrope takođe su sadržani u OSCE-ovim Preuzetim obavezama u vezi sa borbom protiv trgovine ljudima, posebno u OSCE-ovom Akcionom planu za borbu protiv trgovine ljudima⁴. Izvori koji su korišteni u pripremi ove analize su:
 - zakoni, podzakonski akti, propisi i drugi pravni akti koje su donijeli organi vlasti;
 - objavljeni statistički podaci i izvještaji koje su pripremile vladine i druge državne agencije;
 - sudske odluke i spisi;
 - Izvještaji koje su pripremile nevladine organizacije (NVO) i međuvladine organizacije;
 - Razgovori sa relevantnim državnim zvaničnicima i predstavnicima nevladinog sektora.⁵
7. Ovaj izvještaj predstavlja sveobuhvatnu analizu cjelokupnog zakonodavstva i drugih pravnih propisa koji se odnose na prevenciju i procesuiranje trgovine ljudima kao i na zaštitu žrtava tog krivičnog djela.
8. Izvještaj je podijeljen na dva poglavlja. Prvo poglavlje sadrži analizu pravnog okvira i politika koje su na snazi i vrši njihovu ocjenu u odnosu na Konvenciju Vijeća Evrope, a drugo poglavlje sadrži pregled pitanja u vezi sa provedbom relevantnog zakonodavstva. Oba poglavlja su podijeljena na tri dijela koja se odnose na prevenciju, procesuiranje i zaštitu. Na osnovu analize, na početku svakog poglavlja date su preporuke. U Prilogu se nalazi spisak zakona koji se uzeti u obzir u izradi analize.

Iako je ova analiza sveobuhvatna, OSCE/ODIHR napominje da ona ne prejudicira nikakve preporuke koje OSCE/ODIHR može dati u budućnosti.

³ Ovim pregledom izvršena je analiza pravnih propisa i prakse BiH, entiteta i Brčko distrikta u oblasti borbe protiv trgovine ljudima u periodu između kraja 2008. i početka 2009. godine. Stoga analiza ne obuhvata promjene u pravnim propisima i praksi do kojih je došlo nakon ovog perioda.

⁴ OSCE PC.ODL/557, 24 juli. 2003. godine

⁵ Imena osoba s kojima je obavljen razgovor nisu navedena zbog zaštite privatnosti

POGLAVLJE I: ZAKONODAVNE MJERE ZA PREVENCIJU I PROCESUIRANJE TRGOVINE LJUDIMA I ZAŠTITA ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

1. SAŽETAK PREPORUKA ZA POGLAVLJE I

10. Na osnovu procijenjenih zakonodavnih mjera preporučuje se sljedeće:
- A. Potrebno je pojasniti vezu između NVO i međunarodnih organizacija u okviru Državne grupe, Posebno u pogledu osnovnih principa interdisciplinarnog i interesornog pristupa u borbi protiv trgovine ljudima u BiH, kako je to objavljeno u najvažnijim državnim dokumentima [tačke 16., 17., 18.]
- B. Potrebno je razviti metode istraživanja i prikupljanja podataka i na njima se treba prioritarno raditi u okviru Državnog akcionog plana za 2008.-2012., kako u obavještajne svrhe tako i kao smjernice u razvoju strategija prevencije. Nadalje, mogu biti izrađene smjernice za prikupljanje podataka kao vid pomoći ovom procesu [tačke 23., 24., 25., 26., 27.]
- C. Preporučuje se izrada sveobuhvatne politike koja bi sadržavala ekonomske i socijalne uzroke trgovine ljudima i kao takva bi trebala biti uključena u Državni akcioni plan [tačka 38.]
- D. Operativni plan bi mogao biti dopunjen jasnom strategijom o načinu na koji bi se postigao *gender mainstreaming* [op.p. Sukladno definiciji Ujedinjenih naroda, kao 'gender mainstreaming' se označava: «...proces utvrđivanja posljedica koje bilo kakva planirana akcija može imati na žene i muškarce, uključujući zakonodavstvo, te politike ili programe djelovanja u svim oblastima i na svim razinama. To je strategija koja omogućava da se zahtjevi i iskustva žena i muškaraca ugrade u procese stvaranja, provedbe, praćenja i procjene politika i programa djelovanja u svim oblastima politike, ekonomije i društva, tako da od toga jednako profitiraju i žene i muškarci, odnosno da se ne održava nejednakost.»] [tačka 41.]
- E. Operativni plan bi trebao uključivati posebne mjere koje se odnose na prevenciju trgovine djecom [tačka 42.]
- F. Potrebno je dodatno razviti politiku rada u vezi sa efikasnim širenjem informacija o mogućnostima putovanja, rada i migracije u BiH [tačke 44., 45.]
- G. Preporučuje se da se usvoje kaznene odredbe u već pripremljenim nacrtima sekundarnih zakona o predviđanju odgovornosti prevoznika za neobezbjedivanje adekvatne dokumentacije [tačka 53]
- H. Potrebno je razmotriti mogućnost izmjena i dopuna Krivičnog zakona Federacije BiH i Brčko distrikta BiH koje bi trgovinu ljudima propisale kao posebno krivično djelo [tačka 57.]
- I. Potrebno je razmotriti mogućnost izmjena i dopuna Krivičnog zakona Republike Srpske kojim bi se definicija trgovine ljudima uskladila sa definicijom utvrđenom međunarodnim instrumentima [tačka 57.]
- J. Potrebno je osigurati da žrtve trgovine ljudima ne budu kažnjene [tačka 67.]

- K. Potrebno je da se regulativa koja je trenutno na snazi (Pravilnik), a koja donekle štiti strance od krivičnog gonjenja, primijeni i na državljane BiH kako bi se odnosila i na slučajeve trgovine ljudima unutar granica BiH [tačke 68., 69.]
- L. Potrebno je predvidjeti odgovornost za iznajmljivanje i korištenje prostorija u svrhu trgovine ljudima bez obzira na vid eksploatacije (ne samo seksualna eksploatacija) [tačka 74.]
- M. Potrebno je ponovno razmotriti da li je opseg odgovornosti za uskraćivanje isprava dovoljno strogo kažnjiv [tačka 77.]
- N. Krivični zakon BiH se može dopuniti odredbom o kažnjavanju za krivotvorenje isprava i korištenje krivotvorenih isprava. Oštećenje ili uništavanje isprava ili njihovo skrivanje nije adekvatno riješeno [tačka 78.-79.]
- O. Potrebno je razmotriti mogućnost da se u Krivičnom zakonu BiH i Krivičnim zakonima entiteta posebno propiše krivično djelo o nabavljanju i davanju krivotvorenih isprava [tačka 79.]
- P. Potrebno je da se u Krivičnom zakonu BiH preciznije definiše izraz „sredstva“ iz člana 74. kako bi se osiguralo da je jasno propisano koja sredstva obuhvata ova odredba [tačka 87.]
- Q. Potrebno je da se Krivični zakon BiH dopuni tako da će se kao otežavajuća okolnost propisati trgovina ljudima počinjena od strane javnih dužnosnika u vršenju službenih dužnosti kao i dovođenje u opasnost života žrtve [tačka 100.]
- R. Potrebno je razmotriti mogućnost da sudovi u BiH kod izricanja krivičnopravne sankcije u obzir uzmu presude koje su donesene u drugim državama za krivično djelo trgovine ljudima [tačka 101.]
- S. Definicija i status „zaštićene osobe“ propisana Pravilnikom o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, u kontekstu perioda razmišljanja, bi trebali biti pojašnjeni i propisani zakonom [tačke 118., 119., 120.]
- T. Žrtvama trgovine ljudima na koje se odnosi period razmišljanja takođe trebaju biti izdate odgovarajuće isprave na osnovu kojih bi one mogle boraviti na teritoriji BiH tokom trajanja perioda razmišljanja [tačke 121.]
- U. S ciljem osiguravanja jasnoće i dosljednosti zakona, relevantni članovi Pravilnika trebaju biti adekvatno prilagođeni tekstu Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH, ili kao drugo rješenje potrebno je izraditi poseban podzakonski akt kojim će se propisati osnov za izdavanje odobrenja za boravak [tačke 125., 126., 127.]
- V. Potrebno je pojasniti i dopuniti odredbe sadržane u Zakonu o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH o davanju odobrenja za boravak na osnovu „ličnih okolnosti“ žrtve [tačka 129.]
- W. Potrebno je pojasniti takozvane „Vlašičke procedure“ s ciljem da se osigura da one nisu u sukobu sa međunarodnim standardima [tačka 132.]
- X. Minimalni uslovi koji se moraju ispuniti u skloništim i sistem (kriterijumi, nadzor i verifikacija) koji bi osigurao da je smještaj adekvatan, prikladan i siguran (sigurnosne mjere) trebaju biti propisani Pravilnikom o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima [tačka 137.]
- Y. Potrebno je pojasniti propise koji se odnose na pružanje zaštite žrtvama trgovine ljudima koje su državljani Bosne i Hercegovine [tačka 138.]

Z. Potrebno je izvršiti izmjene i dopune člana 10. stav 2. Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine s ciljem pojašnjavanja kakva vrsta smještaja i vid zaštite treba biti pružen žrtvama i žrtvama-svjedocima [tačka 140.]

AA. Potrebno je takođe pojasniti član 10. stav 3. Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine [tačka 141.]

BB. Potrebno je izmijeniti Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka tako da se precizno propiše šta se u ovakvim slučajevima smatra prikladnim i sigurnim smještajem [tačka 142.]

CC. Potrebno je jasno propisati mogućnost pružanja materijalne pomoći žrtvama [tačka 144.]

DD. Potrebno je revidirati i dopuniti sistem pružanja pravne pomoći i druge vrste pomoći domaćim i stranim žrtvama, kako u krivičnim tako i u građanskim postupcima [tačke 156., 157., 158.]

EE. Potrebno je izvršiti izmjene i dopune odredaba o pružanju zdravstvene pomoći tako da se osigura da se hitna medicinska pomoć pruži i žrtvi koja nije smještena u sklonište [tačka 160.]

FF. Potrebno je razmotriti mogućnost pružanja psihološke pomoći žrtvama trgovine ljudima, kako domaćim tako i stranim [tačka 163.]

GG. Potrebno je razmotriti mogućnost da se žrtva ili nevladina organizacija koja predstavlja njene interese (uz odobrenje žrtve) pridruži krivičnom postupku i dobije status stranke [tačka 167.]

HH. Potrebno je dopuniti Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine tako da se omogući pretpostavka da je žrtva dijete, u slučaju da je njena starosna dob nepoznata ili je nije moguće ustanoviti u vrijeme identifikacije [tačka 182.]

II. Pravilnik o zaštiti stranih žrtava i Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana BiH mogu biti dopunjeni tako da uključuju posebne odredbe u pogledu zaštite privatnosti djece [tačka 184.]

JJ. Moglo bi se razmotriti i uvođenje posebnih odredbi o zaštiti djece žrtava-svjedoka u Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka [tačka 190.]

KK. Potrebno je izvršiti reviziju sistema naknade za nastali gubitak i štetu koju pretrpe žrtve, a koje su posljedica izvršenja krivičnog djela trgovine ljudima. Pored toga, potrebno je razmotriti i mogućnost uspostavljanja fonda iz kojeg bi se mogla plaćati naknada žrtvama – sredstva u fondu bi se obezbjeđivala kroz imovinu ili zaradu počinioca stečenu kroz izvršenje krivičnog djela [tačke 191.-196.]

2. DIO A: PRAVNI PROPISI U VEZI SA PREVENCIJOM

11. Poglavlje II (članovi od 5. do 9.) Konvencije Vijeća Evrope propisuju različite mjere koje imaju za cilj poboljšanje aktivnosti prevencije i poboljšanje saradnje, od stvaranja mogućnosti za legalne migracije do kontrole putnih isprava. Neka od ovih pitanja su u BiH riješena kroz zakonodavstvo, dok je značajan broj preventivnih mjera sadržan u drugim aktima kao što su akcioni planovi, a ne u samom zakonodavstvu.

Saradnja institucija i uključivanje civilnog društva

12. U skladu sa stavom 1. člana 5. Konvencije Vijeća Evrope, potrebno je da države ojačaju ili uspostave domaće mehanizme koordinacije koji će činiti različita tijela, s ciljem poboljšanja saradnje između različitih institucija. Nadalje, stav 6. istog člana naglašava značaj uključivanja nevladinih organizacija i drugih organizacija civilnog društva koje su posvećene radu na borbi protiv trgovine ljudima, na izradi i provedbi mjera prevencije, ukoliko je to potrebno.

13. U julu 2003. godine Vijeće ministara BiH je donijelo Odluke o procedurama i načinu koordinacije aktivnosti na sprečavanje trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini i uspostavljanja funkcije Državnog koordinatora za Bosnu i Hercegovinu i na taj način uspostavilo jedinstveno tijelo na nivou države odgovorno za koordinaciju aktivnosti u vezi sa trgovinom ljudima⁶. Formirana je Državna grupa koja se sastoji od predstavnika svih ministarstava uključenih u borbu protiv trgovine ljudima na čijem čelu je državni koordinator.⁷ Kasnije su osnovane tri podgrupe koje se bave aktivnostima vezanim za zaštitu, prevenciju ili procesuiranje, s ciljem dalje koordinacije rada, kao i posebne grupe koje se bave pitanjima trgovine djecom. Izabrani su oficiri za vezu iz svih agencija za provedbu zakona u BiH (kao što su Državna agencija za istrage i zaštitu⁸ – SIPA), Granična policija⁹, entitetska i kantonalna Ministarstva unutrašnjih poslova¹⁰ i Policija Brčko distrikta BiH¹¹ stvarajući tako liniju direktne komunikacije između policijskih agencija. Veze sa međunarodnim organizacijama su takođe brzo uspostavljene.

14. Organigram u nastavku teksta¹² prikazuje unutrašnju organizaciju i strukturu mehanizama koordinacije. Kako bi se dalje poboljšala saradnja između agencija i unutar Državne grupe, Operativni plan za 2008.-2010. godinu (koji je dio Državnog akcionog plana 2008.-2012.¹³) predviđa osnivanje posebnog odjela u okviru Ministarstva sigurnosti BiH¹⁴ koji bi pružio stručnu tehničku i administrativnu

⁶ Trebalo bi naglasiti da se u stavu II Odluke predviđa da Vijeće ministara “može” također imenovati zamjenika. Međutim, nigdje u tekstu Odluka se ne spominje “Ured“ državnog koordinatora ili sekretarijat.

⁷ Internet stranica Državnog koordinatora je <http://www.anti-trafficking.gov.ba/?lang=eng>

⁷ Internet stranica Agencije je <http://sipa.gov.ba/en/uvod.html>

⁹ Internet stranica Agencije je <http://www.granpol.gov.ba/Home.aspx>

¹⁰ Linkovi za Federalna i kantonalna Ministarstva unutrašnjih poslova se mogu naći na sljedećoj internet stranici http://www.fup.gov.ba/joomla/index.php?option=com_content&task=section&id=13&Itemid=82, internet stranica Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske je http://www.mup.vladars.net/index_it.htm

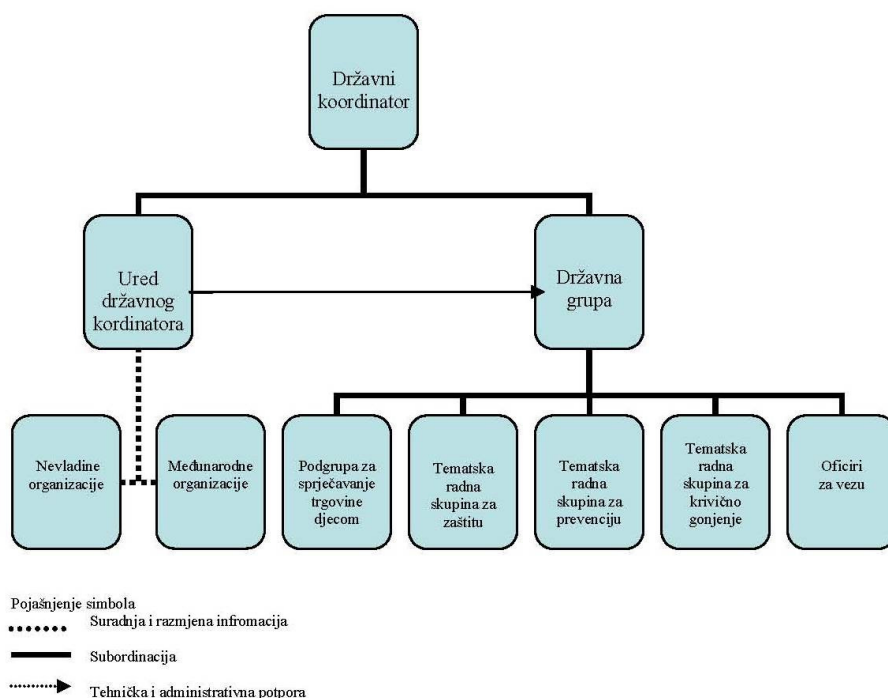
¹¹ Internet stranica Policije Brčko distrikta BiH je <http://www.bdcentral.net/Vlada/Members/policija>

¹² Preuzeta sa stranice Ureda državnog koordinatora <http://www.anti-trafficking.gov.ba/?otvori=struktura&lang=eng>

¹³ Puni naziv dokumenta je “Akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini 2008.-2012.”. Neslužbeni prevod na engleski jezik se nalazi na stranici <http://www.anti-trafficking.gov.ba/?otvori=dokumenti&kat=1&lang=eng>

¹⁴ Stranica Ministarstva je http://www.msb.gov.ba/home/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1&lang=en

podršku Državnoj grupi i svim drugim agencijama uključenim u provedbu Državnog akcionog plana.¹⁵

15. Uz gore pomenuto, moglo bi se reći da je uspostavljeno koordinaciono tijelo koje uključuje predstavnike svih nadležnih ministarstava u skladu sa Konvencijom Vijeća Evrope.

16. Međutim, pitanje koje je i dalje nejasno jeste priroda odnosa nevladinih i međunarodnih organizacija sa državnom grupom, imajući na umu da su ove organizacije direktno uključene u pružanje zaštite (nevladine organizacije obezbjeđuju skloništa, a IOM, na primjer, pruža usluge repatrijacije) a nisu formalno uključene u državnu grupu. Ovo bi moglo da znači da ove organizacije, iako su direktno uključene u provođenje politika, nisu uključene u izradu politike djelovanja, ostavljajući na taj način prazninu kada se radi o koordinaciji uložениh napora. Ovo se pominje jer je veoma važno ocijeniti kako ovaj odnos funkcioniše u praksi kako bi se odredilo da li je ova vrsta odnosa zadovoljavajuća ili ju je potrebno dodatno formalizirati.

17. Takođe treba napomenuti da Državni akcioni plan za sprečavanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini 2008.-2012 (DAP) jasno navodi da je interdisciplinarni i interesorni pristup jedan od fundamentalnih principa za odgovor na trgovinu ljudima u BiH, zbog čega treba da uključuje sve relevantne aktore, uključujući vlast na lokalnom nivou, nevladine organizacije i međunarodnu zajednicu.¹⁶

18. Konačno, ovaj princip je takođe prisutan u Pravilima o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine. U Pravilima o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine postavljen je multidisciplinarni pristup kao jedan od osnovnih operativnih principa¹⁷, kojim se

¹⁵ Državni akcioni plan, str. 20

¹⁶ Državni akcioni plan, str. 5.

¹⁷ Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, član 3: Osnovni operativni principi

traži da sva nadležna tijela i organizacije međusobno sarađuju i razmjenjuju informacije u vezi sa ovim aktivnostima.

19. Državni akcioni plan podrazumijeva i uključivanje civilnog društva u napore u vezi sa suzbijanjem trgovine ljudima kao osnovni princip rada, i prepoznaje doprinos civilnog društva naporima u suzbijanju trgovine ljudima.¹⁸

20. Na osnovu ovoga, jasno je da principi saradnje i uključivanje civilnog društva jesu osnove politike djelovanja na polju borbe protiv trgovine ljudima. Formalno osnivanje Ureda koordinatora i državne grupe upućuje da saradnja među agencijama nije samo neformalni princip nego formalizovani način rada.

Politika rada i programi na sprečavanju trgovine ljudima

21. Stav 2. člana 5. Konvencije Vijeća Evrope navodi brojne mjere koje treba koristiti u naporima kod sprečavanja trgovine ljudima i izradi preventivne politike. Ovo uključuje istraživanje i sakupljanje podataka, kampanje podizanja svijesti i obrazovne kampanje za javnost, socijalne i ekonomske inicijative i programe obuke namijenjene potencijalnim žrtvama kao i profesionalnom osoblju koje se bavi žrtvama.

Istraživanje i prikupljanje podataka

22. Prema Izvještaju sa objašnjenjima br. 103 Konvencije Vijeća Evrope, na istraživanje treba gledati kao na dugoročnu preventivnu strategiju, pošto istraživanje može pomoći izradi efikasnih preventivnih metoda. S obzirom da se podaci često sakupljaju u svrhu usmjeravanja obavještajnog rada, sistematsko prikupljanje podataka o različitim aspektima trgovine ljudima jeste sastavni dio istraživačkog procesa koji takođe treba razmotriti u vezi s tim.

23. Nažalost, istraživanju kao takvom nije dato značajno mjesto u Državnom akcionom planu za sprečavanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini 2008.-2012. Samo je spomenuto u Operativnom planu i to u ispunjenju cilja za smanjenje rizika od trgovine među najugroženijim grupama. Tako je istraživanje faktora rizika koji dovode do trgovine navedeno kao jedna od mjera koje treba preduzeti u periodu od 2008.-2012. godine.

24. Pitanja kao što su monitoring, prikupljanje i razmjena podataka navedena su u Državnom akcionom planu za sprečavanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini 2008.-2012., međutim, istraživanje je osnova za praćenje trendova i izradu novih pristupa za suzbijanje trgovine ljudima. Treba napomenuti da ministarstva koja se bave naukom i istraživanjem jesu ministarstva na entiteskom nivou (Ministarstvo nauke i tehnologije u RS¹⁹, Ministarstvo obrazovanja i nauke u Federaciji BiH²⁰, Brčko distrikt BiH nema ministarstvo koje se bavi tim pitanjima), što znači da nema jedinstvene državne politike u odnosu na istraživanje i razvoj. Ova ministarstva

(4) Multidisciplinarni pristup; nadležne institucije u Bosni i Hercegovini i ovlaštene organizacije obavezne su da u skladu sa ovim Pravilima u toku provođenja postupaka međusobno sarađuju u svim fazama postupka, razmjenjujući raspoložive informacije kako bi kroz upoređivanja i sintezu saznanja sagledali činjenice o predmetu i njihovu međuzavisnost, te zajednički pronašli najbolje rješenje za predmetni slučaj trgovine ljudima.

¹⁸ Državni akcioni plan, str. 5

¹⁹ Internet stranica Ministarstva je <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mnk/Pages/Splash.aspx>

²⁰ Internet stranica Ministarstva je <http://www.fmon.gov.ba/index.php>

pružaju različite vrste podrške u vezi sa istraživanjem u naučnim i istraživačkim institucijama, iako ništa posebno nije na raspolaganju za istraživanje pitanja u vezi sa trgovinom ljudima. Ovo ne znači da je istraživanje trgovine ljudima isključeno nego o nepostojanju specijalizovanih i namjenskih programa ili posebnog podsticaja za one koji vrše istraživanje da pažnju usmjere na ovu temu. Imajući na umu da Državni akcioni plan za sprečavanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini 2008.-2012. takođe ne pruža smjernice u vezi sa istraživanjem, može se reći da u ovom trenutku nisu uspostavljeni prioriteta na polju istraživanja i da nema mehanizama koji mogu obezbijediti da je istraživanje koje se vrši ujedno i predviđeno.

25. Pitanje prikupljanja podataka obrađeno je u Državnom akcionom planu za sprečavanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini 2008.-2012. kao i u drugim dokumentima. U svom operativnom planu Državni akcioni plan za sprečavanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini 2008.-2012. predviđa da izrada državnog informacionog sistema koji će regulisati prikupljanje, obradu i zaštitu podataka u vezi sa trgovinom ljudima predstavlja jedan od ciljeva u predstojećem periodu.²¹ Ovo treba sprovesti kroz tri mjere: 1) Redovno prikupljanje i distribucija informacija, 2) Uspostavljanje baze podataka o trgovini ljudima, 3) Uspostavljanje baze podataka koja sadrži informacije o žrtvama trgovine ljudima.²² Ove mjere se odnose na podatke koji se mogu koristiti kao obavještajni podaci kao što su informacije o trgovcima ljudima i žrtvama, dok se ovi podaci takođe potencijalno mogu koristiti za istraživanje i izradu preventivnih mjera, naravno uz odgovarajuću zaštitu podataka.

26. Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine takođe se bave pitanjima prikupljanja podataka. U skladu sa članom 6.²³ Pravila, jedinstveni obrazac treba izraditi i popuniti svaki put kada je identifikovana domaća žrtva trgovine ljudima, a SIPA je odgovorna za prikupljanje statističkih podataka i za upravljanje bazom podataka. Jasno se vidi iz ovog člana da je svrha prikupljanja podataka njihova primjena u radu policijskih agencija, a ne istraživanje i izrada preventivnih mjera.

27. Uz gorenavedeno, preporučuje se da se izradi kvalitetan nacrt smjernica o prikupljanju podataka koji se mogu koristiti u svrhu istraživanja i izradu preventivnih mjera.

Podizanje svijesti, obrazovne kampanje i programi obuke za ugrožene kategorije i profesionalno osoblje

28. U skladu sa Izvještajem sa objašnjenjima br. 103. Konvencije Vijeća Evrope aktivnosti na podizanju svijesti i obrazovne kampanje su posebno važne u zemljama

²¹ Državni akcioni plan, str. 10

²² Državni akcioni plan, str. 22

²³ Član 6. Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine: Objedinjavanje podataka

(1) Centralna baza podataka o osobama žrtvama trgovine i počiniocima krivičnih djela trgovine ljudima biće uspostavljena na jedinstvenoj osnovi izradom jedinstvenog obrasca koji će se obavezno popunjavati prilikom identifikovanja žrtve trgovine ljudima. Ovaj obrazac pratiće sistem koji se razvija u okviru Državne agencije za istrage i zaštitu Bosne i Hercegovine u okviru nadležnog Odjeljenja koje prati problematiku trgovine ljudima na području Bosne i Hercegovine.

(2) SIPA izrađuje statističke i druge izvještaje koje će koristiti Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalnih imigracija u BiH. Sve ostale policijske agencije periodično će dostavljati podatke o krivičnim djelima iz oblasti trgovine ljudima. Podatke će periodično dostavljati i ostale nadležne institucije u BiH i ovlaštene organizacije.

porijekla žrtava gdje su usmjerene ka potencijalnim žrtvama. Iako BiH nije poznata kao zemlja porijekla, posljednjih godina povećan je broj žrtava trgovine ljudima unutar granica BiH²⁴ što potvrđuje značaj ovih kampanja. Osim toga, ove kampanje mogu biti usmjerene i ka široj javnosti i mogu se koristiti kao informativne kampanje koje su usmjerene na potencijalne korisnike a koje imaju za cilj podizanje svijesti o trgovini ljudima.

29. Operativni plan predviđa pokretanje kampanje o podizanju svijesti koja bi bila usmjerena na potencijalne „korisnike“ usluga žrtava sa ciljem smanjivanja potražnje seksualnih usluga žrtava trgovine ljudima.²⁵ Isti Operativni plan takođe predviđa aktivnosti usmjerene ka djeci školskog uzrasta, gdje će djeca u rizičnoj grupi, djeca koja ne pohađaju školu ili djeca koja pripadaju romskoj zajednici, biti direktna ciljna grupa u smislu informisanja o pitanjima trgovine ljudima kako bi se smanjio rizik od viktimizacije.

30. Osim toga, Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine navode u poglavlju III „Senzibiliziranje javnosti“²⁶ kao jednu od preventivnih mjera. Taj dio predviđa da ovlaštene institucije BiH provode aktivnosti koje imaju za cilj senzibilizirati i bliže upoznati javnost sa problemom i smanjiti predrasude.

31. Takođe treba navesti da su nevladine i međunarodne organizacije u BiH (kao što je IOM) koje su u prošlosti bile uključene u borbu protiv trgovine ljudima, putem eksternog finansiranja, pokrenule brojne kampanje podizanja svijesti i najvjerovatnije da će se te kampanje i nastaviti. Ipak nedostatak sveobuhvatne politike djelovanja na nivou države u odnosu na ovo pitanje znači da ovi napori mogu ostati nekoordinirani što rezultira preklapanjem i prazninama u radu.

32. Konvencija Vijeća Evrope takođe stavlja naglasak na stalnu obuku profesionalnog osoblja uključenog u aktivnosti u vezi sa trgovinom ljudima bilo da rade direktno sa žrtvama ili se bave drugim aktivnostima u vezi sa trgovinom. (Izveštaj sa objašnjenjima br. 103).

33. Uz gorenavedeno u DAP-u još se navodi da je jačanje kapaciteta kroz obuku profesionalnih grupa kamen temeljac sistema podrške u BiH.²⁷ Već su pokrenute aktivnosti na izradi i provođenju programa obuke za pravosuđe, policijske agencije, nevladine organizacije, edukatore i druge, iako je prepoznato da ova nastojanja zaostaju za stvarnim potrebama i da fluktuacija unutar profesionalnih grupa doprinosi stalnoj potrebi za izradom programa obuke. U stvari, institucionalizacija i standardizacija programa obuke za profesionalno osoblje koje je uključeno u borbu protiv trgovine ljudima navedeni su kao jedan od ciljeva DAP-a.²⁸

²⁴ Državni akcioni plan, str. 6.

²⁵ Državni akcioni plan, str. 26.

²⁶ Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, član 18: Senzibiliziranje javnosti

Nadležne institucije u BiH i ovlaštene organizacije će u okviru programa prevencije u skladu sa Državnim akcionim planom za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH 2005.-2007., provoditi aktivnosti s ciljem senzibiliziranja javnosti o postojanju i prepoznavanju problema trgovine ljudima državljanima Bosne i Hercegovine, smanjivanja predrasuda i organiziranog širenja informacija.

²⁷ Državni akcioni plan, str. 9.

²⁸ Državni akcioni plan, str. 10.

34. Kako bi se ispunio ovaj cilj u Operativnom planu su navedene brojne specifične mjere. Te mjere uključuju izradu nastavnog materijala ili priručnika koji treba da postanu sastavni dio nastavnog plana i programa za policiju, izrada materijala koji treba da postane sastavni dio nastavnog plana za sudije i tužioce, izrada materijala za profesionalno osoblje koje radi na polju socijalnog rada i uvođenje teme trgovina ljudima u programe obuke za nastavnike.²⁹ Prijedlog ovih mjera ukazuje da se obuka profesionalnog osoblja vidi kao veoma važan dio napora na polju suzbijanja trgovine ljudima.

35. Ovaj pristup takođe je predviđen i u Pravilima o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine gdje se navodi da će vlada i druge organizacije nastaviti pružanje obuke sa ciljem unapređenja saradnje, koordinacije, znanja i standardizacije aktivnosti protiv trgovine ljudima u zemlji.³⁰

Socijalne i ekonomske inicijative

36. Prema Izvještaju sa objašnjenjima br. 103. Konvencije Vijeća Evrope, socijalne i ekonomske inicijative treba posmatrati kao dugoročne mjere koje imaju za cilj upućivanje na socijalne i ekonomske uzroke trgovine ljudima, kao što je siromaštvo u zemljama porijekla. Imajući na umu da se BiH može posmatrati i kao zemlja koja je destinacija za međunarodnu trgovinu ljudima i zemlja porijekla, u odnosu na povećanu trgovinu ljudima unutar granica BiH, ove mjere trebaju se odnositi na BiH kao zemlju odredišta a i zemlju porijekla trgovine ljudima. Relativno je dobro ustanovljeno da nedostatak mogućnosti, nejednakost, diskriminacija, siromaštvo i korupcija spadaju u osnovne faktore koji su povezani sa vrbovanjem i trgovinom iz ili unutar zemlje porijekla. Mnogo manje se zna o zemljama koje su krajnje odredište i veoma je teško otkriti koji su to socijalni i ekonomski faktori koji doprinose da neka zemlja postane zemlja destinacija izuzev niskog stepena svijesti, socijalnog konteksta pogodnog za ekspanziju ilegalnih aktivnosti (uključujući i prethodno postojanje ilegalnih mreža i tolerantan odnos prema sivoj i crnoj ekonomiji) i pravni okvir u kojem se ne poštuju ljudska prava (uključujući i politike eksploativnog rada, odobravanje kršenja ljudskih prava, marginalizaciju određenih grupa ili manjina, itd.).

37. DAP ne upućuje direktno na šire socijalne i ekonomske programe, iako je predviđeno nekoliko mjera koje bi se mogle smatrati socijalnim i ekonomskim u Operativnom planu. Prva mjera podrazumijeva uvođenje obrazovanja o trgovini ljudima u osnovne i srednje škole na način da ovo obrazovanje postane sistematičan i sastavni dio nastavnog plana i programa.³¹ Ova mjera može biti bitna i za sprečavanje trgovine ljudima u BiH kao i unutar BiH. Druga mjera se odnosi na registraciju neregistrovanih osoba³², a posebno djece, kako bi se poboljšao status obespravljenih grupa i samim tim smanjio rizik od vrbovanja u lanac trgovine. Osim toga, Operativni

²⁹ Državni akcioni plan, str. 21.-22.

³⁰ Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, član 19: Edukacija

Nadležne institucije u BiH i ovlaštene organizacije *kontinuirano će provoditi edukaciju* u cilju planskog i organiziranog unaprjeđenja saradnje i koordinacije nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija, preduzimanja mjera i aktivnosti na unaprjeđenju znanja i standardizaciji poslova i odgovornosti koji su u vezi sa prevencijom i suzbijanjem trgovine ljudima.

³¹ Državni akcioni plan, str. 25

³² Državni akcioni plan, str. 26

plan uključuje planove za izradu interresornog pristupa koji će se baviti pitanjem djece koja rade na ulicama uključujući ih u sistem obrazovanja, ponovo sa ciljem smanjenja vrbovanja i viktimizacije koja iz toga proizilazi.³³

38. Može se reći da sveobuhvatna politika djelovanja koja bi se bavila ekonomskim i socijalnim uzrocima problema trgovine ljudima u BiH nije još izrađena i nije još uključena u DAP.

Pristup koji se zasniva na poštivanju ljudskih prava/gender mainstreaming/senzitivan pristup dječijoj populaciji

39. Stav 3. člana 5. Konvencije Vijeća Evrope propisuje da strane trebaju promovisati pristup zasnovan na ljudskim pravima, koristiti jedinstven pristup u pogledu jednakosti spolova i usvojiti odgovarajući pristup osjetljivoj dječijoj populaciji u izradi i provođenju preventivne politike. Osim toga, u stavu 5. istog člana od države se traži da preduzme specifične mjere usmjerene ka smanjenju podložnosti djece u pogledu trgovine, stvarajući zaštićeno okruženje za njih.

40. Princip poštivanja ljudskih prava navodi se kao jedan od stubova u borbi protiv trgovine ljudima u BiH.³⁴ Takođe je prihvaćeno da se trgovina odnosi na diskriminaciju na osnovu spola tako da se sljedeći stub u pristupu odnosi na princip nediskriminacije.³⁵ Ovi principi su u posebnim stavovima propisani kako u Pravilniku o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima³⁶ tako i u Pravilima o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine³⁷.

41. Ipak, ostaje nejasno iz Operativnog plana kako će se postići *korištenje jedinstvenog pristupa u pogledu jednakosti spolova* s obzirom da plan ne sadrži mjere koje se posebno odnose na ovo pitanje.

42. Dalje, dok se Operativni plan donekle odnosi na pitanja vezana za djecu (posebno romsku djecu, djecu koja nisu upisana u matične knjige i djecu koja nisu uključena u obrazovni sistem), plan ne uključuje nijednu mjeru koja je posebno usmjerena na djecu u širem kontekstu (baveći se komponentama zaštićenog okruženja kao što je citirano u Izvještaju sa objašnjenjima br. 106. Konvencije Vijeća Evrope). Ovo naravno ne znači da se tim komponentama ne bave opće socijalne politike djelovanja, međutim, njihovo neuključivanje u DAP pokazuje da se opće politike djelovanja u vezi sa zaštitom djeteta ne podrazumijevaju kao sastavni dio napora u borbi protiv trgovine ljudima i obrnuto. Međutim, treba naglasiti da Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima i Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine pružaju posebnu zaštitu za djecu. Pravilnik o

³³ Državni akcioni, str. 25

³⁴ Državni akcioni, str. 4.

³⁵ Državni akcioni, str. 5.

³⁶ Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, član 5: Zabrana diskriminacije

Žrtve ne treba da budu predmet diskriminacije po bilo kom osnovu uključuju rod, rasu, boju, jezik, pol, religiju, nacionalno i socijalno porijeklo, manjinsku pripadnost, imovinski status ili fizičku onesposobljenost, status stečen rođenjem i neki drugi status.

³⁷ Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, član 3: Osnovni principi djelovanja

(1) Nediskriminacija i poštivanje ljudskih prava je osnovni standard zaštite koji osiguravaju sve nadležne institucije u Bosni i Hercegovini i ovlaštene organizacije na jednak način za sve žrtve i svjedoke žrtve.

zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima jedan cijelo poglavlje (Poglavlje 5) posvećuje ovom pitanju. U Pravilima o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, zaštita u najboljem interesu djeteta jasno je propisana kao jedan od osnovnih operativnih načela.³⁸

Migraciona politika, granična kontrola i mogućnosti za legalne migracije

43. Konvencija Vijeća Evrope poziva na poduzimanje brojnih različitih mjera u vezi sa prekograničnom migracijom sa ciljem sprečavanja trgovine ljudima. Naprimjer, u članu 5. stav 4. traži se da, u najvećoj mogućoj mjeri, legalne migracije u različite zemlje budu što dostupnije, posebno kroz davanje tačnih informacija u odnosu na mogućnosti legalne migracije. Treba napomenuti da ovaj stav prije svega propisuje da se vrši kvalitetno pružanje informacija, a ne migracione olakšice. Osim toga, u članu 7. stav 1. pozivaju se strane da pojačaju graničnu kontrolu neophodnu za prevenciju i otkrivanje trgovine ljudima, a u stavu 5. se traži uvođenje mjera koje treba da omoguće odbijanje ulaska ili poništenje viza osobama koje su sudjelovale u izvršenju trgovine ljudima. I konačno, u članu 8. se traži da strane donesu mjere kojim će se osigurati da putne isprave izdate od neke od strana budu kvalitetno izrađene i da ih nije lako krivotvoriti, promijeniti ili ispravljati podatke u ispravi. Sve ove mjere su bitne samo za međunarodnu trgovinu i služe generalno kao ponavljanje odredbi sadržanih u Protokolu za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno ženama i djecom, koji dopunjuje Konvenciju UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (2000) u daljem tekstu “Protokol iz Palerma”).

44. Što se tiče pružanja tačnih informacija, Ministarstvo vanjskih poslova BiH³⁹ preko svoje internet stranice pruža informacije, na engleskom jeziku, u vezi sa ulaskom u zemlju, viznim režimom, obrascem za vizu te procedurama za podnošenje zahtjeva za izdavanje vize. Osim toga, internet stranica sadrži kontakt informacije za ambasade i konzulate Bosne i Hercegovine širom svijeta. Na žalost, u ovom trenutku ove informacije nisu dostupne i na drugim jezicima što ih čini nedostupnim potencijalnim žrtvama. Takođe, treba napomenuti da Bosna i Hercegovina nema ambasadu u Ukrajini i Moldaviji, dvije zemlje porijekla najvećeg broja žrtava identifikovanih u BiH, međutim BiH ima ambasadu u Rumuniji.⁴⁰ Ovo za Moldaviju i Ukrajinu znači da je mogućnost pružanje kvalitetnih informacija u vezi sa migracionim mogućnostima u BiH relativno ograničena. Međutim, DAP poziva na jačanje saradnje između BiH i drugih zemalja ali najviše na polju pravosuđa i u kontekstu repatrijacije žrtava.

45. Kao dodatak gore navedenom postoji još prostora za izradu politika djelovanja u vezi sa pružanjem informacija u vezi sa putovanjem, prilikama za dobijanje posla i migracijom u BiH.

³⁸ Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, član 3: Osnovni principi djelovanja

(3) Zaštita najboljeg interesa djeteta je obavezujući standard za nadležne institucije u Bosni i Hercegovini i ovlaštene organizacije koji ima za cilj da u slučaju povrede prava djeteta osigura automatsko stavljanje pod zaštitu djeteta, pružanje odgovarajuće pomoći, reintegraciju i rehabilitaciju, odnosno, konačan oporavak i trajno zbrinjavanje djeteta žrtve ili svjedoka žrtve.

³⁹ Internet stranica Ministarstva je <http://www.mfa.gov.ba/>

⁴⁰ Ministarstvo vanjskih poslova BiH, http://www.mfa.gov.ba/HTML/ENG/BiH_Ambasade_eng.html

46. Graničnu kontrolu u BiH vrši Granična policija koja je odgovorna za nadgledanje granice i prelazak preko granice i dopušta osobama ulazak u zemlju na graničnim prelazima. Međutim, Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH (u nastavku *Zakon o strancima i azilu*) propisuje uslove za ulazak stranaca u zemlju na graničnim prelazima⁴¹ i uslove pod kojim taj ulazak može biti odbijen.⁴² Ovi članovi

⁴¹ Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH, član 19: Opći uslovi za ulazak

(1) Stranac može ući u BiH ako ima važeći pasoš ili drugi identifikacioni dokument koji može koristiti za prelazak državne granice BiH, a čiji rok važenja ne ističe na dan ulaska u BiH (važeća putna isprava).

(2) Uz osnovni opći uslov iz stava (1) ovog člana, stranac za ulazak u BiH mora ispunjavati i sljedeći osnovni opći uslov:

a) da ima važeću vizu za ulazak, boravak ili prelazak preko teritorije BiH čiji rok važenja ne ističe na dan ulaska u BiH, ako u BiH ne ulazi s putnom ispravom koju je izdala država čiji su državljani oslobođeni od obaveze pribavljanja vize iz član 21. (*Oslobađanje od obaveze pribavljanja vize*); ili

b) da ima odobrenje boravka propisano ovim Zakonom.

(3) Uz osnovne opće uslove propisane st. (1) i (2) ovog člana, za ulazak u BiH stranac mora ispunjavati i ostale opće uslove za ulazak stranca u BiH:

a) da posjeduje dovoljno sredstava za izdržavanje za vrijeme namjeravanog boravka u BiH i za izlazak iz zemlje, uključujući i sredstva za zdravstvenu zaštitu, odnosno dokaz da ih može zakonito pribaviti, što se dokazuje kako je propisano članom 23. (*Dokazi o posjedovanju sredstava za izdržavanje*) ovog zakona,

b) da posjeduje dokumente ili da može pružiti informacije na osnovu kojih se može razumno zaključiti o svrsi i uslovima namjeravanog boravka u BiH, ako je moguće i potrebno;

c) da ima ulaznu vizu susjedne države u koju putuje ili preko čije teritorije nastavlja putovanje, ako mu je ta viza potrebna,

d) da ima potvrdu o vakcinaciji ako dolazi s područja na kojem vlada epidemija zarazne bolesti,

e) da mu nije izrečena mjera protjerivanja ili otkaz boravka, odnosno da mu nije zabranjen ulazak u BiH, ako vremenski period na koji mu je izrečena ta mjera, odnosno period zabrane još traje,

f) da se ne vodi u evidencijama kod nadležnog organa kao prijestupnik ni kao međunarodni prijestupnik,

g) da ne postoje drugi razlozi, osim onih iz tačke e) i f) ovog stava, iz kojih bi njegovo prisustvo na teritoriji BiH predstavljalo prijetnju sigurnosti BiH, javnom poretku, javnom redu i miru, javnom zdravlju u BiH ili međunarodnim odnosima BiH.

(4) Stranci koji su, u skladu s članom 21. ovog zakona, oslobođeni pribavljanja vize za ulazak na teritoriju BiH te ne moraju ispunjavati uslov propisan stavom (2), moraju ispunjavati ostale opće uslove za ulazak predviđene stavom (3) ovog člana prilikom ulaska u BiH.

(5) Stranci koji za ulazak u BiH moraju posjedovati vizu, moraju ispunjavati ostale opće uslove za ulazak predviđene stavom (3) ovog člana prilikom podnošenja zahtjeva za izdavanje vize, kao i prilikom ulaska u BiH.

(6) Kada to zahtijevaju razlozi zaštite sigurnosti BiH, javnog poretka, javnog reda i mira ili javnog zdravlja u BiH ili drugi razlozi koji proističu iz međunarodnih obaveza BiH, uz uslove za ulazak propisane st. (1), (2) i (3) ovog člana, Vijeće ministara može propisati dodatne uslove za ulazak stranaca u BiH. (7) Najmanji potreban iznos sredstava za izdržavanje iz stava (3) tačke a) ovog člana utvrđuje se podzakonskim aktom.

⁴² Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH, član 25: Razlozi odbijanja ulaska

(1) Strancu će biti odbijen ulazak u BiH ako ne ispunjava uslove za ulazak iz člana 19. (*Opći uslovi za ulazak*) niti se na njega primjenjuje međunarodni ugovor ili odluka iz člana 20. (*Ulazak pod posebnim uslovima*) ovog zakona.

(2) Strancu može biti odbijen ulazak u BiH i kada ispunjava uslove za ulazak propisane članom 19. ovog zakona ako:

a) prilikom ulaska izbjegava ovlaštenom licu nadležnom za kontrolu prelaska državne granice dati na uvid dokumente potrebne za prelazak granice ili izbjegava pojasniti okolnosti vezane za ispunjavanje uslova za prelazak granice, ili namjerno da pogrešne podatke koji se tiču ispunjavanja uslova za ulazak u BiH, ili inače namjerno izbjegava graničnu kontrolu;

pružaju dobru osnovu za neophodne provjere lica prilikom njihovog ulaska u zemlju. Posebno, odredbama se zabranjuje onima koji su registrovani kao međunarodni počinioci krivičnih djela da uđu u zemlju. Ovo znači da postoji pravni osnov za zabranu onim licima koja su već identifikovana kao trgovci ljudima da uđu u zemlju. Treba takođe napomenuti da BiH traži posjedovanje viza za građane onih zemalja koje su do sada prepoznate kao zemlje porijekla najvećeg broja žrtava identifikovanih u BiH (kao što su Ukrajina i Moldavija⁴³), i uzevši u obzir da i trgovci najčešće potiču iz zemalja iz kojih potiču i žrtve, to znači da postoji i dodatni razlog za provjeru.

47. Ono što treba naglasiti jeste da BiH ima dugačku i prilično poroznu granicu sa Republikom Srbijom, što trgovcima znatno olakšava da u BiH uđu iz Srbije, i legalno (pošto nema viznog režima između BiH i Srbije) kao i ilegalno (zbog poroznih granica).

48. Osim toga, Državni akcioni plan 2008.-2012. godinu se ne bavi pitanjem granične kontrole.

49. Pasoše u Bosni i Hercegovini izdaju lokalni organi vlasti (kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova u FBiH⁴⁴, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske u RS⁴⁵, i Javni registar u Brčko Distriktu⁴⁶), a tehničke karakteristike pasoša i drugih izdatih putnih isprava određuje na centralnom nivou Agencija za identifikacione dokumente, evidenciju i razmjenu podataka BiH.⁴⁷ Na ovaj način, bez obzira što se pasoši izdaju od strane različitih organa, kvalitetom i tehničkim karakteristikama pasoša upravlja jedinstvena centralizovana agencija čime se omogućava bolja kontrola i nadzor. Međutim, bez obzira da li neko živi u FBiH, RS ili BD, svi građani Bosne i Hercegovine koriste isti pasoš izrađen prema istim standardima. Od 2009. godine su se u BiH počeli izdavati biometrijski pasoši⁴⁸, koji se ne mogu lako krivotvoriti ili prepraviti.

Kontrola i nadgledanje treće strane

50. Konvencija Vijeća Evrope, u članu 7. stav 2.-4. propisuje da će strane usvojiti mjere kojima se spriječava korištenje prijevoznih sredstava od strane komercijalnih prijevoznika u svrhu trgovine ljudima postavljajući obavezu prevoznicima uslov provjere neophodnih putnih isprava potrebnih za ulazak u zemlju, te određivanje kazni za one koji krše ova pravila. Međutim, u Izvještaju sa objašnjenjima (br. 114.) se navodi da se komercijalni prevoznici ne mogu smatrati odgovornim za provjeru autentičnosti ovih isprava, nego samo za to da li putnici imaju putne isprave.

b) postoje osnovi sumnje da će obavljati djelatnost za koju je potrebna radna dozvola a nema radnu dozvolu u BiH, posebno u odnosu na stranca kojem je iz tog razloga već bio odbijen ulazak u BiH; ili

c) postoje osnovi sumnje da njegov boravak u BiH neće biti korišten u svrhu koju je naveo.

⁴³ Ministarstvo vanjskih poslova BiH, http://www.mfa.gov.ba/HTML/Ambasade/Preporuke_eng/Vize_eng.html

⁴⁴ Linkovi za kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova mogu se naći na ovoj internet stranici http://www.fup.gov.ba/joomla/index.php?option=com_content&task=section&id=13&Itemid=82

⁴⁵ Internet stranica Ministarstva unutrašnjih poslova RS je http://www.mup.vladars.net/index_it.htm

⁴⁶ Internet stranica ove agencije je <http://www.javniregistar.com/>

⁴⁷ Internet stranica ove agencije je http://cipsweb.iddeea.gov.ba/en_o_agenciji.php

⁴⁸ Vidjeti <http://www.nezavisne.com/dogadjaji/ufokusu/31150/Biometrijski-pasosi-krajem-iduće-godine.html>

51. Član 18. Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH bavi se ovim pitanjem.⁴⁹ Prema ovom članu prevoznici su obavezni da osiguraju da putnici ispunjavaju uslove iz člana 19. stav 1. i 2. Zakona (vidi fusnotu). To znači da putnici moraju posjedovati pasoš prije nego što ih prevoznik doveze na granični prelaz Bosne i Hercegovine. Osim toga, prevoznik je odgovoran za pokrivanje troškova povratka za strance kojima je odbijen ulazak u BiH (kada je odbijanje ulaska posljedica neispunjenja uslova postavljenih u članu 19.).

52. Slične mjere se primjenjuju i na organizatora turističkih putovanja. Član 154. Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH propisuje novčane kazne koje će se izricati posrednicima i pravnim licima (prevoznicima, odnosno organizatorima turističkog putovanja) koji krše član 18.⁵⁰ Propisivanjem ovih kazni Zakon ispunjava uslove postavljene u Konvenciji Vijeća Evrope kao i obavezu navedenu u dijelu IV, stav 5.1. OSCE-ovog Akcionog plana za prevenciju trgovine ljudima, koji kaže da se države obavezuju na „usvajanje ili reviziju zakona, administrativne kontrole i procedura koje se odnose na licenciranje i operacije poslovnog sektora koji, u skladu sa obavještajnim podacima, može biti uključen u trgovinu, kao što je zapošljavanje,

⁴⁹ Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH, član 18.: Obaveze prevoznika i organizatora turističkih ili sličnih putovanja

(1) Prijevoznik može dovesti stranca na granični prijelaz samo ako stranac ispunjava osnovne opće uslove za ulazak u BiH iz člana 19. (*Opći uslovi za ulazak*) st. (1) i (2) ovog zakona.

(2) Prijevoznik je dužan da:

a) stranca kojem ulazak u BiH bude odbijen jer ne ispunjava osnovne opće uslove za ulazak u BiH iz člana 19. st. (1) i (2) ovog zakona odveze s graničnog prijelaza i vrati u prvu državu iz koje stranca dovozi u BiH, i to bez odgađanja i o svom trošku, i

b) podmiri troškove boravka stranca iz tačke a) ovog stava u BiH.

(3) Obaveze prijevoznika iz st. (1) i (2) ovog člana ne odnose se na stranca koji dolazi na teritoriju BiH direktno s teritorije gdje su mu život ili sloboda ugroženi i koji zatraži međunarodnu zaštitu BiH.

(4) Organizator turističkog ili sličnog putovanja u BiH obavezan je za strance kojima pruža takvu uslugu podmiriti troškove udaljenja iz BiH i troškove boravka u BiH, ako se stranac prisilno udaljuje zato što ne ispunjava osnovne opće uslove za ulazak u BiH iz člana 19. st. (1) i (2) ovog zakona, a sam stranac te troškove ne može podmiriti.

(5) Ova pitanja detaljnije uređuje podzakonskim aktom Vijeće ministara, na prijedlog Ministarstva, koji je upućen nakon pribavljenog mišljenja Ministarstva prometa i komunikacija BiH.

⁵⁰ Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH, član 154: Prekršajno kažnjavanje povrede odredbe člana 18.

(1) Novčanom kaznom u iznosu od 2000 KM do 5000 KM kaznit će se za prekršaj fizičko lice koje kao prijevoznik, suprotno članu 18. (*Obaveze prijevoznika i organizatora turističkog ili sličnog putovanja*) stav (1) ovog zakona, na granični prijelaz BiH doveze stranca koji ne ispunjava uslove za ulazak u BiH propisane članom 19. (*Opći uslovi za ulazak*) st. (1) i (2) ovog zakona.

(2) Pravno lice koje kao prijevoznik počini prekršaj iz stava (1) ovog člana kaznit će se novčanom kaznom u iznosu od 3000 do 10.000 KM.

(3) Za prekršaj iz stava (1) ovog člana kaznit će se i odgovorno lice u pravnom licu novčanom kaznom u iznosu od 2000 KM do 5000 KM.

turizam, *au-pair* program, agencije za usvjanje i naručivanje žena, te hoteli i službe koje pružaju usluge pratnje.“

53. Takođe se očekuje da će ovo pitanje biti još regulisano i sekundarnim propisima. Član 158.⁵¹ propisuje da će Vijeće ministara usvojiti podzakonske akte koji će omogućiti provođenje ovih odredbi u praksi. Nacrt ove regulative je pripremljen i trenutno se nalazi u procesu revizije.

3. DIO B: ZAKONODAVSTVO KOJE SE ODNOSI NA KRIVIČNO GONJENJE

Krivična odgovornost za trgovinu ljudima

54. Od 2003. godine Krivični zakon Bosne i Hercegovine (KZ BiH) propisuje posebno krivično djelo trgovine ljudima. Sadašnja odredba člana 186. KZ BiH koja propisuje ovo krivično djelo je uvedena kroz izmjene i dopune zakona (Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona BiH) i stupila je na snagu 6. januara 2005. godine. Sadašnja odredba glasi:

(1) Ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom vlasti ili utjecaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi kako bi se postigla privola lica koje ima kontrolu nad drugim licem, vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi lice, u svrhu iskorištavanja prostitucije drugog lica ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prisilnog rada ili usluga, ropstva ili njemu sličnog odnosa, služenja, odsranjivanja dijelova ljudskog tijela ili drugog izrabljivanja,

kazniće se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(2) Ko vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi dijete ili maloljetnika, radi izrabljivanja iz stava (1) ovog člana, kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina.

(3) Ko organizira ili bilo kako rukovodi grupom ljudi radi činjenja krivičnog djela iz stava (1) ili (2) ovog člana

kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

(4) Bez utjecaja je na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima okolnost da li je lice pristalo na izrabljivanje iz stava (1) ovog člana.

55. Kada se sadašnja odredba uporedi sa stavom a) člana 4. Konvencije Vijeća Evrope, i članom 3. Protokola iz Palerma evidentno je da je definicija koju je

⁵¹ Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH, član 158: Rokovi za donošenje podzakonskih propisa Vijeća ministara po ovom Zakonu

(1) Vijeće ministara će, na prijedlog Ministarstva upućen nakon pribavljenog mišljenja Ministarstva prometa i komunikacija BiH, donijeti podzakonski propis po članu 18. (*Obaveze prijevoznika i organizatora turističkog ili sličnog putovanja*) stav (5) ovog zakona, kojim se detaljnije uređuju pitanja obaveza prijevoznika koji dovozi stranca na granični prijelaz BiH, u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona.

prihvatio KZ BiH vrlo slična onoj koju propisuju oba međunarodna akta. Međutim, KZ BiH pitanje pristanka rješava na drugačiji način, tj. jednostavno propisujući da je pristanak bez uticaja na postojanje krivičnog djela, a Konvencija Vijeća Evrope propisuje da je pristanak bez uticaja na postojanje krivičnog djela *ukoliko* je upotrijebljen bilo koji od navedenih načina iz stava a). (član 4. stav b).

56. Kada su u pitanju djeca, definicija iz Konvencije Vijeća Evrope propisuje da je pristanak bez uticaja na postojanje krivičnog djela u bilo kojem slučaju (član 4. stav c). U tom smislu je KZ BiH napredniji u odnosu na oba gorenavedena međunarodna akta jer jednostavno propisuje da je pristanak bez uticaja na postojanje krivičnog djela *u bilo kojem slučaju*, bez obzira na to da li su upotrijebljeni navedeni načini i da li je žrtva odrasla osoba ili dijete.

57. Krivični zakon Federacije BiH (KZ FBiH) i Brčko distrikta BiH (KZ BD BiH) ne propisuju posebno djelo trgovine ljudima, a Krivični zakon Republike Srpske (KZ RS) propisuje samo krivično djelo trgovine ljudima radi vršenja prostitucije (član 198.) kao posebno djelo⁵². Iako se u ovom članu koristi termin “trgovina”, analiza definicije ovog člana jasno ukazuje na to da ona nije u skladu sa Protokolom iz Palerma ili Konvencijom Vijeća Evrope. Zapravo bi se moglo reći da je termin pogrešno upotrijebljen jer se ustvari odnosi na navođenje i podsticanje na prostituciju. Stav 2. ovog člana se odnosi na prinudnu prostituciju, međutim ne ispunjava elemente radnje (prevoz, vrbovanje, skrivanje) iz definicije trgovine ljudima koju predviđaju, kako Protokol iz Palerma tako i Konvencija Vijeća Evrope. Ovaj član je ustvari skoro identičan definiciji krivičnog djela navođenja na prostituciju iz KZ FBiH i KZ BD BiH. Dakle, uprkos činjenici da ovaj član postoji u Krivičnom zakonu RS on nije u skladu sa definicijom koju propisuju Protokol iz Palerma i Konvencija Vijeća Evrope. Pogrešna upotreba ovog pojma može dovesti do različite primjene zakona i može dati pogrešnu sliku kada su u pitanju statistički podaci o krivičnom gonjenju djela trgovine ljudima.

58. Iz ovoga se može izvući zaključak da je trgovina ljudima propisana kao posebno krivično djelo jedino na državnom nivou, ali ne i u entitetima i Brčko distriktu BiH. Iako entitetski krivični zakoni propisuju nekoliko drugih krivičnih djela koja zajedno obuhvataju trgovinu ljudima, treba imati na umu da je definicija

⁵² Član 198. KZ RS: Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije

(1) Ko radi zarade navodi, podstiče ili namamljuje drugoga na pružanje seksualnih usluga ili na drugi način omogućiti njegovu predaju drugome radi pružanja seksualnih usluga, ili na bilo koji način učestvuje u organizovanju ili vođenju pružanja seksualnih usluga, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

(2) Ko radi zarade silom ili prijetnjom upotrebe sile ili nanošenja značajne štete, drugoga prinudi ili prevarom navede na pružanje seksualnih usluga, kazniće se zatvorom od jedne do pet godina.

(3) Kaznom iz stava 2. kazniće se i ko radi zarade, na način naveden u prethodnom stavu, koristeći tešku situaciju proisteklu iz boravka nekog lica u stranoj zemlji, prinudi ili navede to lice na pružanje seksualnih usluga, ili radi njegovog navođenja na to profesionalno angažuje drugo lice.

(4) Ako su djela iz prethodnih stavova izvršena prema djetetu ili maloljetniku, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do dvanaest godina.

(5) Nije od značaja za postojanje djela iz ovog člana da li se lice koje se prinuđava, navodi ili podvodi već ranije bavilo prostitucijom.

propisana na državnom nivou zadovoljavajuća. Član 11.⁵³ KZ BiH propisuje da se krivično zakonodavstvo BiH primjenjuje prema svakome ko učini krivično djelo na njenoj teritoriji, što znači da uprkos činjenici da trgovina ljudima nije na adekvatan način (ili nikako) propisana entitetskim zakonima, činjenica je da krivično djelo postoji na cijeloj teritoriji države. U tom smislu, a i u skladu sa Izvještajem sa obrazloženjima Konvencije Vijeća Evrope može se reći da je ispunjena obaveza koju postavlja član 18. Konvencije Vijeća Evrope.

Krivična odgovornost za druga, srodna krivična djela

59. Određeni broj krivičnih djela koja se mogu dovesti u vezu sa trgovinom ljudima su propisana Krivičnim zakonom BiH, npr.:

- Zasnivanje ropskog odnosa i prevoz osoba u ropskom odnosu (član 185.)⁵⁴;
- Međunarodno vrbovanje radi prostitucije (član 187.)⁵⁵;

⁵³ Član 11. KZ BiH: Primjena krivičnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine prema svakom ko na teritoriji Bosne i Hercegovine učini krivično djelo

(1) Krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine se primjenjuje prema svakom ko učini krivično djelo na teritoriji Bosne i Hercegovine.

(2) Krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine se primjenjuje prema svakom ko učini krivično djelo na domaćem plovilu, bez obzira gdje se plovilo nalazilo u vrijeme učinjenja krivičnog djela.

(3) Krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine se primjenjuje prema svakom ko učini krivično djelo u domaćem civilnom zrakoplovu dok je u letu ili u domaćem vojnom zrakoplovu, bez obzira gdje se zrakoplov nalazio u vrijeme učinjenja krivičnog djela.

⁵⁴ Član 185. KZ BiH: Zasnivanje ropskog odnosa i prijevoz osoba u ropskom odnosu

(1) Ko kršeći pravila međunarodnog prava stavi drugog u ropski ili njemu sličan odnos ili ga drži u takvom odnosu, kupi, proda, preda drugoj osobi ili posreduje u kupovini, prodaji ili predaji takve osobe ili podstrekava drugog da proda svoju slobodu ili slobodu osobe koju izdržava ili se o njoj stara, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(2) Ko kršeći pravila međunarodnog prava kupi, proda, preda drugoj osobi ili posreduje u kupovini, prodaji ili predaji djeteta ili maloljetnika radi usvajanja, transplantacije organa, eksploatacije radom ili u druge protupravne svrhe, kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina.

(3) Ko kršeći pravila međunarodnog prava prevozi osobe koje se nalaze u ropskom ili njemu sličnom odnosu, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

⁵⁵ Član 187. KZ BiH: Međunarodno vrbovanje radi prostitucije

(1) Ko vrbuje, namamljuje ili navodi drugog na pružanje seksualnih usluga radi zarade u nekoj državi, izuzimajući državu u kojoj ta osoba ima prebivalište ili čiji je državljanin, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Ko uz korištenje sile ili pod prijetnjom sile ili prijevarom, prisiljava ili navodi drugog na odlazak u državu u kojoj nema prebivalište ili čiji nije državljanin, radi pružanja seksualnih usluga za novac, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(3) Ako je krivično djelo iz stavka 1. i 2. ovog člana učinjeno prema djetetu ili maloljetniku, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do deset godina.

- Nezakonito uskraćivanje identifikacijskih dokumenata (član 188.)⁵⁶;
- Krijumčarenje osoba (član 189.)⁵⁷; i
- Mučenje i drugi oblici surovog, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja (član 190.)⁵⁸

60. Zakon o krivičnom postupku BiH (ZKP BiH) propisuje da se jednom optužnicom može obuhvatiti više krivičnih djela ili više osumnjičenih (član 227. stav 2.⁵⁹), i isto tako omogućava da se donese presuda za svaku tačku optužnice posebno, što znači da bi se izvršilac krivičnog djela mogao teretiti za više krivičnih djela koja su u vezi sa okolnostima krivičnog djela.

(4) Činjenica da se vrbovana, namamljena, potaknuta, prisiljena ili zavedena osoba već bavila prostitucijom, ne utječe na postojanje krivičnog djela.

⁵⁶Član 188. KZ BiH: Nezakonito uskraćivanje identifikacijskih dokumenata

Ko, s ciljem ograničavanja slobode kretanja ili ispoljavanja vlasti nad drugim licem nezakonito uskrati drugom njegovu ličnu ili putnu ispravu, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

⁵⁷ Član 189. KZ BiH: Krijumčarenje osoba

(1) Ko iz koristoljublja prevede preko državne granice jedno ili više lica koja ne ispunjavaju uslove za zakonit ulazak preko državne granice ili ko omogući drugome nedozvoljeni prelazak granice, kazniće se kanom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Ko iz koristoljublja omogući licu koje nije državljanin države primateljice niti u njoj ima stalni boravak da ostane na području te države bez ispunjavanja uslova za zakoniti boravak, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.

(3) Ako je pri počinjenju krivičnog djela iz stava (1) ovog člana doveden ili je mogao biti doveden u opasnost život ili sigurnost lica koja se prevoze preko državne granice, ili je prema njima postupano u svrhu izrabljivanja ili na drugi nečovječan ili ponižavajući način, počinilac će se kazniti kaznom zatvora od jedne do osam godina.

(4) Ako je pri počinjenju krivičnog djela iz stava (2) ovog člana doveden ili je mogao biti doveden u opasnost život ili sigurnost lica kojima je omogućen nezakonit ostanak na području države primateljice, ili je prema njima postupano u svrhu izrabljivanja ili na drugi nečovječan ili ponižavajući način, počinilac će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

5) Ko organizira grupu ljudi ili bilo kako rukovodi grupom ljudi, s ciljem počinjenja krivičnog djela iz stava (1) ili (2) kazniće se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

⁵⁸ Član 190. KZ BiH: Mučenje i drugi oblici surovog, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja

Službena ili druga osoba koja djelujući na podstrek ili uz izričitu ili prećutnu saglasnost javnog dužnosnika, nanese drugome fizičku ili duševnu bol ili tešku fizičku ili duševnu patnju, s ciljem da dobije od njega ili od treće osobe informaciju ili priznanje, ili da se kazni za krivično djelo koje je počinio ili se sumnja da je počinio on ili treća osoba, ili koji ga zastražuje ili ga prisiljava bilo iz kojeg drugog razloga zasnovanog bilo na kojoj vrsti diskriminacije, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

⁵⁹ Član 227. ZKP BiH: Sadržaj optužnice

(2) Jednom optužnicom može se obuhvatiti više krivičnih djela ili više osumnjičenih.

61. Krivično djelo silovanja ili napada nisu propisana KZ BiH. Određeni broj krivičnih djela koja se mogu smatrati srodnim krivičnim djelima su propisana entitetskim krivičnim zakonima i Krivičnim zakonom BD BiH, kao što su (ali ne ograničavaju se na):

- Nedozvoljeno presađivanje dijelova čovječijeg tijela (član 231. KZ FBiH, član 217. KZ RS) (ovaj član ne postoji u KZ BD BiH);
- Silovanje (član 203. KZ FBiH, član 193. KZ RS, član 200. KZ BD BiH);
- Prinuda na spolni odnošaj (član 206. KZ FBiH, član 203. KZ BD BiH);
- Ubistvo (član 166. KZ FBiH, član 148. KZ RS, član 163. BD BiH);
- Protupravni (uključujući prisilan) prekid trudnoće (član 171. KZ FBiH, član 154. KZ RS, član 168. KZ BD BiH);
- Teška tjelesna ozljeda (član 172. KZ FBiH, član 156. KZ RS, član 169. KZ BD BiH);
- Protupravno lišenje slobode (član 179. KZ FBiH, član 166. KZ RS, član 176. KZ BD BiH);
- Navođenje na prostituciju (član 210. KZ FBiH, član 201. KZ BD BiH), odnosno Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije (član 198. KZ RS);
- Pranje novca (član 272. KZ FBiH, član 280. KZ RS);
- Krivotvorenje isprave (član 373. KZ FBiH, član 377. KZ RS, član 367. KZ BD BiH);
- Povreda prava iz radnog odnosa (član 280. KZ FBiH), odnosno Povreda osnovnih prava radnika (član 226. KZ RS), odnosno Povreda prava iz radnog odnosa (član 274. KZ BD BiH).

62. Prostitucija kao takva (kako u odnosu na korisnike usluga prostitucije tako i lica koja se bave prostitucijom) nije propisana kao krivično djelo ni državnim ni entitetskim krivičnim zakonima. Međutim, prema Zakonu o javnom redu i miru RS javno navođenje na prostituciju se u RS smatra prekršajem (član 7.). Ovaj zakon ne propisuje kao prekršaj plaćanje seksualnih usluga ili primanje naknada za seksualne usluge. Zakon o javnom redu i miru BD BiH prekršajem smatra primanje naknade za seksualne usluge (član 3. stav 14.; kažnjava se novčanom kaznom), a plaćanje seksualnih usluga se ne smatra prekršajem. Sličan propis ne postoji na nivou FBiH, a kantoni pojedinačno donose svoje zakone o javnom redu i miru. Na primjer, Zakon o javnom redu i miru Tuzlanskog kantona reguliše ovo pitanje slično kao BD BiH na način da se prekršajem smatra primanje naknade za seksualne usluge (član 3. stav 19.; kažnjava se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do 60 dana), ali ne i plaćanje. Isto rješenje postoji i u Zakonu o javnom redu i miru Hercegovačko-neretvanskog kantona (član 9.; kažnjava se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do 60 dana).

63. Treba primijetiti da član 19. Konvencije Vijeća Evrope poziva države potpisnice da *razmotre* mogućnost inkriminacije korištenja usluga žrtava trgovine ljudima u slučajevima kada je korisniku bilo poznato da je osoba zaista bila žrtva trgovine ljudima. Ovo je neobavezujuća odredba Konvencije Vijeća Evrope. Takođe je značajno spomenuti da se Konvencija Vijeća Evrope ne odnosi samo na korištenje seksualnih usluga, stoga bi se i različite vrste rada trebale obuhvatiti zakonom ukoliko država odluči da uvede takve odredbe.

64. Nadalje, ne postoji zakonodavstvo na državnom, etitetskom ili kantonalnom nivou koje se odnosi na ovo pitanje. U tom smislu, korisnici usluga žrtava trgovine ljudima nisu predmet krivičnog gonjenja bez obzira na to da li su bili upoznati sa statusom žrtve.

Krivična odgovornost za pokušaj, pomaganje i poticanje

65. Član 26. KZ BiH⁶⁰ se odnosi na pokušaj i propisuje da će se krivična djela za koja se može izreći kazna zatvora tri ili više godina procesuirati i kažnjavati čak i kada djelo nije dovršeno, s tim da se počinitelj može blaže kazniti. S obzirom da se za trgovinu ljudima može kazniti kaznom zatvora do 10 godina, očigledno je da pokušaj trgovine ljudima može biti predmet krivičnog gonjenja u skladu sa ovim članom.

66. Za pomaganje i poticanje relevantni su članovi 29., 31. i 32. KZ BiH.⁶¹ Ovi članovi se odnose na saučiniteljstvo, pomaganje i granice krivične odgovornosti i kažnjivosti saučinitelja. Ovi članovi propisuju da učešće u izvršenju krivičnog djela, doprinošenje počinjenju krivičnog djela, zajedničko pripremanje krivičnog djela, pomaganje drugome u izvršenju krivičnog djela i slično, se kažnjavaju kaznom koja je

⁶⁰ Član 26. KZ BiH: Pokušaj

(1) Ko s umišljajem započne činjenje krivičnog djela, ali ga ne dovrši, kaznit će se za pokušaj krivičnog djela ako se za to krivično djelo može izreći kazna zatvora od tri godine ili teža kazna, a za pokušaj drugog krivičnog djela kad zakon izričito propisuje kažnjavanje i za pokušaj.

(2) Učinitelj će se za pokušaj krivičnog djela kazniti u granicama kazne propisane za to krivično djelo, a može se i blaže kazniti.

⁶¹ Član 29. KZ BiH: Saučinitelji

Ako više osoba, učestvovanjem u učinjenju krivičnog djela ili preduzimajući što drugo čime se na odlučujući način doprinosi učinjenju krivičnog djela, zajednički učine krivično djelo, svaka od njih kaznit će se kaznom propisanom za to krivično djelo.

Član 31. KZ BiH: Pomaganje

(1) Ko drugom s umišljajem pomogne u učinjenju krivičnog djela, kaznit će se kao da ga je sam učinio, a može se i blaže kazniti.

(2) Kao pomaganje u učinjenju krivičnog djela smatra se osobito: davanje savjeta ili uputa kako da se učini krivično djelo, stavljanje na raspolaganje učinitelju sredstava za učinjenje krivičnog djela, uklanjanje prepreka za učinjenje krivičnog djela te unaprijed obećano prikriivanje krivičnog djela, učinitelja, sredstava kojima je krivično djelo učinjeno, tragova krivičnog djela ili predmeta pribavljenih krivičnim djelom.

Član 32. KZ BiH: Granice krivične odgovornosti i kažnjivosti saučesnika

(1) Saučinitelj je krivično odgovoran u granicama svojeg umišljaja ili nehata, a podstrekač i pomagač u granicama svog umišljaja.

(2) Saučinitelja, podstrekača ili pomagača koji dobrovoljno spriječi učinjenje krivičnog djela sud će osloboditi od kazne.

(3) Osobni odnosi, svojstva i okolnosti zbog kojih zakon isključuje krivičnu odgovornost ili dopušta oslobodjenje od kazne ili ublažavanje kazne, mogu se uzeti u obzir samo onom učinitelju, saučinitelju, podstrekaču ili pomagaču kod kojega takvi odnosi, svojstva i okolnosti postoje.

propisana za to krivično djelo. U tom smislu je KZ BiH usklađen sa obavezama koje postavlja Konvencija Vijeće Evrope.

Nekažnjavanje žrtava

67. Krivični zakon BiH se ni u jednom svom dijelu ne bavi dekriminalizacijom i nekažnjavanjem žrtava, bilo da se radi o trgovini ljudima ili nekom drugom krivičnom djelu. KZ BiH ne propisuje izričito prisilu kao afirmativnu odbranu tako da sam krivični zakon ne pruža garancije da žrtva neće biti podvrgnuta krivičnom gonjenju niti kažnjena za krivična djela koja je možda počinila u procesu viktimizacije. Isto se odnosi i na krivične zakone entiteta i Brčko distrikta BiH.

68. Međutim, Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima u članu 4. propisuje sljedeće:

Organi u postupanju neće pokretati postupke protiv žrtava trgovine zbog nezakonitog ulaska ili boravka u zemlji ako su ove radnje izvršene u direktnoj vezi sa trgovinom ljudima.

Ovo donekle štiti strane žrtve od krivičnog gonjenja i drugih postupaka, ali ova zaštita je ograničena na djela koja su propisana u ovom članu: naime, na nezakonit ulazak i boravak; tako strana žrtva trgovine ljudima koja je prisiljena na činjenje lakših krivičnih djela ne bi bila zaštićena od krivičnog gonjenja za ta krivična djela. Osim toga ovaj Pravilnik se odnosi samo na strane žrtve.

69. Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, a radi se o jedinom aktu koji je posebno namijenjen domaćim žrtvama trgovine ljudima, ne sadrži slične odredbe što znači da domaće žrtve trgovine ljudima nisu nikako zaštićene od krivičnog gonjenja za krivična djela koja su možda počinile kao žrtve trgovine ljudima. Tako na primjer, iako prostitucija (pružanje seksualnih usluga za novac) nije KZ-om BiH propisana kao krivično djelo, neki kantoni i Brčko distrikt BiH nju, kako je ranije navedeno, propisuju kao kršenje javnog reda i mira i kažnjavaju kaznom zatvora. Pravno gledano, domaća žrtva trgovine ljudima ne bi bila zaštićena od izricanja kazne zatvora iako se radi o žrtvi trgovine ljudima.

70. U tom smislu se može reći da sadašnje zakonodavstvo nije usklađeno sa članom 26. Konvencije Vijeća Evrope jer domaćim žrtvama nije pružena nikakva zaštita od krivičnog gonjenja i kažnjavanja, a stranim žrtvama se pruža zaštita samo za neka djela.

Odgovornost pravnih lica

71. Glava XIV KZ BiH propisuje odgovornost pravnih lica. Relevantni članovi ove Glave propisuju da će pravno lice, kako domaće tako i strano, biti odgovorno za krivična djela počinjena na teritoriji BiH (član 123. stav 1.⁶²). Član 124. propisuje sljedeće osnove za odgovornost pravnih lica:

⁶² Član 123. KZ BiH: Primjena ovog zakona prema mjestu učinjenja krivičnog djela u vezi s krivičnom odgovornošću pravnih osoba

(1) Domaća i strana pravna osoba je, u skladu s ovim zakonom, odgovorna za krivična djela učinjena na teritoriji Bosne i Hercegovine.

(2) Domaća i strana pravna osoba koja ima sjedište na teritoriji Bosne i Hercegovine ili u njoj obavlja svoju djelatnost je, u skladu s ovim zakonom, odgovorna za krivično djelo učinjeno izvan Bosne i Hercegovine, ako je krivično djelo učinjeno protiv Bosne i Hercegovine, njenih državljana ili domaćih pravnih osoba.

Za krivično djelo koje je učinitelj učinio u ime, za račun ili u korist pravne osobe, odgovorna je pravna osoba:

- a) kada smisao učinjenog krivičnog djela proizlazi iz zaključka, naloga ili odobrenja rukovodećih ili nadzornih organa pravne osobe; ili
- b) kada su rukovodeći ili nadzorni organi pravne osobe uticali na učinitelja ili mu omogućili da učini krivično djelo; ili
- c) kada pravna osoba raspolaže protupravno ostvarenom imovinskom koristi ili koristi predmete nastale krivičnim djelom; ili
- d) kada su rukovodeći ili nadzorni organi pravne osobe propustili dužni nadzor nad zakonitošću rada radnika.

72. Ova odredba je u skladu sa Konvencijom Vijeća Evrope, kao što je i navedeno u Izvještaju sa obrazloženjima br. 247-251. Kao prvo, propisuje da su pravne osobe odgovorne za krivična djela počinjena u njihovo ime, kako od strane osoba na rukovodećim pozicijama tako i od strane drugih koje su pod uticajem osoba na rukovodećim pozicijama, ili kao rezultat propuštanja nadzora nad radom radnika. Konačno, stav 2. člana 125.⁶³ KZ BiH propisuje da odgovornost pravnog lica ne isključuje krivičnu odgovornost fizičkog lica što je takođe u skladu sa Konvencijom Vijeća Evrope. Zbog toga se može izvući zaključak da je zakonodavstvo u skladu sa Konvencijom Vijeća Evrope s obzirom na odgovornost pravnih lica u krivičnim stvarima. Ove odredbe se shodno činjenici da su dio krivičnog zakona odnose samo na krivičnu odgovornost.

Odgovornost za vlasništvo nad objektima koji se koriste u svrhu trgovine ljudima

73. Pored gorenavedenih općih odredbi, odgovornost u vezi sa vlasništvom nad objektima koji se koriste u svrhu trgovine ljudima takođe je posredno riješena kroz odredbe o prostituciji u zakonima o javnom redu i miru. Tako je prema Zakonu o javnom redu i miru RS uzimanje prostorija u zakup (uključujući i iznajmljivanje i ustupanje prostorija) u svrhu prostitucije predstavlja prekršaj koji se kažnjava

(3) Domaća pravna osoba je, u skladu s ovim zakonom, odgovorna za krivično djelo učinjeno izvan Bosne i Hercegovine protiv strane države, stranih državljana ili stranih pravnih osoba, pod uvjetima člana 9. (*Primjena krivičnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine za krivična djela učinjena izvan Bosne i Hercegovine*) ovog zakona.

⁶³ Član 125. KZ BiH: Granice odgovornosti pravne osobe za krivično djelo

(1) Uz uvjete iz člana 124. (*Osnovi odgovornosti pravne osobe*) ovog zakona, pravna osoba je odgovorna za krivično djelo i kada učinitelj za učinjeno krivično djelo nije krivično odgovoran.

(2) Odgovornost pravne osobe ne isključuje krivičnu odgovornost fizičkih, odnosno odgovornih osoba za učinjeno krivično djelo.

(3) Za krivična djela učinjena iz nehata, pravna osoba može biti odgovorna pod uvjetima iz člana 124. tačke d. ovog zakona, i u tom se slučaju pravna osoba može blaže kazniti.

(4) Kada u pravnoj osobi osim učinitelja nema druge osobe ili organa koji bi mogli usmjeravati ili nadzirati učinitelja, pravna osoba odgovara za učinjeno krivično djelo u granicama učiniočeve odgovornosti.

novčanom kaznom ili kaznom zatvora do 60 dana. Pravna lica mogu takođe biti odgovorna na ovaj način kao i odgovorno lice u preduzeću ili drugom pravnom licu (član 7.). Pored toga, Zakon o javnom redu i miru BD BiH, kao i neki kantoni (Tuzla), na sličan način propisuju da je iznajmljivanje prostorija u svrhu prostitucije prekršaj. Ostali kantoni, kao što je Hercegovinačko-neretvanski ne propisuju iznajmljivanje prostorija u svrhu prostitucije ni na koji način.

74. Pored gorenavedenog, i u svrhu usaglašavanja sa obavezama koje postavlja Konvencija Vijeća Evrope, preporučuje se da se predvidi odgovornost za davanje u zakup ili korištenje prostorija u svrhu trgovine ljudima uključujući i svaki vid iskorištavanja (a ne samo seksualno iskorištavanje). Na primjer, uzimanje u zakup ili na korištenje prostorija za “rad na crno” može se takođe podvesti pod smisao takvih odredbi.

Krivična odgovornost za djela koja se odnose na krivotvorenja isprava

75. Konvencija Vijeća Evrope takođe postavlja obavezu da se krivotvorenje, nabavljanje i davanje takvih (krivotvorenih) putnih ili ličnih isprava, kao i oduzimanje, zadržavanje, skrivanje, oštećivanje ili uništavanje ličnih isprava (kako originala tako i krivotvorina) propiše kao krivično djelo. Ovo je donekle riješeno u KZ BiH i entitetskim KZ.

76. KZ BiH kriminalizira nezakonito uskraćivanje ličnih isprava (član 188.⁶⁴). Ovaj član se posebno odnosi na slučajeve kada se isprave uskraćuju s ciljem ograničavanja slobode kretanja ili ispoljavanja vlasti, što je vrlo često slučaj u predmetima trgovine ljudima. Za ovo djelo je propisana kazna zatvora od 6 mjeseci do 5 godina.

77. Uskraćivanje isprava je takođe riješeno članom 149. stav 2.⁶⁵ Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH. Ovaj član propisuje da će pravna i fizička lica koja su prevoznici ili koja pružaju usluge smještaja ili organizacije putovanja za strance biti novčano kažnjeni ako zadrže ili pokušaju zadržati putne ili lične isprave stranca. Propisana novčana kazna nije posebno visoka (100-500 KM) s obzirom na to kakve posljedice na osobu u stranoj državi može imati zadržavanje dokumenata. Zbog toga bi se možda trebalo razmotriti da li je ta odgovornost u dovoljnoj mjeri ozbiljna.

78. KZ BiH ne propisuje krivično djelo krivotvorenja isprava. Međutim, ovo je djelo obuhvaćeno entitetskim krivičnim zakonima i KZ BD BiH na više-manje isti način (član 373. KZ FBiH, član 377. KZ RS, član 367. KZ BD BiH), sa predviđenom sankcijom, i to novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine za izradu lažne ili preinačavanje prave isprave ili njihove upotrebe.

⁶⁴ Član 188. KZ BiH: Nezakonito uskraćivanje identifikacijskih dokumenata

Ko, s ciljem ograničavanja slobode kretanja ili ispoljavanja vlasti nad drugim licem nezakonito uskrati drugom njegovu ličnu ili putnu ispravu, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina

⁶⁵ Član 149. državnog Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu: Prekršajno kažnjavanje povrede odredbi člana 13., 49., 61., 66. i 74.

(2) Pravna i fizička lica koja su prijevoznici ili koja pružaju usluge smještaja ili organizacije putovanja kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom u iznosu od 100 KM do 500 KM ako zadrže ili pokušaju zadržati putnu ispravu ili identifikacioni dokument stranca protivno članu 13. stav (2) ovog zakona

(3) Za prekršaj iz stava (2) ovog člana kaznit će se i odgovorno lice u pravnom licu novčanom kaznom u iznosu od 100 KM do 500 KM

79. Iz toga se može izvući zaključak da član 20. Konvencije Vijeća Evrope nije u potpunosti proveden u zakonodavstvo. Krivotvorenje i korištenje krivotvorenih isprava je obuhvaćeno entitetskim zakonima, a uskraćivanje isprava je propisano kako u KZ BiH tako i u Zakonu o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH. Oštećivanje i uništavanje isprava ili njihovo skrivanje nije riješeno na odgovarajući način. Pored toga, ni nabavljanje i davanje krivotvorenih isprava nije precizno propisano.

Krivičnopravne sankcije propisane zakonom

80. Član 23. Konvencije Vijeća Evrope propisuje da kazne propisane za trgovinu ljudima i druga prateća djela, moraju biti „efikasne, srazmjerne i preventivne“. Dalje propisuje potrebu usvajanja zakonskih ili drugih mjera koje se pokažu neophodnim za pljenidbu ili neku drugu vrstu oduzimanja sredstava i prihoda stečenih izvršenjem krivičnih djela ili imovine čija vrijednost odgovara pomenutim sredstvima, kako za pravna, tako i za fizička lica. Također propisuje da se usvoje zakonske ili druge mjere koje se smatraju neophodnim za privremeno ili stalno zatvaranje svakog objekta koji je korišten u svrhu trgovine ljudima, ili za privremenu ili stalnu zabranu obavljanja djelatnosti, kako za pravna, tako i za fizička lica. Nadalje, pravna lica moraju podlijetati „krivičnim ili nekrivičnim sankcijama ili mjerama, uključujući i novčane sankcije.“

Fizička lica

81. Pitanja koja se odnose na fizička lica se u KZ BiH rješavanju kroz nekoliko različitih instrumenata: krivičnopravne sankcije, sigurnosne mjere, oduzimanje imovinske koristi i gubitak prava kao posljedica osude.

82. Kao što je već pomenuto, počinilac krivičnog djela trgovine ljudima kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina, ili dugotrajnim zatvorom onaj ko organizira ili na bilo koji način rukovodi grupom ljudi radi izvršenja ovog krivičnog djela. Član 23. Konvencije Vijeća Evrope postavlja obavezu da se za trgovinu ljudima predvide sankcije lišavanja slobode „koje bi mogle rezultirati ekstradicijom“. Zatvorska kazna od jedne do deset godina ispunjava prvu pretpostavku. ZKP BiH predviđa uslove za ekstradiciju lica koji nisu državljani BiH drugim državama iz BiH (član 415.⁶⁶) i u BiH (član. 428.⁶⁷), a dužina trajanje kazne *nije* jedan od uslova, što

⁶⁶ Član 415. KZ BiH: Pretpostavke za izručenje

(1) Pretpostavke za izručenje jesu:

- a) da osoba čije se izručenje traži nije državljanin Bosne i Hercegovine;
- b) da osoba čije se izručenje traži ne uživa pravo azila u Bosni i Hercegovini, odnosno da nije u postupku traženja azila u Bosni i Hercegovini;
- c) da djelo zbog koga se traži izručenje nije izvršeno na teritoriju Bosne i Hercegovine, protiv nje ili njenog državljanina;
- d) da djelo zbog koga se traži izručenje predstavlja krivično djelo i po domaćem zakonu i po zakonu države u kojoj je izvršeno;
- e) da djelo za koje se traži izručenje nije političko ili vojno krivično djelo;
- f) da po domaćem zakonu nije nastupila zastarjelost krivičnog gonjenja ili zastarjelost izvršenja kazne prije nego što je stranac pritvoren ili kao osumnjičeni, odnosno optuženi saslušan, da stranac čije se izručenje traži nije zbog istog djela od domaćeg suda već osuđen ili da za isto djelo nije od domaćeg suda pravomoćno oslobođen, osim ako se stiču uvjeti za ponavljanje krivičnog postupka propisani ovim zakonom, ili da protiv stranca nije u Bosni i Hercegovini zbog istog djela pokrenut krivični postupak, a ako je pokrenut postupak zbog djela učinjenog prema državljaninu Bosne i Hercegovine da je položeno osiguranje za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva oštećenog;
- g) da je utvrđen identitet osobe čije se izručenje traži;
- h) da ima dovoljno dokaza za sumnju da je stranac čije se izručenje traži učinio određeno krivično djelo ili da postoji pravomoćna presuda;

omogućava, ukoliko su svi drugi uslovi propisani ovim članom ispunjeni, ekstradiciju lica u druge države radi krivičnog gonjenja.

83. Za druga relevantna djela, predviđene su sljedeće krivičnopravne sankcije:

- Za međunarodno vrbovanje radi prostitucije (član 187. KZ BiH): od šest mjeseci do pet godina zatvora; ili od jedne do deset godina zatvora ako su žrtve djeca ili maloljetnici;
- Za nezakonito uskraćivanje identifikacijskih dokumenata (član 188. KZ BiH): kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina;
- Za krijumčarenje osoba (član 189. KZ BiH): kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina, ili kazna zatvora od jedne do osam godina kada je doveden ili je mogao biti doveden u opasnost život ili sigurnost lica koja se prevoze preko državne granice ili kazna zatvora od deset ili više godina kada neko organizira grupu ljudi ili bilo kako rukovodi grupom ljudi, s ciljem počinjenja krivičnog djela;
- Za mučenje i druge oblike okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja (član 190. KZ BiH): kazna zatvora od jedne do deset godina;
- Za zasnivanje ropskog odnosa i prijevoz osoba u ropskom odnosu (član 185. KZ BiH): kazna zatvora od jedne do deset godina;
- Za zadržavanje putnih ili identifikacijskih dokumenata (Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH, član 149. stav 2.): novčana kazna od 100 KM do 500 KM.
- Krivotvorenje dokumenata (član 373. KZ FBiH, član 377. KZ RS, član 367. KZ BD): novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine.

84. Objektivni kriteriji za određivanje da li je određena sankcija ili raspon određene kazne „efikasan, razmjernan i preventivan“ ne postoje, a istraživanje o preventivnim efektima kazne još ne daju konačne odgovore, osim toga da duže zatvorske kazne ne rezultiraju neophodno u odvratanju od činjenja djela. Posljedično, teško je napraviti konačnu procjenu da li gorenavedene krivičnopravne sankcije

i) da se izručenje stranca ne traži radi: krivičnog gonjenja ili kažnjavanja zbog njegove rase, pola, nacionalnog i etničkog porijekla, religijskog uvjerenja i političkih stavova kao i da se izručenje ne traži za krivično djelo s propisanom smrtnom kaznom prema zakonu države koja traži izručenje, osim ako država koja traži izručenje da jamstvo da se neće izreći ili izvršiti smrtna kazna.

(2) Kao domaći zakon, u smislu stava 1. tačke d. ovog člana, smatra se zakon Bosne i Hercegovine, zakon Federacije Bosne i Hercegovine, zakon Republike Srpske i zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.

(3) Pod domaćim sudom, u smislu stava 1. tačke f. ovog člana podrazumijevaju se svi sudovi na teritoriji Bosne i Hercegovine nadležni za rješavanje u krivičnim stvarima.

⁶⁷ Član 428. ZKP BiH: Podnošenje molbe za izručenje

(1) Ako se protiv osobe koja se nalazi u stranoj državi vodi u Bosni i Hercegovini krivični postupak ili ako je osobu koja se nalazi u stranoj državi domaći sud kaznio, ministar nadležnog ministarstva Bosne i Hercegovine može podnijeti molbu za izručenje.

(3) Molba se podnosi diplomatskim putem i uz nju se prilažu isprave i podaci iz člana 416. ovog zakona.

ispunjavaju kriterije predviđene Konvencijom Vijeća Evrope u ovom smislu, i da li u konačnici postižu svoj cilj.

85. Za fizička lica postoje dvije vrste mjera sigurnosti koje se mogu izreći i koje mogu biti relevantne: Zabrana vršenja poziva, djelatnosti ili dužnosti (član 73.⁶⁸) i Oduzimanje predmeta (član 74.⁶⁹).

86. Kada je u pitanju oduzimanje predmeta, član 74. KZ BiH u stavu 1. propisuje sljedeće:

Predmeti koji su upotrijebljeni ili su bili namijenjeni za učinjenje krivičnog djela ili koji su nastali učinjenjem krivičnog djela oduzeće se, kada postoji opasnost da će biti ponovo upotrijebljeni za učinjenje krivičnog djela ili kada se u cilju zaštite opće sigurnosti ili iz moralnih razloga oduzimanje čini apsolutno neophodno, ako su vlasništvo učinitelja.

87. Ovim članom se omogućava oduzimanje „sredstava“, što kao obavezu postavlja i član 23. Konvencije Vijeća Evrope. Međutim, ostaje nejasno kako bi se ovaj član KZ mogao primijeniti, ako bi uopće mogao, na prostorije u kojima je krivično djelo izvršeno, kada se radi o trgovini ljudima u fabrici, baru ili hotelu, s obzirom da se član odnosi na „predmete“ a ne na „nekretnine“ kao takve. Isti se član može primijeniti kao sigurnosna mjera protiv pravnih lica, o čemu će biti riječi u

⁶⁸ Član 73. KZ BiH: Zabrana vršenja poziva, djelatnosti ili dužnosti

(1) Mjera sigurnosti zabrane vršenja određenog poziva, djelatnosti ili dužnosti može se izreći učinitelju koji je učinio krivično djelo vezano za imovinu koja mu je bila povjerena ili kojoj je imao pristup zahvaljujući svom pozivu, djelatnosti ili dužnosti, ako postoji opasnost da bi takvo vršenje moglo poticajno djelovati da učini novo krivično djelo zloupotrebom svog poziva, djelatnosti ili dužnosti vezano za imovinu koja mu je povjerena ili kojoj ima pristup.

(2) Mjera sigurnosti zabrane vršenja određenog poziva, djelatnosti ili dužnosti može se izreći u trajanju koje ne može biti kraće od jedne ni duže od deset godina, računajući od dana pravomoćnosti odluke, s tim da se vrijeme provedeno na izdržavanju kazne zatvora ne uračunava u vrijeme trajanja ove mjere sigurnosti.

(3) Kao u slučaju iz člana 43. (*Rad za opće dobro na slobodi*) stava 5. ovog zakona, izvršenje kazne zatvora može se odrediti učinitelju krivičnog djela koji u toku izvršenja rada za opće dobro na slobodi kao zamjenu za kaznu zatvora prekrši zabranu vršenja poziva, djelatnosti ili dužnosti.

(4) Prema učinitelju krivičnog djela koji prekrši zabranu vršenja poziva, djelatnosti ili dužnosti tokom vremena provjeravanja određenog u uvjetnoj osudi, može se postupiti prema odredbi člana 63. (Opoziv uvjetne osude zbog neispunjenja izrečenih obaveza) ovog zakona.

⁶⁹ Član 74. KZ BiH: Oduzimanje predmeta

(1) Predmeti koji su upotrijebljeni ili su bili namijenjeni za učinjenje krivičnog djela ili koji su nastali učinjenjem krivičnog djela oduzeće se, kada postoji opasnost da će biti ponovo upotrijebljeni za učinjenje krivičnog djela ili kada se u cilju zaštite opće sigurnosti ili iz moralnih razloga oduzimanje čini apsolutno neophodno, ako su vlasništvo učinitelja.

(2) Predmeti iz stava 1. ovog člana mogu se oduzeti i kad nisu vlasništvo učinitelja ako to zahtijevaju interesi opće sigurnosti i interesi morala, ali time se ne dira u prava trećih osoba na naknadu štete od učinitelja.

(3) U slučajevima iz stava 2. ovog člana, zakonom se može propisati obavezno oduzimanje predmeta.

nastavku. Međutim, kada su u pitanju pravne osobe, “oduzimanje sredstava” shodno ovom članu može donekle biti nepotpuno riješeno.

88. Zabrana vršenja poziva, djelatnosti ili dužnosti (član 73.) ima vrlo specifičnu formulaciju što mu ograničava kvalitetnu primjenu. Stav 1. ovog člana glasi:

Mjera sigurnosti zabrane vršenja određenog poziva, djelatnosti ili dužnosti može se izreći učinitelju koji je učinio krivično djelo vezano za imovinu koja mu je bila povjerena ili kojoj je imao pristup zahvaljujući svom pozivu, djelatnosti ili dužnosti, ako postoji opasnost da bi takvo vršenje moglo poticajno djelovati da učini novo krivično djelo zloupotrebom svog poziva, djelatnosti ili dužnosti vezano za imovinu koja mu je povjerena ili kojoj ima pristup.

89. S obzirom da se član jasno odnosi na *imovinu koja mu je bila povjerena*, njegova upotreba je ograničena u pogledu lica koja se bave trgovinom ljudima. Ovaj član je formuliran imajući u vidu krivična djela kao što je pronevjera.

90. Glava XII KZ BiH se odnosi na oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom i pravne posljedice osude. Kada se govori o oduzimanju, u skladu sa relevantnim članovima (član 110. – 112.⁷⁰) sva imovinska korist pribavljena krivičnim

⁷⁰ Član 110. KZ BiH: Osnova oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom

(1) Niko ne može zadržati imovinsku korist pribavljenu krivičnom djelom.

(2) Korist iz stava 1. ovog člana oduzet će se sudskom odlukom kojom je utvrđeno da je krivično djelo učinjeno, pod uvjetima propisanim ovim zakonom.

(3) Sud također može oduzeti korist iz stava 1. ovoga člana u odvojenom postupku ukoliko postoji opravdani razlog da se vjeruje da je korist pribavljena krivičnim djelom, a vlasnik ili uživatelj nije u mogućnosti da pruži dokaze da je korist pribavljena zakonito.

Član 111. KZ BiH: Način oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom

(1) Od učinitelja će se oduzeti novac, predmeti od vrijednosti i svaka druga imovinska korist koja je pribavljena krivičnim djelom, a ako oduzimanje nije moguće, učinitelj će se obavezati na isplatu novčanog iznosa srazmjernog pribavljenoj imovinskoj koristi. Imovinska korist pribavljena krivičnim djelom može se oduzeti od osobe na koju je prenesena bez naknade ili uz naknadu koja ne odgovara stvarnoj vrijednosti, ako je ona znala ili mogla znati da je imovinska korist pribavljena krivičnim djelom.

(2) Kada je imovinska korist pribavljena krivičnim djelom sjedinjena s imovinom stečenom na zakoniti način, takva imovina može biti predmet oduzimanja ali u mjeri koja ne premašuje procijenjenu vrijednost imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom.

(3) Prihod ili druge koristi iz imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, ili iz imovine u koju je imovinska korist pribavljena krivičnim djelom pretvorena ili iz imovine s kojom je imovinska korist pribavljena krivičnim djelom sjedinjena, mogu biti predmet mjera navedenih u ovom članu na isti način i u istoj mjeri kao i imovinska korist pribavljena krivičnim djelom.

Član 112. KZ BiH: Zaštita oštećenog

(1) Ako je oštećenom u krivičnom postupku dosuđen imovinskopravni zahtjev, sud će izreći oduzimanje imovinske koristi ukoliko ona prelazi dosuđeni imovinskopravni zahtjev oštećenog.

(2) Oštećeni koji je u krivičnom postupku u pogledu svog imovinskopravnog zahtjeva upućen na parnični postupak, može tražiti da se namiri iz iznosa oduzete vrijednosti, ako pokrene parnični postupak u roku od šest mjeseci od dana pravomoćnosti odluke kojom je upućen na parnični postupak i

djelom je podložna oduzimanju. Nadalje, ukoliko oduzimanje nije moguće, učinitelj će se obavezati na isplatu novčanog iznosa srazmjernog pribavljenoj imovinskoj koristi. Ako je imovinska korist pretvorena u imovinu, korist pretvorena u imovinu također može biti oduzeta. Na ovaj način zakon omogućava oduzimanje zarade od počinjenja krivičnog djela.

91. Gubitak određenih prava takođe može biti posljedica osude (član 114.⁷¹). Gubitak se može odnositi na gubitak određenih prava (kao što je prestanak radnog odnosa ili zabrana bavljenja određenim pozivom), ili na zabranu sticanja određenih prava (kao što je zabrana sticanja određenih dozvola ili odobrenja).

Pravna lica

92. Kada su u pitanju pravna lica, KZ BiH sadrži niz različitih mehanizama kojima se rješavaju obaveze koje postavlja Konvencija Vijeća Evrope, kao što su krivičnopravne sankcije, sigurnosne mjere, oduzimanje imovinske koristi i gubitak određenih prava.

ako u roku od tri mjeseca od dana pravomoćnosti odluke kojom je utvrđen njegov zahtjev zatraži namirenje iz oduzete vrijednosti.

(3) Oštećeni koji u krivičnom postupku nije istaknuo imovinskopravni zahtjev, može zahtijevati namirenje iz oduzete vrijednosti, ako je radi utvrđenja svog zahtjeva pokrenuo parnični postupak u roku od tri mjeseca od dana saznanja za presudu kojom se oduzima imovinska korist, a najdalje u roku od dvije godine od pravomoćnosti odluke o oduzimanju imovinske koristi i ako u roku od tri mjeseca od dana pravomoćnosti odluke kojom je utvrđen njegov zahtjev zatraži namirenje iz oduzete vrijednosti.

⁷¹ Član 114. KZ BiH: Vrste pravnih posljedica osude

- (1) Pravne posljedice osude koje se odnose na prestanak ili gubitak određenih prava jesu:
 - a) prestanak vršenja određenih poslova ili funkcija u organima vlasti, privrednim društvima ili u drugim pravnim osobama;
 - b) prestanak zaposlenja ili prestanak vršenja određenog zvanja, poziva ili zanimanja;
 - c) oduzimanje odlikovanja.
- (2) Pravne posljedice osude koje se sastoje u zabrani sticanja određenih prava jesu:
 - a) zabrana obavljanja određenih poslova ili funkcija u organima vlasti, privrednim društvima, ili u drugim pravnim osobama;
 - b) zabrana sticanja određenih zvanja, poziva ili zanimanja, ili unapređenja u službi;
 - c) zabrana sticanja određenih dozvola ili odobrenja koja se izdaju odlukom organa vlasti.

93. Članovi 131.-134.⁷² KZ BiH propisuju krivičnopravne sankcije za pravna lica. To su novčane kazne (5.000 KM- 5.000.000 KM), oduzimanje imovine, i prestanak pravnog lica. Pored novčane kazne, kada je pravno lice prouzročilo materijalnu štetu ili protupravno steklo imovinsku korist, novčana kazna može iznositi dvostruki iznos te štete, odnosno koristi. Imovina takođe može biti oduzeta kao sankcija za krivična djela sa propisanom kaznom zatvora od 5 godina ili težom kaznom, što uključuje i trgovinu ljudima. KZ BiH daje mogućnost da se veći dio imovine, ili čak cjelokupna imovina oduzme u ovu svrhu. Prestanak pravnog lica se može izreći kao kazna ako je djelatnost pravnog lica korištena za učinjenje krivičnog djela.

94. Sigurnosne mjere koje propisuje KZ BiH za pravna lica predviđaju i zabranu bavljenja određenom privrednom djelatnošću (član 137. i 139.⁷³), kao i gorenavedeno

⁷² Član 131. KZ BiH: Kazne za pravne osobe

Pravnim osobama se za krivična djela mogu izreći ove kazne:

- a) novčana kazna;
- b) kazna oduzimanja imovine;
- c) kazna prestanka pravne osobe.

Član 132. KZ BiH: Novčana kazna za pravne osobe

(1) Novčana kazna koja se izriče pravnoj osobi ne može biti manja od 5.000 KM niti veća od 5.000.000 KM.

(2) Ako je krivičnim djelom pravne osobe prouzrokovana drugom imovinska šteta ili pribavljena protupravna imovinska korist, najveća mjera izrečene novčane kazne može iznositi dvostruki iznos te štete, odnosno koristi.

Član 133. KZ BiH: Kazna oduzimanja imovine

(1) Kazna oduzimanja imovine se može izreći za krivična djela s propisanom kaznom zatvora od pet godina ili težom kaznom.

(2) Pravnoj osobi se može oduzeti najmanje polovina imovine ili veći dio imovine ili cjelokupna imovina.

(3) U slučaju stečajnog postupka kao posljedice izrečene kazne oduzimanja imovine, povjeritelji se mogu namiriti iz oduzete stečajne mase.

Član 134. KZ BiH: Kazna prestanka pravne osobe

(1) Kazna prestanka pravne osobe može se izreći ako je djelatnost pravne osobe u cijelosti ili u pretežnoj mjeri korištena za učinjenje krivičnih djela.

(2) Uz kaznu prestanka pravne osobe, može se izreći i kazna oduzimanja imovine.

(3) Uz izrečenu kaznu prestanka pravne osobe, sud će predložiti otvaranje postupka likvidacije.

(4) Iz imovine pravne osobe kojoj je izrečena kazna prestanka pravne osobe mogu se isplatiti povjeritelji.

⁷³ Član 137. KZ BiH: Mjere sigurnosti za pravne osobe

Pravnoj osobi mogu se za krivično djelo izreći, pored mjere sigurnosti oduzimanja predmeta iz člana

74. (*Oduzimanje predmeta*) ovog zakona, ove mjere sigurnosti:

- a) objava presude;
- b) zabrana obavljanja određene privredne djelatnosti.

oduzimanje (član 74.). Mjerom sigurnosti pravnom licu se može zabraniti vršenje određene privredne djelatnosti u trajanju od 6 mjeseci do 5 godina.

95. Kada je u pitanju oduzimanje imovinske koristi, KZ BiH propisuje da sva imovinska korist pribavljena učinjenjem krivičnog djela može biti oduzeta (član 140.⁷⁴). Oduzeta imovinska korist se ne ustupa neposredno žrtvama niti se koristi za pružanje pomoći žrtvama. Umjesto toga ona postaje vlasništvo države.

96. Konačno, pravnim licima se može zabraniti rad na osnovu dozvole ili ovlaštenja potrebnih za rad (član 141.⁷⁵).

97. Član 24. Konvencije Vijeća Evrope postavlja obavezu da se sljedeće okolnosti uzmu u obzir kao otežavajuće u odmjeravanju krivičnopravne sankcije:

- a) djelo kojim se namjerno ili krajnjim nemarom, dovodi u opasnost život žrtve,
- b) djelo počinjeno protiv djeteta,
- c) djelo počinjeno od strane državnog službenika prilikom obavljanja dužnosti, i
- d) djelo počinjeno u okviru kriminalne organizacije.

98. KZ BiH ne propisuje opća pravila za izricanje strožije krivičnopravne sankcije. Zbog toga su samo odredbe člana koji inkriminiše trgovinu ljudima relevantne za ovu analizu.

99. KZ BiH je usklađen sa dva načela predviđena međunarodnim aktima, međutim nije usklađen sa preostala dva. Naime, kada je žrtva dijete, KZ BiH (stav 2. člana 186.) predviđa otežavajuću okolnost, i najmanja kazna zatvora koja se može izreći je 5 godina (za razliku od 1 godine kada su u pitanju odrasli). Pored toga, trgovina ljudima koja je učinjena udruživanjem u organizovane grupe se takođe smatra

Član 139. KZ BiH: Zabrana obavljanja određene privredne djelatnosti

(1) Mjerom sigurnosti zabrane obavljanja određene privredne djelatnosti sud može pravnoj osobi zabraniti proizvodnju određenih proizvoda ili obavljanje određenih poslova, ili joj zabraniti da se bavi određenim poslovima prometa robe ili drugim privrednim poslom.

(2) Mjera sigurnosti iz stava 1. ovog člana izriče se pravnoj osobi ako bi njezino dalje bavljenje određenom privrednom djelatnošću bilo opasno za život i zdravlje ljudi ili štetno za privredno ili finansijsko poslovanje drugih pravnih osoba ili za privredu, ili ako je pravna osoba u posljednje dvije godine prije učinjenja krivičnog djela bila već kažnjena za isto ili slično krivično djelo.

(3) Mjera sigurnosti iz stava 1. ovog člana može se izreći u trajanju od šest mjeseci do pet godina, računajući od pravosnažnosti osude.

⁷⁴ Član 140. KZ BiH: Oduzimanje imovinske koristi od pravne osobe

Ukoliko pravna osoba pribavi imovinsku korist učinjenim krivičnim djelom, imovinska korist pribavljena krivičnim djelom će se oduzeti od pravne osobe.

⁷⁵ Član 141. KZ BiH: Pravne posljedice osude pravne osobe

(1) Pravne posljedice osude pravne osobe za krivično djelo su:

- a) zabrana rada na osnovi dozvole, ovlaštenja ili koncesije, izdanih od organa strane države,
- b) zabrana rada na osnovi dozvole, ovlaštenja ili koncesije, izdanih od institucija Bosne i Hercegovine.

(2) Pravne posljedice osude pravne osobe za krivično djelo mogu nastupiti i kada je pravnoj osobi za učinjeno krivično djelo izrečena novčana kazna.

otežavajućom okolnošću, i pooštrava se raspon krivičnopravne sankcije na kaznu zatvora od 10 godina ili dugotrajni zatvor (stav 3. člana 186.).

100. Međutim, pored gorenavedenog, KZ BiH ne obuhvata krivična djela koja učine javni dužnosnici, ili kada se u opasnost dovede život žrtve. Član 48.⁷⁶ KZ BiH koji propisuje opća pravila odmjeravanja kazne postavlja uslov da se jačina ugrožavanja ili povrede uzme u obzir kada se odlučuje o kazni, međutim kazna mora ostati u okviru raspona kazne propisane za to krivično djelo, tako da se to ne može zaista smatrati osnovom za izricanje strožije krivičnopravne sankcije.

101. Član 25. Konvencije Vijeća Evrope postavlja obavezu da sudovi uzmu u obzir krivičnopravne sankcije u predmetima trgovine ljudima koje su ranije izrekli sudovi drugih zemalja, a ideja vodilja je da se ponovljeno krivično djelo strožije kazni. Član 48. stav 2. KZ BiH propisuje da je sud dužan uzeti u obzir raniju osuđivanost kada razmatra izricanje krivičnopravne sankcije, međutim ne daje mogućnost da se izrekne kazna iznad raspona propisanog za to krivično djelo. Osim toga, krivični zakon ne propisuje da li se krivičnopravne sankcije koje su izrekli inostrani sudovi mogu uzeti u obzir ili ne.

4. DIO C: ZAKONI KOJI UREĐUJU ZAŠTITU ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

Zaštita privatnog života i ličnih podataka

102. Konvencija Vijeća Evrope nalaže da privatni život i identitet žrtava budu zaštićeni, te da se lični podaci pohranjuju i koriste u skladu sa Konvencijom o zaštiti osoba prilikom automatske obrade ličnih podataka (dalje u tekstu: „Konvencija broj 108“) (član 11. Konvencije Vijeća Evrope). Osim toga, njom se također zahtijeva da se primjenjuju mjere kojima se štiti privatni život i identitet žrtava tokom sudskih postupaka, sa naročitim naglaskom na zaštitu djece.

103. Zakon o zaštiti ličnih podataka je usvojen na državnom nivou (na snazi od 31. maja 2006. godine), sa ciljem usaglašavanja sa zahtjevima Konvencije broj 108. Na taj način su uslovi propisani u Konvenciji broj 108 stupili na snagu. Međutim, jedan od nedostataka ovog zakona koji se može primijetiti leži u članu 19.⁷⁷, koji kaže da

⁷⁶ Član 48. KZ BiH: Opća pravila za odmjeravanje kazne

(1) Sud će učinitelju krivičnog djela odmjeriti kaznu u granicama koje su zakonom propisane za to krivično djelo, imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve okolnosti koje utječu da kazna bude manja ili veća (olakšavajuće i otežavajuće okolnosti), a osobito: stepen krivične odgovornosti, pobude iz kojih je djelo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je djelo učinjeno, raniji život učinitelja, njegove osobne prilike i njegovo držanje nakon učinjenog krivičnog djela, kao i druge okolnosti koje se odnose na osobu učinitelja.

(2) Kad sud odmjerava kaznu učinitelju za krivično djelo učinjeno u povratu, posebno će uzeti u obzir je li ranije djelo iste vrste kao i novo djelo, jesu li oba djela učinjena iz istih pobuda i koliko je vremena proteklo od ranije osude, odnosno od izdržane ili oproštene kazne.

(3) Pri odmjeravanju novčane kazne, sud će uzeti u obzir i imovno stanje učinitelja, vodeći pri tome računa o visini njegove plate, njegovim drugim prihodima, njegovoj imovini i o njegovim obiteljskim obavezama.

⁷⁷ Zakon o zaštiti ličnih podataka BiH, član 19.: Obrada ličnih podataka u sredstvima javnog informiranja

obrada podataka u novinarske svrhe mora biti sprovedena u skladu sa posebnom regulativom i kodeksom ponašanja. Značenje ovog člana se tumači tako da većina odredaba uvrštenih u ovaj zakon u pogledu rukovanja i obrade takvih podataka nisu primjenjivi kada se radi o prikupljanju i obradi podataka u novinarske svrhe. Zaštita podataka i identiteta žrtava krivičnih djela u medijima se, međutim, obrađuje u smjernicama i kodeksima sastavljenim od strane Vijeća za štampu. Iako ovi dokumenti nemaju pravnu snagu zakona, oni su samoregulacijski instrumenti, i ovaj oblik propisivanja propisa je u skladu sa stavom 3. člana 11. Konvencije Vijeća Evrope.

104. Pitanje kako mediji koriste lične podatke je naročito važno u kontekstu krivičnih postupaka. To je stoga što, u skladu sa ZKP-om BiH, prije uzimanja njihovog iskaza, žrtve koje pristanu da svjedoče na suđenju se pita za njihovo puno ime, mjesto rođenja i druge podatke koji mogu poslužiti u svrhu identifikacije (član 86. stav 3.⁷⁸). Suđenja su javna (član 234.⁷⁹), što znači da barem najosnovniji podaci o identitetu žrtve mogu biti dostupni svakome ko prisustvuje suđenju u momentu kada određena žrtva svjedoči, uključujući i predstavnike medija. Svi drugi detalji o njezinom svjedočenju bi također bili dostupni. Dok su sve druge informacije prikupljene preko drugih agencija zaštićene Zakonom o zaštiti ličnih podataka, informacije koje postanu dostupne javnosti tokom suđenja otvorenog za javnost i iskaz žrtve su otvoreni i dostupni svakome ko je prisutan na tom ročištu.

105. Međutim, na osnovu KZ BiH i ZKP BiH, sudija ili sudsko vijeće mogu odlučiti da isključe javnost sa suđenja, čak i bez posebnog zahtjeva jedne od stranaka u postupku.⁸⁰ Član 235. jasno određuje da se to može učiniti kako bi se „zaštitio osobni i intimni život (...) oštećenog ili radi zaštite interesa maloljetnika ili svjedoka”. To znači da sudije imaju diskreciono pravo da isključe javnost sa pretresa, bez posebnog prijedloga jedne od stranaka u postupku. Sudije su stoga ključni za zaštitu identiteta ili podataka o žrtvama u krivičnom postupku, naročito uzimajući u obzir da da KZ i ZKP ne propisuju na poseban način postupanje medija prilikom obrade

(1) Obrada ličnih podataka u novinarske svrhe, u svrhe umjetničkog i literarnog izražavanja, vršit će se u skladu s posebnim propisom i kodeksima ponašanja.

(2) Na obradu ličnih podataka u svrhe navedene u stavu (1) ovog člana ne odnose se odredbe ovog Zakona, osim odredbi o sigurnosti i povjerljivosti kao i o odgovornosti za štetu

⁷⁸ ZKP BiH, član 86.: Tok saslušanja svjedoka

(3) (...)svjedok će se pitati za ime i prezime, ime oca ili majke, zanimanje, boravište, mjesto i godinu rođenja i njegov odnos s osumnjičenim, odnosno optuženim i oštećenim. Svjedok će se upozoriti da je dužan da o promjeni adrese ili boravišta obavijestiti Tužioca, odnosno Sud.

⁷⁹ ZKP BiH, član 234.: Opća javnost

(1) Glavni pretres je javan.

(2) Glavnom pretresu mogu prisustvovati samo punoljetne osobe.

(3) Osobe koje su prisutne na glavnom pretresu ne smiju nositi oružje ili opasno oruđe, osim čuvara optuženog, i osoba kojima to dozvoli sudija, odnosno predsjednik vijeća.

⁸⁰ ZKP BiH, član 235.: Isključenje javnosti

Od otvaranja zasjedanja pa do završetka glavnog pretresa sudija, odnosno vijeće može u svako doba, po službenoj dužnosti ili po prijedlogu stranaka i branitelja, ali uvijek po njihovom saslušanju, isključiti javnost za cio glavni pretres ili jedan njegov dio, ako je to u interesu državne sigurnosti ili ako je to potrebno radi čuvanja državne, vojne, službene ili važne poslovne tajne, čuvanja javnog reda, zaštite morala u demokratskom društvu, osobnog i intimnog života optuženog ili oštećenog ili zaštite interesa maloljetnika ili svjedoka.

podataka prikupljenih tokom suđenja – te, ukoliko javnost nije isključena sa pretresa, mediji mogu utvrditi identitet žrtve i dobiti informacije o njihovim iskustvima i zlostavljanju.

106. Nadalje, treba primijetiti da ovo pitanje nije sasvim neregulirano u BiH. Iako upotreba informacija prikupljenih tokom postupka od strane medija nije specifično propisana u Zakonu o zaštiti podataka, propisana je u Kodeksu za štampu, koji je usvojilo Vijeće za štampu BiH⁸¹, kojim se nalaže novinarima da slijede određena pravila izvještavanja, a također obavezuje urednike da osiguraju da se ta pravila poštuju i u materijalima koji se objavljuju. Član 9.⁸² Kodeksa za štampu nalaže da će teme koje uključuju lične tragedije biti obzirno tretirane, a pogođenim ličnostima će se prići diskretno i sa saosjećanjem. Član 10.a⁸³ Kodeksa za štampu uređuje zaštitu svjedoka, ali samo kada su u pitanju svjedoci u predmetima ratnih zločina i nije primjenjiv na druga djela, te tako nije primjenjiv na žrtve trgovine ljudima.

107. Nadalje, član 11.⁸⁴ uređuje zaštitu djece i maloljetnih lica. U skladu sa ovim članom, novine i periodična izdanja ne smiju ni pod kakvim okolnostima identifikovati djecu mlađu od 15 godina starosti koja su umiješana u krivične slučajeve kao svjedoci ili optuženi, i takođe nalaže novinarima da moraju krajnje obazrivo postupati kada izvještavaju o predmetima u koje su uključena i djeca.

108. Vijeće za štampu BiH je također usvojilo Smjernice za medije u ophođenju s policijom⁸⁵. Član 8.⁸⁶ Smjernica glasi da novinari snose odgovornost u slučaju

⁸¹ Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini, Udruženje/Udruga "BH novinari", Društvo novinara Bosne i Hercegovine, Udruga hrvatskih novinara u Bosni i Hercegovini i Udruženje novinara Republike Srpske su usvojili ovaj Kodeks. Tekst Kodeksa za štampu se može naći na <http://www.vzs.ba/ba/?ID=2>

⁸² Kodeks za štampu, član 9.: Privatnost

Štampa će izbjegavati uplitanje u nečiji privatni život, osim ako takva uplitanja nisu potrebna u interesu javnosti.

Teme koje uključuju lične tragedije će biti obzirno tretirane, a pogođenim ličnostima će se prići diskretno i sa saosjećanjem.

⁸³ Kodeks za štampu, član 10a: Zaštita svjedoka

Novine i periodična izdanja će pokazati poseban oprez i osjetljivost kod izvještavanja o svjedocima u sudskim procesima za ratne zločine, poštujući pravila i odredbe za neimenovanje zaštićenih svjedoka. Novine i periodična izdanja će općenito izbjegavati imenovanje svjedoka u sudskim procesima za ratne zločine, kao i imenovanje njihove rodbine i prijatelja, osim ako pozivanje na njih nije neophodno za potpuno, pravično i tačno izvještavanje o sudskom postupku, i ako to neće uticati na pogrešno tumačenje istine ili tok sudskog procesa.

⁸⁴ Kodeks za štampu, član 11.: Zaštita djece i maloljetnika

U tretiranju djece i maloljetnika novinari su dužni krajnje obazrivo postupati, poštujući dobre običaje i Konvenciju o pravima djeteta, polazeći od interesa djeteta.

Novinari su dužni zaštititi identitet djeteta u postupcima u kojima je inače isključena javnost.

Novinari ne smiju intervjuisati niti fotografisati djecu mlađu od 15 godina, s pitanjima koja se odnose na porodicu djeteta, bez prisustva roditelja ili bez dozvole roditelja ili staratelja.

Novine i periodična izdanja oprezno i s odgovornošću smiju identifikovati djecu mlađu od 15 godina u slučajevima kada su žrtve krivičnih djela.

Novine i periodična izdanja ne smiju ni pod kakvim okolnostima identifikovati djecu mlađu od 15 godina koja su umiješana u kriminalne slučajeve kao svjedoci ili optuženi.

⁸⁵ Puni tekst ovih Smjernica može se naći na <http://www.vzs.ba/ba/?ID=267>, na lokalnom jeziku.

⁸⁶ Smjernice za medije u ophođenju s policijom, član 8.:

Novinari snose odgovornost u slučaju otkrivanja identiteta žrtve nasilja. Identitet djece ispod 18 godina, bile to žrtve ili počinioci krivičnog djela, se treba čuvati dok policija ne otkrije imena. Identitet žrtava zločina počinjenog iz mržnje, a naročito žrtava silovanja, se ne smije otkriti bez žrtvinog

otkrivanja identiteta žrtve nasilja. Član 8. također nalaže da se identitet djece ispod 18 godina, bile to žrtve ili počinioci krivičnog djela, treba čuvati dok policija ne otkrije imena. Osim toga, informacije o žrtvama silovanja se nikada ne smiju otkriti bez žrtvinog dopuštenja. Sve ove situacije mogu biti relevantne za žrtve trgovine ljudima, i ukoliko se odredbe slijede, one mogu u velikoj mjeri zaštititi žrtve trgovine ljudima.

109. Na kraju, Preporuke za medijske izvještače sa sudova u izvještavanju o istragama i sudskim procesima, koje je također izdalo Vijeće za štampu⁸⁷, u članu 8.⁸⁸ podsjeća novinare da ne objavljuju imena žrtava seksualnog zlostavljanja ili drugog nasilja.

110. Svi gore spomenuti dokumenti i preporuke su interne smjernice i sugerirana pravila, a ne zakoni, što znači da kada se govori o medijima i o tome kako oni koriste informacije o žrtvama trgovine ljudima, to pitanje je regulirano kroz interne mehanizme.

111. Dodatne odredbe koje se odnose na zaštitu informacija mogu se naći u Pravilniku o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima. Pravilnik je baziran na Zakonu o boravku i kretanju stranaca i azilu BiH, i član 3. (Zaštita privatnosti i identiteta žrtve trgovine) propisuje zaštitu privatnog života i identiteta na sljedeći način:

(1) U cilju osiguranja zaštite privatnosti i identiteta žrtava trgovine, u svim postupcima obavezna je primjena pravila povjerljivosti

(2) U cilju zaštite identiteta žrtava trgovine Ministarstvo sigurnosti će uspostaviti evidencije personalnih podataka žrtava trgovine, usaglašene sa zakonima i drugim propisima o zaštiti ličnih podataka, te omogućiti pristup podacima osobama ovlaštenim za korištenje tih podataka.

112. Član 3. Pravilnika jasno određuje da lični podaci stranih žrtava prikupljeni u procesu pružanja pomoći moraju biti tretirani kao povjerljivi, što još povećava zaštitu ličnih podataka žrtava, i razjašnjava moguću nejasnoću u vezi sa pristupom tim podacima. Pravilnik, te stoga i gore spomenuti članovi, bi bili relevantni samo za strane žrtve.

113. Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine također tretiraju pitanje povjerljivosti kada se radi o domaćim žrtvama, u članu 3. stavovima 2. i 5., na sljedeći način:

Član 3.: Osnovni principi djelovanja

(...)

(2) Zaštita privatnosti je profesionalni standard kojim se osigurava povjerenje i privatnost klijenta, osigurava povjerljivost postupka i prema potrebi privremena ili trajna zaštita identiteta žrtve ili svjedoka žrtve.

dopuštenja. Identitet preminulih žrtava se smije otkriti tek kada se dobije dopuštenje od uže porodice, ili nakon formalne identifikacije.

⁸⁷ Puni tekst ovih Preporuka može se naći na <http://www.vzs.ba/ba/?ID=191>, na lokalnom jeziku.

⁸⁸ Preporuke za medijske izvještače sa sudova u izvještavanju o istragama i sudskim procesima, član 8.

[Izvještači sa sudova se podsjećaju da] (...) neće objavljivati imena žrtava seksualnog i drugih nasilja, te samoubistava, niti će objavljivati materijale koji mogu doprinijeti identifikaciji žrtava, osim u slučajevima kada to žrtva nasilja i/ili obitelj žrtve samoubistva dozvoli, i ako pozivanje na njih nije neophodno za istragu.

(....)

(5) Tajnost podataka osigurava se označavanjem određenih podataka tajnim ili povjerljivim što obavezuje sve ostale nadležne institucije u Bosni i Hercegovini da, bez obzira na način dobijanja takvih podataka, iste čuvaju kao tajne i povjerljive.

114. Također treba naglasiti da ZKP BiH propisuje posebna pravila u vezi sa pitanjem seksualnih delikata, kada se radi o ispitivanju dokaza, i vrstom dokaza koja se mogu izvesti tokom postupka. Član 264.⁸⁹ ZKP BiH zabranjuje ispitivanje oštećenog o prethodnim seksualnim iskustvima, i informacije te vrste, ukoliko se dobiju, neće biti prihvatljive kao dokaz. Dalje, kako bi se spriječilo da takve informacije izađu u javnost, javnost se mora isključiti sa saslušanja prije prihvatanja dokaza i svi relevantni dokazi moraju biti zapečaćeni.

Rok odlučivanja

115. Član 13. Evropske konvencije propisuje razdoblje oporavka i rok odlučivanja. Član nalaže da taj rok treba biti najmanje 30 dana, kada postoje razumni razlozi za vjerovanje da je dotična osoba žrtva trgovine. U tom razdoblju, države ne smiju udaljiti žrtvu sa svog teritorija.

116. Pitanje roka za odlučivanje je propisano jedino u Pravilniku o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, u članu 11. stav 2., na sljedeći način:

(2) Osoba za koju se osnovano sumnja da je žrtva trgovine će dobiti status zaštićene osobe na period od 30 dana, što će se smatrati periodom razmišljanja za donošenje odluke o podnošenju zahtjeva za odobrenje boravka u skladu sa članom 6. Pravilnika.

117. Kao što se može vidjeti iz te odredbe, žrtvama se daje prilika da sačekaju 30 dana prije nego što odluče da li će podnijeti zahtjev za odobrenje privremenog boravka iz humanitarnih razloga. U tom periodu, žrtve trebaju imati sva prava regulirana članom 14.⁹⁰ Pravilnika, uključujući pravo na smještaj u sklonište, zdravstvenu zaštitu, itd.

⁸⁹ ZKP BiH, član 264.: Posebna pravila o dokazima u slučajevima seksualnih delikata

(1) Oštećenog krivičnim djelom nije dopušteno ispitivati o njegovom seksualnom životu prije izvršenog krivičnog djela koje je predmet postupka. Ni jedan dokaz koji se iznosi da bi pokazao ranije seksualno iskustvo, ponašanje ili seksualnu orijentaciju oštećenog neće biti prihvatljiv.

(2) Izuzetno od stava 1. ovog člana može se u postupku koristiti dokaz da sperma, medicinska dokumentacija o povredama ili drugi materijalni dokazi potiču od druge osobe, a ne od optuženog.

(3) U slučajevima učinjenja krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, pristanak žrtve se ne može upotrijebiti u prilog odbrane optuženog.

(4) Prije prihvatanja dokaza u skladu s ovim članom, obaviti će se odgovarajuće saslušanje, s koga je isključena javnost.

(5) Zahtjev, prateća dokumentacija, i zapisnik sa saslušanja čuvaju se zapečaćeni u posebnoj omotu, osim ako Sud ne odredi drugačije.

⁹⁰ Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, član 14.: Prava žrtava trgovine

(1) U cilju osiguranja posebne zaštite i pomoći žrtvama trgovine u vezi sa prihvatom, oporavkom i povratkom, žrtvi trgovine se osigurava:

- adekvatan i siguran smještaj,
- zdravstvena zaštita,

118. U Izvještaju sa objašnjenjima Konvencije Vijeća Evrope, stav 178. navodi se da se „od članica se traži da stvore zakonski okvir koji dopušta žrtvama da ostanu na teritoriji članice u toku trajanja ovog perioda. (...) svaka članica će obezbjediti (...) žrtvama, bez odlaganja, relevantne isprave kojima im se dopušta da ostanu na toj teritoriji za vrijeme perioda oporavka i razmišljanja.“ Treba istaći da Pravilnik navodi da će žrtve, u periodu odlučivanja, dobiti status „zaštićene osobe“, ali ostaje nedefinirano šta to znači.

119. Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH definira „zaštićenu osobu“ samo u kontekstu azila (međunarodna i privremena zaštita), u Poglavlju VII Zakona. Shodno tome, međunarodna zaštita je definirana u članu 105. stav 1., na sljedeći način:

(1) U smislu ovog zakona, međunarodna zaštita je status koji nadležni organ u BiH priznaje izbjeglici ili strancu koji ispunjava uslove za supsidijarnu zaštitu;

a privremena zaštita u članu 126. stav 1., na sljedeći način:

(1) U slučaju masovnog priliva ili očekivanog masovnog priliva stranaca kojima je potrebna međunarodna zaštita, Vijeće ministara može, nakon konsultacije s UNHCR-om i ostalim relevantnim međunarodnim organizacijama u BiH, donijeti posebne propise kojima se osigurava privremena zaštita tih lica.

120. Očigledno je da nijedna od gore navedenih definicija zaštićene osobe nije relevantna, te stoga Pravilnik govori o statusu koji nije predviđen zakonom. Drugim riječima, žrtvama bi se dao status koji nema osnova u zakonu. Stoga se može zaključiti da pravni okvir *ne postoji* i da ga treba razviti dalje. Budući da žrtve u ovom periodu ostaju u ovom pravnom „vakuumu“, bilo bi nemoguće nadležnim institucijama da izdaju bilo kakav dokument koji bi bio osnova za odobrenje njihovog boravaka za vrijeme roka odlučivanja. Nijedan od relevantnih zakona ili pravilnika ne spominje izdavanje isprava za žrtve kojima je dozvoljen rok za odlučivanje, niti kako će žrtve dokazati svoj status nadležnim organima, odnosno da im je dat rok za odlučivanje. Stoga se može zaključiti da postojeći zakoni nisu u potpunosti u skladu sa Konvencijom Vijeća Evrope.

121. Osim toga, u slučaju da se izdavanje isprava uvede u budućnosti, i da se isprave izdaju – treba osigurati da su ove isprave diskretne i da ne izlažu žrtve daljoj viktimizaciji tako što će ukazati da je osoba čije je ime na ispravi „žrtva trgovine ljudima“. Naprotiv, dokument bi trebao navesti da osoba ima pravo da ostane u BiH 30 dana i da ima pravo pristupa određenim uslugama prema zakonu.

-
- informisanje o njenom pravnom statusu i savjetovanje u segmentu njezinih prava i obaveza, na jeziku koji žrtva razumije,
 - pravnu pomoć žrtvi u toku krivičnog i drugih postupaka u kojima žrtva ostvaruje svoja prava,
 - informacije o načinu pristupa diplomatsko konzularnim predstavništvima zemlje porijekla ili uobičajenog boravka žrtve trgovine,
 - informacije o mogućnostima i postupku repatrijacije i
 - različiti vidovi treninga i edukacija u zavisnosti od finansijskih mogućnosti.

(2) Nadležni organi će u osiguranju prava iz stava 1. ovog člana voditi računa o dobi, spolu i specijalnim potrebama žrtve, posebno obraćajući pažnju na specifične potrebe djece, uključujući adekvatan smještaj, obrazovanje i brigu.

(3) Pomoć žrtvama trgovine iz stava 1. ovog člana mogu osiguravati nevladine organizacije koje imaju zaključen protokol o saradnji sa Ministarstvom sigurnosti.

Boravišne dozvole

122. Član 14. Konvencije Vijeća Evrope uređuje pitanje boravišnih dozvola za žrtve trgovine ljudima i reguliše postupak izdavanja istih. U skladu sa ovim članom, žrtve mogu dobiti ove dozvole u slučaju da nadležni organi smatraju da je njihov ostanak neophodan zbog njihovog ličnog položaja, ili kada smatraju da je to neophodno u svrhu saradnje u istrazi i krivičnom postupku. To znači da stranke mogu odlučiti da se pozovu na bilo koji od ova dva uslova, ili čak oba. Drugim riječima, naprimjer, ponuda boravišne dozvole u zamjenu za saradnju s nadležnim organima kao jedini način pribavljanja boravišne dozvole je prihvatljivo prema Konvenciji Vijeća Evrope (Vidjeti Izvještaj sa objašnjenjima broj 182.). Međutim, treba naglasiti da BiH također ima obaveze koje proističu iz obaveza prema OSCE-u, koje glase da države trebaju razmotriti izdavanje boravišnih i radnih dozvola žrtvama – bez uslovljavanja saradnjom sa agencijama za sprovođenjem zakona.⁹¹

123. Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu, u članu 52. navodi osnove za izdavanje privremene boravišne dozvole, i humanitarni razlozi su jedan od uslova za ostvarivanje prava (stav 1.⁹²). Takve boravišne dozvole mogu biti odobrene u sljedećim situacijama koje odgovaraju uslovima navedenim u članu 14. Konvencije Vijeća Evrope:

Član 54.:

(1) Privremeni boravak iz humanitarnih razloga može se odobriti (...) u sljedećim slučajevima:

a) ako je žrtva organiziranog kriminala, odnosno trgovine ljudima, a s ciljem pružanja zaštite i pomoći u oporavku i povratku u zemlju uobičajenog mjesta boravka ili u zemlju koja ga prihvata;

(2) Privremeni boravak iz humanitarnih razloga može se također odobriti strancu (...) u slučaju kada je njegovo prisustvo u BiH potrebno radi provođenja sudskog postupka, ili u slučaju kad stranac saraduje s organima vlasti radi otkrivanja krivičnog djela ili počinioca, ili je sam žrtva organiziranog kriminala i njegovo prisustvo u BiH neophodno je za provođenje sudskog postupka.

124. Iz ovog člana je evidentno da su u BiH oba moguća uslova predviđena u Konvenciji Vijeća Evrope obuhvaćena, što znači da žrtvi može biti izdata boravišna dozvola zbog potrebe za njihovom zaštitom i oporavkom, ili kako bi se sproveo sudski postupak, kada to preporučuje nadležne vlasti.⁹³ U praksi, sve žrtve kojima je

⁹¹ Stav 8., Dio V o zaštiti i pomoći, Akcioni plan OSCE – a za borbu protiv trgovine ljudima, PC.DEC/557, 24. juli 2003. godine.

⁹² Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH, član 52.: Osnov za odobrenje privremenog boravka

(1) Odobrenje privremenog boravka može se izdati iz opravdanih razloga kao što su: brak ili vanbračna zajednica s državljaninom BiH, spajanje porodice, obrazovanje, naučnoistraživački, umjetnički ili sportski rad ili rad konsultanata; rad ključnog osoblja unutar fizičkog ili pravnog lica ili rad po osnovu izdate radne dozvole; u svrhu privatnog preduzetništva ili volonterskog rada ili radi realizacije projekta značajnog za BiH; radi vjerskih aktivnosti, liječenja ili iz humanitarnih razloga; te iz drugog sličnog opravdanog razloga ili razloga koji je zasnovan na međunarodnom sporazumu čija je BiH ugovorna strana.

⁹³ Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH, član 55.: Preporuka nadležnog organa

Za odobrenje privremenog boravka iz humanitarnih razloga iz člana 54. (Privremeni boravak iz humanitarnih razloga) stav (1) tač. a), b) i e) i stav (2) ovog zakona, uz ostale dokaze potrebne za

dodijeljen ovaj status ne svjedoče, ali često im se izda boravišna dozvola ako bi informacije koje posjeduju mogle biti korisne za predmet. Stoga jedno tumačenje može biti da se boravišna dozvola ne koristi kao nagrada za saradnju, nego kao način da se zakonito zadrži žrtva u zemlji, ukoliko postoji vjerovatnoća da bi informacije koje posjeduje mogle biti od koristi za predmet.

125. Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, koji je prilagođen novom Zakonu o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH također propisuje pitanje privremene dozvole boravka iz humanitarnih razloga za strance žrtve trgovine ljudima. U Pravilniku, međutim, član 6. stav 1. glasi:

Žrtva trgovine, shodno odredbi člana 54. stav 1. tačka a) a u vezi sa članom 52. stav 5. Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu, stiče pravo na odobrenje privremenog boravka iz humanitarnih razloga u trajanju do najviše šest mjeseci, u cilju pružanja zaštite i pomoći u oporavku i povratku u zemlju uobičajenog boravka.

126. Drugi potencijalni uslov koji bi se mogao koristiti kao osnova – saradnja sa organima vlasti u vezi sa istragom i sudskim postupkom – se uopće ne spominje. Međutim, podzakonski akti i propisi ne mogu ograničiti prava definisana zakonom, te stoga, usprkos činjenici da drugi uslov nije spomenut u Pravilniku, treba imati na umu da mogućnost ipak postoji.

127. Ipak, u svrhu pojašnjenja, relevantni članovi Pravilnika bi se trebali prilagoditi Zakonu o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH na pravilan način, ili umjesto toga, treba usvojiti podzakonski akt koji posebno reguliše ovo pitanje.

128. U skladu sa Zakonom o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH, dozvole za privremeni boravak iz humanitarnih razloga koje se odobravaju žrtvama trgovine ljudima mogu se izdati na period do šest mjeseci (član 52. stav 5.⁹⁴), i mogu se obnoviti i produžiti (Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH, član 52. stav 6.⁹⁵; Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, član 6. stavovi 3. i 4.⁹⁶).

129. Dok na prvi pogled izgleda da je pitanje privremenog boravka u skladu sa Konvencijom Vijeća Evrope, potrebno je posvetiti više pažnje prvom uslovu – potrebu razmatranja „ličnog položaja“. Izvještaj sa objašnjenjima Konvencije broj

ocjenu osnovanosti zahtjeva, neophodna je ocjena organa pred kojim se vodi odgovarajući postupak (sudski, upravni), ili preporuka drugog nadležnog organa, ili nalaz specijaliste medicinske struke odgovarajuće zdravstvene ustanove o potrebi liječenja ili oporavka ili slično.

⁹⁴ Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH, član 52.: Osnov za odobrenje privremenog boravka

(5) Privremeni boravak iz humanitarnih razloga u slučaju propisanom članom 54. (Privremeni boravak iz humanitarnih razloga) stav (1) tačka a) ovog zakona odobrava se na vrijeme do najviše šest mjeseci.

⁹⁵ Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH, član 52.: Osnov za odobrenje privremenog boravka

(6) Produženje privremenog boravka može se odobriti na zahtjev stranca, ali samo po istom osnovu po kojem mu je odobren privremeni boravak čije produženje traži.

⁹⁶ Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, član 6.: Privremeni boravak iz humanitarnih razloga

(3) Privremeni boravak iz humanitarnih razloga biti će produžen ako postoje Zakonom propisani razlozi.

(4) Stranac - žrtva trgovine dužna je zahtjev za produženje privremenog boravka iz humanitarnih razloga dostaviti nadležnoj organizacionoj jedinici Službe najkasnije 15 dana prije isteka važećeg perioda boravka.

184. navodi da se u smislu uslova o ličnom položaju treba uzeti u obzir niz različitih situacija, potencijalno uključujući, ali ne ograničavajući se na sigurnost žrtve, zdravstveno stanje žrtve, porodičnu situaciju, itd. U tom smislu, član 54. stav 1. Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu ostaje i dalje pomalo nejasan, pošto navodi uslove za odobravanje dozvole na sljedeći način: „a s ciljem pružanja zaštite i pomoći u oporavku i povratku u zemlju uobičajenog mjesta boravka ili u zemlju koja ga prihvata“. Nije jasno da li će procjena porodične situacije stranca ili drugi faktori biti uzeti u obzir prilikom utvrđivanja da li žrtva ispunjava uslove za privremeni boravak, na osnovu ovog stava.

130. Treba napomenuti da se dozvola za rad i studiranje *ne* stiče sa privremenim boravkom. Član 54. Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH koji uređuje dozvole za privremeni boravak iz humanitarnih razloga jasno kaže da samo oni stranci koji dobiju dozvolu za takav boravak na osnovu principa zabrane vraćanja (*non-refoulement*) automatski dobijaju dozvolu za rad, kao i pravo na obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i socijalnu zaštitu koja je dostupna i građanima BiH.⁹⁷ Stoga, žrtve trgovine ljudima podliježu istim procedurama kao i svi drugi stranci koji pokušavaju dobiti radne dozvole i studentske vize u BiH.

131. Zanimljivo je da takozvane „Vlašičke procedure“ (Procedure za postupanje sa žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini) koje su sačinjene kako bi se poboljšala saradnja između nadležnih institucija i različitih agencija koje se bave žrtvama trgovine ljudima i formalizirale standardne procedure o postupanju sa žrtvama, uvrštavaju i nekoliko stavova koji donekle dovode u pitanje volju i namjeru organa vlasti da zaista izdaju žrtvama dozvole za privremeni boravak. Vlašičke procedure su izrađene kako bi se poboljšala saradnja između zainteresiranih strana i različitih institucija koje se bave žrtvama trgovine ljudima i kako bi se formalizirale procedure o načinu postupanja sa žrtvama. Treba imati na umu da ovaj dokument treba biti shvaćen kao memorandum o razumijevanju između različitih zainteresovanih strana⁹⁸, te stoga nema istu snagu kao zakon ili podzakonski akt. Ipak, ako se uzme kao zvaničan dokument koji predstavlja politiku po tom pitanju, njegov značaj je nepobitan. U Odjeljku A Vlašičke procedure, stav 10. glasi:

Ukoliko strana osoba ne želi dobrovoljni povratak u svoju zemlju porijekla ili u zemlju uobičajenog boravka, Ministarstvo sigurnosti će provesti postupak protjerivanja u skladu sa Zakonom o boravku i kretanju stranaca i azilu BiH.

132. *Prima facie*, čini se da prema ovom stavu žrtva nema čak ni mogućnost da pokuša da ostane ili nađe posao. Umjesto toga, žrtvi bi se dala mogućnost da se

⁹⁷ Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH, član 54.: Privremeni boravak iz humanitarnih razloga

(3) Stranac kojem je odobren boravak iz humanitarnih razloga na osnovu stava (1) tačke d) ovog člana, ima pravo na rad, a omogućit će mu se obrazovanje, zdravstvena i socijalna zaštita pod istim uslovima kao i državljanima BiH. (...)

⁹⁸ To su Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini, Ured tužilaštva Bosne i Hercegovine, Federalno tužilaštvo Federacije Bosne i Hercegovine, Republičko tužilaštvo Republike Srpske, Javno tužilaštvo Brčko Distrikta BiH, Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine (Državna agencija za istrage i zaštitu, Državna granična služba, Sektor za migracije i sektor za azil), Ministarstvo unutrašnjih poslova Federacije Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske, Policija Brčko Distrikta BiH, „IFS Forum Solidarnosti“ Gračanica, udruženje „Žena BiH“ Mostar, Udruženje žena „Lara“ Bjeljina, Fondacija „La Strada“ Bosna i Hercegovina, Centar za terapiju žena „Medica Zenica“, udruženje „Vaša Prava“ Bosna i Hercegovina i IOM BiH.

ponovo vrati u zemlju uobičajenog boravka dobrovoljno ili da se silom protjera. U slučaju da je tvrdnja iznesena u prethodnoj rečenici tačna, to bi jasno bilo kršenje i Pravilnika, i Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH, i kršenje međunarodnih obaveza, prema kojima je protjerivanje žrtava trgovine ljudima sa državnog teritorija, barem u periodu odlučivanja, zabranjeno (član 13(1) Konvencije Vijeća Evrope). Stoga se preporučuje da se razjasni na koje žrtve se procedure trebaju primjenjivati. Procedure ne bi trebale da budu primjenjive barem na one žrtve kojima je odobreno ili imaju pravo na period za odlučivanje ili na boravak.

133. Konvencija Vijeća Evrope navodi da dozvole za privremeni boravak za djecu trebaju biti odobrene kada je to u najboljem interesu djece i produžene pod istim uslovima. Član 54. stav 1. Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH propisuje situacije u kojima djeca imaju pravo na privremeni boravak iz humanitarnih razloga, i glasi:

(1) Privremeni boravak iz humanitarnih razloga može se odobriti (...)

(...)

b) maloljetnom djetetu stranca ako je napušteno ili je žrtva organiziranog kriminala, ili je iz drugih razloga ostalo bez roditeljske zaštite, starateljstva ili bez pratnje.

Dok se u ovom članu ne koristi formulacija „u najboljem interesu djeteta“, član 19. stavovi 4. i 5.⁹⁹ Pravilnika o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima to propisuje. U ovim stavovima se navodi da sve aktivnosti moraju biti preduzete u najboljem interesu djeteta, sa naročitim naglaskom na zaštitu dobrobiti djece, i imajući interes djeteta kao prioritet. U tom smislu, može se zaključiti da je član 14. Konvencije Vijeća Evrope zadovoljen.

134. Na kraju, član 14. stav 5. Konvencije Vijeća Evrope nalaže da odobravanje privremene boravišne dozvole žrtvi trgovine ljudima treba biti provedeno tako da ne onemogućava pravo žrtve da traži azil. U Pravilniku o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, u članu 23..se uređuje ovo pitanje:

Nijedna odredba iz ovog pravilnika ne utiče na prava, obaveze i odgovornosti organa vlasti Bosne i Hercegovine koje proističu iz domaćeg zakonodavstva, međunarodnog humanitarnog prava i ljudskih prava, a posebice, gdje je to relevantno, Konvencije o statusu izbjeglica iz 1951. godine i njenog Protokola iz 1967. godine, te načela *non-refoulementa* u njima sadržanog.

Pomoć žrtvama

135. Član 12. Konvencije Vijeća Evrope predviđa minimum neophodnih mjera pomoći koje se moraju staviti na raspolaganje žrtvama trgovine ljudima. Konkretno, stav 1. člana 12. odnosi se na sljedeće vrste pomoći:

⁹⁹ Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, član 19.: Posebna zaštita djece

(4) Sve aktivnosti nadležnih organa moraju biti poduzete u najboljem interesu djeteta što podrazumijeva da svaka aktivnost mora biti poduzeta uz najveću brigu i zaštitu koja je prijeko potrebna za dobrobit djeteta, uzimajući u obzir prava i obaveze njegovih roditelja, staratelja ili drugih pojedinaca koji su pravno odgovorni za dijete, kao i mišljenje djeteta koje se cijeni prema uzrastu i dobi djeteta.

(5) Sve akcije koje se tiču djeteta žrtve trgovine moraju se preduzimati sa najvećim stepenom hitnosti i efikasnosti. Sve mjere moraju biti preduzete u cilju zaštite privatnosti i identiteta djeteta žrtve trgovine.

- uvjete koji osiguravaju sredstva za život kao što su odgovarajući i siguran smještaj, psihološka i materijalna pomoć;
- pristup hitnim medicinskim uslugama;
- pomoć u prevođenju i tumačenju, kada je potrebno;
- savjeti i informacije o zakonom zagaraniranim pravima kao i usluge na njima razumljivom jeziku;
- pomoć kojom će se omogućiti da njihova prava i interesi budu iznešeni i razmatrani u odgovarajućim fazama krivičnog postupka protiv počinitelja;
- mogućnost edukacije za djecu.

U sljedećim poglavljima će se analizirati na koji se način ovakve vrste pomoći sprovode u BiH.¹⁰⁰

Odgovarajući i siguran smještaj

136. U Izvještaju sa objašnjenjima Konvencije Vijeća Evrope navodi se da individualne okolnosti svake žrtve moraju biti uzete u obzir prilikom odlučivanja o tome šta se može smatrati odgovarajućim smještajem. Tako, na primjer, žrtva može već imati smještaj, ali koji nije siguran, dok druge možda nemaju nikakav smještaj. Zbog toga je važno imati na umu da samo krov nad glavom nije ono na šta se misli, nego da je to odgovarajući i siguran smještaj. Također treba naglasiti da „azilantski centri“ također nisu odgovarajući smještaj.

137. Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima u članu 14. stav 1., nabraja prava žrtava i usluge i vrste podrške koje se moraju osigurati žrtvama. Odgovarajući i siguran smještaj je prvi na listi. Treba naglasiti da je neophodno da je smještaj „odgovarajući“, a ne „adekvatan“, budući da ta dva termina mogu imati prilično različita tumačenja. U članu 15. stavovi 1. i 2.¹⁰¹ propisuje se kako će skloništa, u kojima će se obezbijediti smještaj, biti osnovana i ko će ih osnovati. U skladu sa ovim stavovima, Ministarstvo sigurnosti BiH mora uspostaviti skloništa za žrtve trgovine ljudima, i nadzirati njihov rad. Takva skloništa mogu osnovati nevladine organizacije koje imaju potpisane protokole o saradnji sa Ministarstvom sigurnosti BiH. Međutim, Pravilnik ne propisuje koje minimalne uslove moraju ispunjavati skloništa, niti uspostavlja sistem (kriterije, monitoring, verifikaciju) koji bi osigurali da je smještaj koji se pruža zaista odgovarajući i adekvatan. Zadnji stav člana 15. (stav 6.) samo propisuje da „Zaštita objekata skloništa će se osigurati shodno zakonskim propisima“, bez dodatnih pojedinosti o tome kako će se zaštita prostorija zapravo postići.

¹⁰⁰ Zadnja tačka, o pristupu obrazovanju za djecu će se obrađivati u poglavlju o Posebnoj zaštiti djece.

¹⁰¹ Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, član 15.: Adekvatan i siguran smještaj

(1) U cilju osiguranja adekvatnog i sigurnog smještaja žrtava trgovine ljudima Ministarstvo sigurnosti će u skladu sa članom 98. stav 1. Zakona osnovati Centar za smještaj žrtava trgovine ljudima i u skladu sa članom 98. stav 6. Zakona vršit će nadzor nad radom navedene specijalizovane ustanove za prihvatanje stranaca. (2) Ministarstvo sigurnosti može potpisati Protokol o saradnji sa NVO-ima o korištenju kapaciteta NVO-a kojim će biti uređena međusobna prava i obaveze uz poštivanje odredbi ovog pravilnika.

138. Kada se radi o žrtvama državljanima BiH, Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine su donekle nejasna. Član 8. predviđa da je fizička zaštita žrtve među osnovnim oblicima zaštite žrtve. Dalje, u članu 9. navodi se:

Individualna zaštita zasnovana je na sagledavanju potreba i njihove međuzavisnosti, odnosno procjeni potreba svakog pojedinog slučaja, kada se uzimaju u obzir zdravstveno stanje, starost, spol, pripadnost nacionalnoj manjini, socijalni status i ostale individualne potrebe na osnovu provjere zdravstvenog stanja žrtve i svjedoka žrtve.

Ovaj član daje naznake da individualne potrebe žrtve moraju biti uzete u obzir prilikom donošenja odluka o tome kako će se osigurati zaštita žrtava, i koje su potrebe žrtve u tom smislu.

139. Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine spominju smještaj žrtava u članu 12. stav 2.:

Žrtvi i svjedoku žrtvi obezbjeđuje se zaštitno zbrinjavanje i stanovanje, koje se može ostvariti u okviru: skloništa, odnosno u objektu koji se koristi za smještaj žrtava trgovine i nasilja (sigurna kuća), druge porodice ili hraniteljske porodice i ustanove socijalne i dječije zaštite u skladu sa važećim zakonima koji regulišu socijalnu zaštitu u BiH.

To dopušta određenu fleksibilnost, pa time i individualizaciju ponuđenog smještaja.

140. Osim toga, u članu 10. stav 2., navodi se:

Ako je žrtva ili svjedok žrtva bila smještena u sklonište ili na neko drugo mjesto, uz prethodnu procjenu fizičke sigurnosti žrtve i svjedoka žrtve, nadležna institucija u BiH obustavlja zaštitu i predlaže povratak u prebivalište.

Prilično je nejasno šta se misli pod gore navedenim članom. Naizgled, član propisuje da će u svim slučajevima biti predloženo da se žrtva vrati u prebivalište iz dotičnog skloništa. Svrha ovog stava je potpuno nejasna, i stav nije u skladu sa obavezom pružanja zaštite žrtvi.

141. Član 10. stav 3. predviđa:

Kada žrtva ili svjedok žrtva ne želi povratak u mjesto prebivališta nadležna institucija u BiH i ovlaštena organizacija, uzimajući u obzir činjenicu da se žrtva i svjedok žrtva vraća u sredinu u kojoj je bila izložena riziku od eksploatacije, u skladu sa mogućnostima tražiće drugo rješenje za zbrinjavanje žrtve i svjedoka žrtve.

Iz gornjeg stava ostaje nejasno koje „drugo rješenje“ može da se traži.

142. Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka također uređuje različite vrste mehanizama za zaštitu. Ipak, ovaj Zakon se ne može uzeti kao osnova za zaštitu domaćih žrtava trgovine ljudima, jer je moguće da u nekim slučajevima neće nikada doći do krivičnog gonjenja, a možda čak ni do istrage. Dalje, žrtve trgovine ljudima moraju imati pravo na adekvatan smještaj bez obzira na to da li sarađuju sa organima vlasti i sudovima ili ne. Na kraju, sud je taj koji odlučuje o tome da li je neki svjedok zaštićen ili ugrožen. To bi efektivno značilo da se odluka o zaštiti ne može donijeti prije nego što predmet dođe pred sud, što može značiti odlaganje. Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine donekle uređuju ovo pitanje, navodeći da kada krivični postupak *nije* pokrenut, zaštitu može odobriti i pokrenuti centar ili služba za socijalni rad, koji

„(...) nezavisno od statusa krivičnog postupka mogu zatražiti pomoć i zaštitu od strane nadležne policijske službe.“ (član 10. stav 7.). Čak i kada socijalne službe zatraže takvu pomoć, to će vjerovatno rezultirati u čekanju, i čak i tada je iz gore navedenog člana 10. stav 7. Pravila, jasno da socijalne službe mogu tražiti pomoć od policije, ali to nije isto kao osiguravanje zaštite pružanjem odgovarajućeg i sigurnog smještaja. U nedostatku konkretnije odredbe, to znači da pitanje odgovarajućeg i sigurnog smještaja nije direktno riješeno.

Materijalna pomoć i socijalna pomoć

143. Član 12. Konvencije Vijeća Evrope obavezuje strane potpisnice da moraju osigurati da se žrtvama pruži materijalna pomoć. U Izvještaju sa objašnjenjima, naglašeno je da je materijalna pomoć (uz smještaj i psihološku pomoć) naročito važna.

144. Kada se radi o stranim žrtvama, član 14. Pravilnika o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima propisuje prava žrtava. Međutim, materijalna pomoć se ne spominje. Član 22.¹⁰² propisuje da troškovi „smještaja, oporavka i repatrijacije“ trebaju biti pokriveni iz državnog budžeta ili drugog posebnog izvora finansiranja, što bi se moglo tumačiti da uključuje i svu moguću materijalnu pomoć, međutim, činjenica da se materijalna pomoć nikako ne spominje kao pravo ili čak kao mogućnost, predstavlja problem.

145. Čak ni žrtve koje dobiju dozvolu za privremeni boravak ne dobiju automatski pravo na socijalnu pomoć i druge vrste pomoći koje su na raspolaganju građanima BiH, niti dobiju automatski pravo na rad. To znači da osim skloništa i hrane i drugih roba i usluga koje skloništa nude, strane žrtve nemaju opciju ni za kakvu vrstu dodatne materijalne pomoći.

146. Kada se radi o žrtvama državljanima BiH, Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine uređuju pitanje materijalne pomoći. U članu 12.¹⁰³, koji govori o socijalnoj zaštiti, navodi se da će se žrtvama i

¹⁰² Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, član 22.: Troškovi smještaja, oporavka i repatrijacije žrtava trgovine

Troškovi smještaja, oporavka i repatrijacije se obezbjeđuju u budžetu institucija Bosne i Hercegovine, budžetima nadležnih entitetskih ministarstava i budžetu Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, a mogu se obezbjeđivati i iz drugih izvora kao što su donacije, projekti, programi vladinih i nevladinih domaćih i inostranih organizacija koji se usaglašavaju sa nadležnim Ministarstvom sigurnosti.

¹⁰³ Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, član 12.: Socijalna zaštita

- (1) Žrtvama i svjedocima žrtava obezbjeđiće se od strane nadležnih institucija za socijalnu zaštitu zaštitno zbrinjavanje i stanovanje, novčana pomoć, savjetodavno-terapijski rad i stručnu pomoć u smislu uključivanja u program resocijalizacije u skladu sa važećim zakonima koji regulišu socijalnu zaštitu u BiH.
- (2) Žrtvi i svjedoku žrtvi obezbjeđuje se zaštitno zbrinjavanje i stanovanje, koje se može ostvariti u okviru: skloništa, odnosno u objektu koji se koristi za smještaj žrtava trgovine i nasilja (sigurna kuća), druge porodice ili hraniteljske porodice i ustanove socijalne i dječije zaštite u skladu sa važećim zakonima koji regulišu socijalnu zaštitu u BiH.
- (3) Ako se žrtva i svjedok žrtva nalaze u stanju socijalne potrebe biće im obezbjeđena odgovarajuća novčana davanja i to u vidu jednokratne novčane pomoći u skladu sa važećim zakonima o socijalnoj zaštiti entiteta i Brčko Distrikta BiH, kao i druga pomoć u skladu sa mogućnostima nadležnih institucija u BiH i ovlaštenih organizacija.
- (4) Žrtva i svjedok žrtva će biti uključeni u program resocijalizacije koji se individualno planira i priprema u skladu sa potrebama žrtve i svjedoka žrtve, a isti uključuje program dodatnog

svjedocima žrtvama obezbijediti, između ostaloga i novčana pomoć i, prema potrebi, i jednokratna novčana pomoć. Dok jednokratna finansijska pomoć ne može riješiti situaciju žrtve, ipak je to oblik materijalne pomoći.

Pružanje prevoditeljskih usluga

147. S obzirom da često žrtve stranci govore vrlo malo ili nikako jezik zemlje u kojoj su identifikovani, od ključnog je značaja da im se stavi na raspolaganje usluga prevoda i tumačenja u svim fazama njihovog procesuiranja i određivanja statusa, jer je ovo prvi korak ka osiguravanju njihovog pristupa pravdi i njihovim pravima.

148. Pitanje jezika spominje se na dva mjesta u Pravilniku o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, uključujući i član 14. (Prava žrtava trgovine), i član 17. (Informisanje i savjetovanje). Član 14.¹⁰⁴ navodi da se žrtvi mora obezbijediti informacije i savjetovanje na „jeziku koji žrtva razumije“. Član 17.¹⁰⁵ ovo ponavlja.

149. Pravo na učesće u krivičnom postupku na vlastitom jeziku je također zagarantovano članom 8.¹⁰⁶ Zakona o krivičnom postupku BiH. Prema ovom članu,

obrazovanja, prekvalifikacije, pomoć u zapošljavanju i druge socijalne mjere u skladu sa mogućnostima nadležnih institucija u BiH i ovlaštenih organizacija.

¹⁰⁴ Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, član 14.: Prava žrtava trgovine

(1) U cilju osiguranja posebne zaštite i pomoći žrtvama trgovine u vezi sa prihvatom, oporavkom i povratkom, žrtvi trgovine se osigurava:

- adekvatan i siguran smještaj,
- zdravstvena zaštita,
- informisanje o njenom pravnom statusu i savjetovanje u segmentu njezinih prava i obaveza, na jeziku koji žrtva razumije,
- pravnu pomoć žrtvi u toku krivičnog i drugih postupaka u kojima žrtva ostvaruje svoja prava,
- informacije o načinu pristupa diplomatsko konzularnim predstavništvima zemlje porijekla ili uobičajenog boravka žrtve trgovine,
- informacije o mogućnostima i postupku repatrijacije, i
- različiti vidovi treninga i edukacija u zavisnosti od finansijskih mogućnosti.

(2) Nadležni organi će u osiguranju prava iz stava 1. ovog člana voditi računa o dobi, spolu i specijalnim potrebama žrtve, posebno obraćajući pažnju na specifične potrebe djece, uključujući adekvatan smještaj, obrazovanje i brigu.

(3) Pomoć žrtvama trgovine iz stava 1. ovog člana mogu osiguravati nevladine organizacije koje imaju zaključen protokol o saradnji sa Ministarstvom sigurnosti.

¹⁰⁵ Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, član 17.: Informisanje i savjetovanje

U toku boravka u skloništu, žrtva trgovine ima pravo na informisanje i pravno savjetovanje o svojim pravima i obavezama, na jeziku koji razumije.

Savjetovanje će biti obezbjeđeno putem advokata ili službi za besplatnu pravnu pomoć ili na drugi način koji obezbjeđuje zaštitu prava žrtve trgovine.

¹⁰⁶ ZKP BiH, član 8.: Jezik i pismo

- (1) U krivičnom postupku u ravnopravnoj su upotrebi službeni jezici Bosne i Hercegovine - bosanski, hrvatski i srpski jezik, kao i oba pisma - ćirilica i latinica.
- (2) Stranke, svjedoci i ostali učesnici u postupku imaju pravo služiti se maternjim jezikom ili jezikom koji razumiju. Ako osoba ne razumije jedan od službenih jezika Bosne i Hercegovine, osigurat će se usmeno prevođenje onoga što ona, odnosno drugi iznose, kao i isprava i drugog pisanog dokaznog materijala.
- (3) O pravima iz stava 2. ovog člana poučit će se prije prvog ispitivanja osobe iz stava 2. ovog člana koje se tih prava mogu odreći ako znaju jezik na kome se vodi postupak. U zapisniku će se zabilježiti da je data pouka i izjava učesnika na datu pouku.

stranke u postupku i svjedoci mogu izabrati da sudski prevodioci prevode postupak i njihovo svjedočenje na jezik koji oni razumiju. Zakoni o krivičnom postupku entiteta i Brčko Distrikta imaju gotovo iste odredbe. Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH, na sličan način, u članu 12. stav 2.¹⁰⁷ nalaže da organi vlasti omogućе strancima da prate postupak preko prevodioca, odnosno tumača.

150. Veoma slične odredbe nalaze se i u drugim zakonima, kao što je Zakon o upravnom postupku BiH (član 18.), Zakoni o upravnom postupku FBiH i RS (u oba slučaja, član 16.), itd. Treba, međutim, naglasiti, da oba zakona o parničnom postupku, i FBiH i RS zahtijevaju da stranke u postupku kojima je potreban prevodilac moraju platiti za tu uslugu (član 315. u oba zakona), dok prema Zakonu o parničnom postupku Brčko distrikta BiH, sve stranke imaju pravo na prevodioca i tumača, i troškove koji proiždu iz toga pokriva sud (član 50.).

Pristup pravnim informacijama, savjetovanju i pomoći

151. Ovaj podstav se odnosi na pristup žrtve pravnim informacijama i savjetima. Samo sa pravom informacijom žrtva može procijeniti svoj položaj i odlučiti samostalno da li da saraduje sa organima vlasti, da li da pokrene sudski postupak, da li da se vrati kući ili pokuša ostati tako što će tražiti dozvolu za privremeni boravak. Ovaj podstav se ne odnosi samo na pravno zastupanje na sudu (pravnu pomoć), nego na pristup informacijama uopće.

152. Što se tiče stranaca, ovo pitanje je obrađeno u tri različita člana Pravilnika o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima. Član 14.¹⁰⁸ Pravilnika propisuje da će žrtvi, između ostaloga, biti omogućeno savjetovanje i informisanje (u vezi sa njenim pravima i obavezama) i da će im biti pružena pravna pomoć za vrijeme krivičnog i drugog postupka. Dalje, taj član navodi da žrtve moraju biti informirane u vezi njihovog pristupa diplomatsko-konzularnim predstavništvima i o mogućnosti i postupku repatrijacije.

(4) Prevođenje obavlja sudski tumač.

¹⁰⁷ Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH, član 12.: Prava i obaveze u postupku pred organima vlasti

(1) U svim fazama postupka stranci će biti obaviješteni o pravima i obavezama koje proističu iz ovog zakona.

(2) Organ koji vodi postupak dužan je strancu koji ne razumije jezik na kojem se postupak vodi omogućiti da tok postupka prati preko prevodioca odnosno tumača, a zahtjevi za ostvarivanje prava po ovom Zakonu i dokazi koji opravdavaju zahtjev, kao i pozivi, rješenja i druga pismena, dostavljaju se na jednom od jezika koji su u službenoj upotrebi u BiH.

¹⁰⁸ Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, član 14.: Prava žrtava trgovine

(1) U cilju osiguranja posebne zaštite i pomoći žrtvama trgovine u vezi sa prihvatom, oporavkom i povratkom, žrtvi trgovine se osigurava:

- adekvatan i siguran smještaj,
- zdravstvena zaštita,
- informisanje o njenom pravnom statusu i savjetovanje u segmentu njezinih prava i obaveza, na jeziku koji žrtva razumije,
- pravnu pomoć žrtvi u toku krivičnog i drugih postupaka u kojima žrtva ostvaruje svoja prava,
- informacije o načinu pristupa diplomatsko konzularnim predstavništvima zemlje porijekla ili uobičajenog boravka žrtve trgovine,
- informacije o mogućnostima i postupku repatrijacije i
- različiti vidovi treninga i edukacija u zavisnosti od finansijskih mogućnosti.

153. Član 10. stav 1.¹⁰⁹ navodi da za vrijeme obavljanja razgovora sa žrtvom (koji se vodi kako bi se utvrdio status žrtve), žrtva treba biti obaviještena o njezinim pravima i obavezama, kao i o mogućnosti korištenja nezavisnog advokata.

154. Konačno, član 17.¹¹⁰ još jednom potvrđuje pravo žrtve na savjetovanje i informisanje o pravima.

155. Što se tiče žrtava državljana BiH, Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine uređuju neka od pitanja u vezi sa pravnim informisanjem, savjetovanjem i pomoći. Član 8.¹¹¹ predviđa pravnu pomoć kao jedan od osnovnih oblika zaštite. Član 11.¹¹², međutim, konkretno uređuje pružanje pravne pomoći. Prema ovom članu, ta pravna pomoć bi uključivala pružanje informacija u vezi sa različitim vrstama sudskih i upravnih postupaka, a također i pomoć u ostvarenju socijalne zaštite, obeštećenja i drugih prava. Konačno, član 17. stav 3. f) ¹¹³ navodi da Centri za socijalni rad koji rade sa domaćim žrtvama mogu zatražiti pravnu pomoć za žrtve od ovlaštene organizacije za pružanje pravne pomoći.

156. Treba naglasiti da nijedan Zakon o krivičnom postupku ne propisuje pravnu pomoć za žrtve. U njima se samo daje osnova za imenovanje branitelja za optužene.

¹⁰⁹ Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, član 10.: Obavljanje intervjua

(1) Inspektor za strance nadležne organizacione jedinice Službe u mjestu gdje je zatečen stranac za kojeg postoje osnovi sumnje da je žrtva trgovine treba obaviti intervju uz prethodno upoznavanje stranca sa pravima i obavezama utvorenim Zakonom, kao i o mogućnosti korištenja neovisne pravne pomoći u svim fazama postupka, te o pravu da tok postupka prati na jeziku koji razumije, što se zapisnički konstatovati.

¹¹⁰ Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, član 17.: Savjetovanje i informisanje

U toku boravka u skloništu, žrtva trgovine ima pravo na informisanje i pravno savjetovanje o svojim pravima i obavezama, na jeziku koji razumije.

Savjetovanje će biti obezbjeđeno putem advokata ili službi za besplatnu pravnu pomoć ili na drugi način koji obezbjeđuje zaštitu prava žrtve trgovine.

¹¹¹ Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, član 8.: Oblici zaštite

Osnovni oblici zaštite žrtvi i svjedoka žrtvi odnose se na: fizičku zaštitu, zaštitu privatnosti i identiteta, pravnu pomoć, socijalnu (obrazovanje i resocijalizaciju) i zdravstvenu zaštitu, posebnu zaštitu djece i zaštitu ugroženih kategorija, kao i obezbjeđenje ostalih potreba radi pružanja odgovarajuće individualne zaštite i pomoći žrtvi i svjedoku žrtvi.

¹¹² Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, član 11.: Pravna pomoć

Žrtvama i svjedocima žrtvama pružiće se informacije i obavještenja o relevantnim sudskim i upravnim postupcima s ciljem obezbjeđenja pravne pomoći koja će omogućiti da njihova stajališta i interesi budu izneseni i razmotreni u odgovarajućim fazama postupka protiv počinilaca krivičnog djela.

Pravna pomoć uključuje i pružanje stručne pomoći koja se odnosi na ostvarivanja socijalne zaštite, obeštećenja i drugih prava.

¹¹³ Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, član 17.: Postupanje nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija

Mjere zaštite žrtava i svjedoka žrtava planiraju se i provode u saradnji sa nadležnom službom ili centrom za socijalni rad i uz dobrovoljan pristanak žrtve i svjedoka žrtve.

(...) (3) U postupku provođenja potrebnih mjera zaštite:

(...) (f) Centar ili služba za socijalni rad može zatražiti besplatnu pravnu pomoć za žrtvu i svjedoka žrtvu od ovlaštene organizacije za pružanje besplatne pravne pomoći.

Iako žrtve nemaju status u krivičnom postupku koji se vodi po službenoj dužnosti, pravni savjeti bi im se ipak morali pružiti.

157. U vezi sa pružanjem pravne pomoći u građanskom postupku, situacija je još više fragmentirana. Zakon o (besplatnoj) pravnoj pomoći je sačinjen, ali nije nikada prošao parlamentarnu proceduru, što znači da ne postoji koherentna politika pravne pomoći u državi. U nekim kantonima otvoreni su centri za pravnu pomoć (kao, naprimjer, kanton 7). Pravnu pomoć također pruža određeni broj nevladinih organizacija koje djeluju širom države.

158. Osim toga, Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima i Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine bi trebali dalje da razjasne kako će se pravno zastupanje žrtava odvijati pred sudovima, kako krivičnim, tako i upravnim i građanskim postupcima.

Pružanje psihološke i medicinske njege

159. Član 12. stav 1. Konvencije Vijeća Evrope nalaže da se žrtvama pruži hitna medicinska pomoć, kao i psihološka podrška i pomoć. Konvencija Vijeća Evrope u članu 12. stav 3. dalje nalaže da se žrtvama koje legalno borave u BiH bude pružena puna medicinska pomoć.

160. Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima u članu 16.¹¹⁴ navodi da žrtve, u vrijeme boravka u skloništim, imaju pravo na zdravstvenu zaštitu, i da će ta zdravstvena zaštita biti osigurana preko zdravstvenih institucija sa kojima je Ministarstvo sigurnosti sklopilo sporazum. *Prima facie*, ovo je, naizgled, dovoljno kako bi se ispunili zahtjevi Konvencije Vijeća Evrope. Međutim, prema Zakonu o kretanju i boravku stranaca i azilu, kao što je ranije spomenuto, žrtve trgovine ljudima kojima se izdaju dozvole za privremeni boravak iz humanitarnih razloga, nemaju automatski pravo na puni pristup zdravstvenoj zaštiti (član 54.). Ako bi se žrtve koje su dobile boravišnu dozvolu iselile iz skloništa, više ne bi imale pravo na bilo koju vrstu zdravstvene zaštite, jer Pravilnik jasno nalaže da se zdravstvena zaštita mora obezbijediti žrtvama za vrijeme njihovog boravka u skloništu. Preporuka je da se te odredbe dopune, kako bi se osiguralo da se hitna medicinska pomoć može pružiti u slučajevima kada žrtve ne žive u skloništu.

161. U vezi sa domaćim žrtvama, Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine propisuju zdravstvenu zaštitu u članu 7. stav 4. i članu 13. Prema članu 7. stav 4.¹¹⁵, psihosocijalno i fizičko stanje žrtva mora se

¹¹⁴ Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, član 16.: Zdravstvena zaštita

(1) U toku boravka u skloništu žrtva trgovine ima pravo na zdravstvenu zaštitu.

(2) Zdravstvena zaštita se osigurava kroz zaključivanje ugovora o pružanju zdravstvene zaštite između Ministarstva sigurnosti i zdravstvene ustanove.

(3) Ako se smještaj i zbrinjavanje žrtava trgovine vrši putem partnerske NVO, žrtvama trgovine se zdravstvena zaštita osigurava u obimu utvrđenom zakonom, na način utvrđen Protokolom između Ministarstva sigurnosti i NVO.

¹¹⁵ Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, član 7.: Identifikacija i intervju

(4) Nadležne institucije u BiH i ovlaštene organizacije tražiće od strane zdravstvene institucije nadležne za primarnu zdravstvenu zaštitu i Centra za mentalno zdravlje fizičku i psihičku procjenu stanja žrtve i svjedoka žrtve prije obavljanja saslušanja ili intervjuja.

ocijeniti prije obavljanja razgovora sa žrtvama. Član 13.¹¹⁶, koji se konkretno odnosi na zdravstvenu zaštitu, navodi da će one žrtve koje nemaju zdravstveno osiguranje dobiti zdravstvenu zaštitu jednaku onoj koja ja na raspolaganju građanima sa zdravstvenim osiguranjem.

162. Što se tiče psihološke podrške, situacija je nešto nejasnija. Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima u članu 14., u kojem se nabrajaju prava žrtava, ne spominje psihološku podršku i pomoć ni na kakav način, što znači da stranci žrtve trenutno nemaju zagarantiran pristup bilo kakvoj psihološkoj podršci.¹¹⁷

163. Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine u članu 8. nabrajaju različite vrste zaštite koja stoji na raspolaganju žrtvama, uključujući edukaciju i resocijalizaciju, ali također navodi i da će se žrtvama pružiti usluge u vezi sa „drugim potrebama kako bi se pružila prikladna individualna zaštita i pomoć“. Iako se ne spominje izričito psihološka podrška, moglo bi se protumačiti da ovaj član podrazumijeva i tu vrstu zaštite. Član 17. Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, stavovi 3(g) i 3(h) također oslovljavaju ovaj problem na indirektan način¹¹⁸. U ovim stavovima se navodi da će službe za socijalni rad tražiti trajno rješenje za žrtve, planiranjem i provođenjem individualnih programa za resocijalizaciju, i da će institucije za zdravstvenu zaštitu, u skladu sa potrebama žrtve, pripremiti i sprovesti programe zdravstvene rehabilitacije. Ti programi bi trebali uključivati psihološku podršku, međutim nedostatak jasne reference znači da su ovi stavovi podložni

¹¹⁶ Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, član 13.: Zdravstvena zaštita

Žrtvi i svjedoku žrtvi, ako nisu zdravstveno osigurani, obezbjeđuje se zdravstvena zaštita kao i ostalim osiguranicima.

Zdravstvenu zaštitu provodiće zdravstvene službe entiteta i Brčko Distrikta BiH. Sredstva za ovu namjenu planiraće se iz sredstava za posebne namjene u okviru Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice.

¹¹⁷ „Savjetovanje“ se spominje, ali u kontekstu pravnog savjetovanja, te stoga ga ne treba miješati sa psihološkim savjetovanjem.

¹¹⁸ Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, član 17.: Postupanje nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija

(1) Mjere zaštite žrtava i svjedoka žrtava planiraju se i provode u saradnji sa nadležnom službom ili centrom za socijalni rad i uz dobrovoljan pristanak žrtve i svjedoka žrtve.

(...)

(3) U postupku provođenja potrebnih mjera zaštite:

(g) U cilju osposobljavanja za daljnji život i rad žrtava i svjedoka žrtva, Centar ili služba za socijalni rad tražiće trajno rješenje planiranjem i provođenjem individualnog programa resocijalizacije u skladu sa potrebama žrtve i svjedoka žrtve. Program resocijalizacije sadrži programe dodatnog obrazovanja, prekvalifikacije, pomoći u zapošljavanju i druge socijalne mjere u skladu sa mogućnostima nadležnih institucija ili ovlaštenih organizacija a koji se ostvaruju kroz kontakte sa nadležnim institucijama u BiH (zavodima za zapošljavanje, nevladinim organizacijama, ustanovama socijalne i dječije zaštite i drugim institucijama prema potrebi).

h) Nadležne zdravstvene ustanove će po osnovu individualne potrebe žrtve i svjedoka žrtve pripremiti odgovarajući program zdravstvene rehabilitacije žrtve i svjedoka žrtve, koji će provoditi u saradnji sa Centrima za socijalni rad, uz dobrovoljni pristanak žrtava i svjedoka žrtava. Programom se utvrđuje vrijeme trajanja i način njegove realizacije. Centar za socijalni rad i zdravstvena ustanova zajednički će odrediti stručnu i odgovornu osobu za praćenje i realizaciju ovog programa.

tumačenju. Može se zaključiti da ni strane i domaće žrtve nemaju zagarantiranu psihološku pomoć kroz zakone i podzakonske akte.

Pružanje zaštite u krivičnom postupku

164. Član 30. Konvencije Vijeća Evrope propisuje vrste zaštite koje se moraju ponuditi žrtvama u toku krivičnog postupka, uključujući zaštitu privatnog života i identiteta žrtve, i sigurnost žrtve i zaštitu od zastrašivanja. Izvještaj sa objašnjenjima, stavovi 299.-326. se specifično bave pitanjima koja moraju biti oslovljena, uključujući i:

- zatvaranje ročišta za javnost,
- upotreba audiovizuelne tehnologije
- upotreba snimljenih iskaza
- upotreba anonimnog svjedočenja.

165. Nadalje, član 28. Konvencije Vijeća Evrope nalaže da žrtve, lica koja prijave krivično djelo, kao i svjedoci i članovi porodice žrtve i svjedoka budu zaštićene od prijetnji, odmazde i zastrašivanja tokom i nakon krivičnog gonjenja počinilaca.

166. Treba primijetiti odmah da ZKP BiH (član 267.¹¹⁹) obavezuje sudiju da zaštiti svjedoke (i žrtve) od uvreda, prijetnji i napada, i svi drugi relevantni članovi se moraju tumačiti u ovom svjetlu.

167. Zatvaranje ročišta za javnost je već obrađivano u poglavlju o zaštiti privatnog života i ličnih podataka žrtve. Kao što je već spomenuto, ZKP BiH određuje da se ročišta održavaju javno (član 234.), predsjedavajući sudija u postupku može odlučiti da zatvori ročište za javnost. Važno je primijetiti da sudija može donijeti ovu odluku čak i kada nijedna od stranaka u postupku ne zatraži zatvaranje ročišta za javnost. Ono što treba imati na umu, jeste činjenica da žrtva nije stranka u postupku, te tako, zapravo o čemu god da se radi, nema moć da traži zatvaranje ročišta za javnost. Kao u mnogim drugim pravosudnim sistemima, glavni problem žrtve u krivičnom postupku jeste taj što ona nema status stranke u postupku, sa jasno definiranim pravima i obavezama u krivičnom postupku. Jedini izuzetak su pravosudni sistemi u kojima se mogu podići privatne krivične tužbe, ili je dozvoljena zajednička tužba žrtve, kao stranke u postupku, i tužioca. Mogućnost takvog pridruživanja same žrtve ili nevladine organizacije koja je zastupa (uz pristanak žrtve) bi se mogla razmotriti u BiH, naročito u svjetlu člana 27(3) Konvencije Vijeća Evrope, u kojemu se nalaže da države članice barem razmotre ovu opciju.

¹¹⁹ ZKP BiH, član 267.: Zaštita svjedoka od vrijeđanja, prijetnji i napada

- (1) Sudija, odnosno predsjednik vijeća dužan je zaštititi svjedoka od vrijeđanja, prijetnje i napada.
- (2) Sudija, odnosno predsjednik vijeća će upozoriti ili novčano kazniti učesnika u postupku ili bilo koju drugu osobu koja vrijeđa, prijeti ili dovodi u opasnost bezbjednost svjedoka pred Sudom. U slučaju novčanog kažnjavanja, primijenjuje se odredba člana 242. stava 1. ovog zakona.
- (3) U slučaju ozbiljne prijetnje svjedoku, sudija, odnosno predsjednik vijeća će obavijestiti Tužitelja radi preduzimanja krivičnog gonjenja.
- (4) Na prijedlog stranke ili branitelja, sudija, odnosno predsjednik vijeća naredit će policijskim organima preduzimanje mjera neophodnih za zaštitu svjedoka.

168. Ipak, sudija može odlučiti da bi zatvaranje ročišta za javnost bilo u najboljem interesu žrtve ili postupka, kao što se navodi u članu 235. “(...) radi zaštite osobnog i intimnog života (...) oštećenog ili zaštite interesa maloljetnika ili svjedoka”.¹²⁰

169. Član 86. ZKP BiH uređuje način uzimanja iskaza od svjedoka tokom glavnog pretresa, ali i tokom istražnog postupka (vidjeti član 219. stav 3.). Stav 6. ovog člana navodi sljedeće:

S obzirom na životnu dob, tjelesno i duševno stanje ili druge opravdane interese, svjedok se može saslušati putem tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka na način da mu stranke i branitelj mogu postavljati pitanja bez prisustva u prostoriji gdje se svjedok nalazi (....)

170. Ovaj član daje osnovu upotrebi audiovizuelne opreme, kako bi žrtva dala izjavu, a da zapravo ne bude u istoj prostoriji kao i počinitelj.

171. Član 90.¹²¹ ZKP BiH navodi da iskaz svjedoka može biti snimljen u svim fazama krivičnog postupka. Osim toga, takvo saslušanje se mora snimiti kada su u pitanju maloljetnici koji nisu navršili 16 godina starosti, ili ako postoji mogućnost da svjedok možda neće biti dostupan u vrijeme održavanja glavnog pretresa. Međutim, nije jasno na koji način se takav materijal može koristiti u postupku.

172. Dok se ove odredbe ZKP BiH odnose na sve svjedoke koji učestvuju u krivičnoj istrazi i sudskom postupku, Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka¹²² pruža dodatnu zaštitu.

173. Prema ovom Zakonu, svjedok pod prijetnjom ili ugroženi svjedok je definiran kao (član 3. stavovi 1. i 2.):

Svjedok pod prijetnjom:

(...) je onaj svjedok čija je lična sigurnost ili sigurnost njegove porodice dovedena u opasnost zbog njegovog učešća u postupku kao rezultat prijetnji, zastrašivanja ili sličnih radnji koje su vezane za njegovo svjedočenje.

Ugroženi svjedok:

¹²⁰ ZKP BiH, član 235.: Isključenje javnosti

Od otvaranja zasjedanja pa do završetka glavnog pretresa sudija, odnosno vijeće može u svako doba, po službenoj dužnosti ili po prijedlogu stranaka i branitelja, ali uvijek po njihovom saslušanju, isključiti javnost za cio glavni pretres ili jedan njegov dio, ako je to u interesu državne sigurnosti ili ako je to potrebno radi čuvanja državne, vojne, službene ili važne poslovne tajne, čuvanja javnog reda, zaštite morala u demokratskom društvu, osobnog i intimnog života optuženog ili oštećenog ili zaštite interesa maloljetnika ili svjedoka.

¹²¹ ZKP BiH, član 90.: Snimanje saslušanja svjedoka audio ili audio-vizuelnim sredstvima

Saslušanje svjedoka se može snimati audio ili audio-vizuelnim sredstvima u svim fazama postupka. Saslušanje se mora snimiti u slučajevima kada se radi o maloljetnim osobama koje nisu navršile šesnaest godina života i koje su oštećene krivičnim djelom, kao i ako postoje osnove za bojazan da se svjedok neće moći saslušati na glavnom pretresu.

¹²² Za detaljniju analizu procedura za zaštitu žrtava u BiH, vidjeti Stamper, S. (2007.): (Usporedba programa za zaštitu svjedoka u Bosni i Hercegovini i Sjedinjenim Američkim Državama – za razvoj koordinacijskog sistema za žrtve-svjedoke za žrtve trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini) *A Comparison of Witness Protection Programs: Bosnia and Herzegovina & The United States of America – To Develop a Victim Witness Coordination System for Victims of Trafficking in Bosnia and Herzegovina, USAID*, dostupno na

<http://www.usaid.ba/Procurement/BiH%20Victim%20Witness%20Coordination%20System%20Final%20doc.pdf>

(...) je onaj svjedok koji je ozbiljno fizički ili psihički traumatizovan okolnostima pod kojima je izvršeno krivično djelo ili koji pati od ozbiljnih psihičkih poremećaja koji ga čine izuzetno osjetljivim, odnosno dijete i maloljetnik.

174. Gore navedeni Zakon propisuje posebne mjere za ispitivanje takvih svjedoka. Prvo, takvim svjedocima najprije treba ponuditi psihološku podršku tokom postupka, uključujući i prisutnost adekvatnog stručnog lica (član 6.¹²³). Osim toga, takvi svjedoci se trebaju saslušati što je ranije moguće, koristeći različite metode iznesene u članu 7.¹²⁴ ZKP BiH. Sudija je odgovoran za održavanje kontrole nad načinom ispitivanja takvih svjedoka, i može čak i postavljati pitanja u ima stranaka ili advokata (član 8.¹²⁵). Slično članu 86. ZKP BiH, ovaj Zakon također dopušta ispitivanje svjedoka pomoću audiovizuelne tehnologije, na način koji će omogućiti postavljanje pitanja svjedoku, a da svjedok ne bude u istoj prostoriji u kojoj je počinilac (član 9.¹²⁶). Član 10.¹²⁷ istog Zakona daje mogućnost uklanjanja optuženog iz sudnice, kada postoji bojazan da će njegova prisutnost imati uticaja na svjedoka. Odluka o uklanjanju optuženog iz sudnice može biti donesena ili na zahtjev stranke u postupku, ili bez podnošenja takvog zahtjeva. Budući da žrtva nije stranka u postupku, na tužilaštvu je da ima na umu prava i sigurnost žrtve. Prema ovom Zakonu, od sudija se

¹²³ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH, član 6.: Osiguranje psihološke, socijalne i stručne pomoći

Tužitelj u toku istrage, a nakon podizanja optužnice Sud, obavještava organ nadležan za pitanja socijalnog staranja o uključenju ugroženog svjedoka u postupak i omogućava pružanje pomoći tog organa kao i psihološku potporu svjedoku, uključujući prisustvo odgovarajućih stručnih osoba prilikom ispitivanja ili saslušanja.

¹²⁴ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH, član 7.: Red izvođenja dokaza na glavnom pretresu

U toku glavnog pretresa, Sud može saslušati svjedoke pod prijetnjom i ugrožene svjedoke u najskorije moguće vrijeme i ima mogućnost da sasluša te svjedoke na glavnom pretresu drugačijim redoslijedom od onog koji je propisan u ZKP-u BiH.

¹²⁵ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH, član 8.: Ispitivanje

(1) Sudija, odnosno predsjednik vijeća će u odgovarajućoj mjeri kontrolirati način ispitivanja svjedoka kada se ispituje ugroženi svjedok, posebno u cilju zaštite svjedoka od uznemiravanja i zbunjivanja.

(2) U izuzetnim okolnostima, Sud može, uz suglasnost stranaka i branitelja, saslušati ugroženog svjedoka tako što će mu direktno postavljati pitanja u ime stranaka i branitelja.

¹²⁶ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH, član 9.: Svjedočenje putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka

Pri odlučivanju da li postoje opravdani razlozi da se svjedok ispita putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka na način na koji stranke i branitelj mogu postavljati pitanja, a da ne budu prisutni u istoj prostoriji sa svjedokom, takođe će se uzeti u obzir potreba da se osigura zaštita svjedoku pod prijetnjom i ugroženog svjedoka.

¹²⁷ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH, član 10.: Udaljavanje optuženog

(1) Kada postoji opravdana bojazan da će prisustvo optuženog uticati na sposobnost svjedoka da svjedoči potpuno i tačno, Sud može, po službenoj dužnosti ili po prijedlogu stranaka ili branitelja, a nakon saslušanja protivne stranke i branitelja, narediti da optuženi bude udaljen iz sudnice.

(2) Optužnom će biti omogućeno da prati svjedočenje putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka ili će svjedočenje biti zabilježeno i predočeno optuženom.

(3) Branitelj će biti prisutan na saslušanju. Nakon što se optuženom predoči svjedočenje svjedoka, a prije nego se svjedok otpusti, branitelju i optuženom omogućit će se da se konsultuju.

(4) Na rješenje iz stava 1. ovog člana stranke i branitelj mogu izjaviti žalbu. Vijeće apelacionog odjeljenja razmatra žalbu u roku od 72 sata nakon prijema žalbe.

također traži da uzmu u obzir zaštitu svjedoka i njihovih porodica, kada donose odluku da li će pročitati iskaz koji je svjedok dao u istražnoj fazi postupka (član 11.¹²⁸). Anonimnost svjedoka će biti osigurana na način iznesen u članovima 12. i 13. U članu 12. stav 1.¹²⁹ se navodi da u određenim situacijama, za vrijeme prethodne faze postupka, lični podaci koji bi mogli pomoći u identifikaciji svjedoka i koji bi svjedoka doveli u opasnost, mogu biti držani u tajnosti, ali moraju biti objavljeni u određenom trenutku, najkasnije na ročištu. Članom 13.¹³⁰ dopušta se vremenski period u kojem identifikacijski podaci o svjedoku mogu ostati povjerljivi na duže vrijeme, kada se smatra potrebnim. Period povjerljivosti podataka može trajati čak do 30 godina.

175. Konvencija Vijeća Evrope uvodi novinu u vezi sa zaštitom žrtvava-svjedoka i njihovih porodica. Naime, članom 28(4) Konvencije, zaštitne mjere si proširene i na članove nevladinih organizacija koji mogu biti uključeni u krivični postupak u ime žrtve ili zajedno sa žrtvom. U slučaju kada bi se u postupcima u BiH dopustili takvi zajednički postupci (kao što su gorenavedeni), tada bi zakon za zaštitu žrtava – svjedoka morao biti proširen da obuhvata i te predstavnike.

176. Članovi 19. do 23. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka uređuju način na koji sudski postupak treba biti vođen kada se svjedoku dâ status „zaštićenog svjedoka“. Kada postoji očigledna opasnost za ličnu sigurnost svjedoka i njegove porodice (član 14.¹³¹), na zahtjev osumnjičenog/optuženog,

¹²⁸ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH, član 11.: Izuzeci od direktnog izvođenja dokaza

Pri odlučivanju da li se zapisnici o iskazima datim u istrazi mogu pročitati i koristiti kao dokaz na glavnom pretresu, Sud će također uzeti u obzir potrebu da se osigura zaštita svjedoka pod prijetnjom koji bi se mogao izložiti, ili njegova porodica, velikoj ličnoj opasnosti, odnosno zaštita ugroženog svjedoka koji bi se mogao izložiti značajnoj duševnoj boli ako bi se pojavio na glavnom pretresu.

¹²⁹ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH, član 12.: Ograničenje prava optuženog i njegovog branitelja da pregleda spise i dokumentaciju

(1) U izuzetnim okolnostima, ako bi otkrivanje nekih ili svih ličnih podataka svjedoka ili drugih detalja doprinijelo otkrivanju identiteta svjedoka i ozbiljno dovelo u opasnost svjedoka pod prijetnjom, sudija za prethodni postupak može, po prijedlogu Tužitelja, odrediti da neki ili svi lični podaci svjedoka, ostanu povjerljivi nakon podizanja optužnice.

¹³⁰ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH, član 13.: Dodatne mjere kojima se osigurava neotkrivanje identiteta svjedoka

(1) U izuzetnim okolnostima, kada postoji opravdana bojazan da će se ozbiljno ugroziti lična sigurnost svjedoka ili njegove porodice ako se neki ili svi lični podaci svjedoka objelodane i da će ta opasnost postojati i nakon davanja iskaza svjedoka, Sud može po službenoj dužnosti ili po prijedlogu stranaka ili branitelja odlučiti da lični podaci svjedoka ostanu povjerljivi u trajanju za koje se odredi da je potrebno, a najviše 30 godina nakon što odluka postane pravomoćna.

(2) Sud može nakon saslušanja stranaka i branitelja odlučiti da identitet svjedoka ne bude otkriven tako što će se dozvoliti svjedoku da svjedoči iza paravana ili koristi elektronski uređaj za promjenu glasa ili slike svjedoka, ili i slike i glasa koristeći se tehničkim uređajima za prijenos slike i zvuka.

(3) Sud može, po službenoj dužnosti ili po prijedlogu stranaka ili branitelja, u bilo kojem trenutku ukinuti rješenje iz stava 1. ovog člana.

¹³¹ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH, član 14.: Saslušanje zaštićenog svjedoka

U izuzetnim okolnostima, kada postoji očigledna opasnost za ličnu sigurnost svjedoka ili njegove porodice i opasnost je tako ozbiljna da postoje opravdani razlozi za vjerovanje da nije moguće da se ta opasnost umanj nakon što je svjedok dao iskaz, ili je vjerovatno da će se opasnost povećati zbog davanja iskaza, Sud može saslušati zaštićenog svjedoka u skladu sa članom 15. do 23. ovog Zakona.

njegovog advokata, tužioca ili po službenoj dužnosti (član 15. stav 1.¹³²), Sud može svjedoka saslušati kao zaštićenog svjedoka. Identitet zaštićenog svjedoka poznat je samo članovima sudskog vijeća, i takvi se svjedoci nikad ne pojavljuju na ročištima kako bi se osiguralo da ostanu anonimni (član 19. stavovi 2b i 2c¹³³). Zaštićeni svjedoci ne moraju odgovoriti ni na jedno pitanje koje bi otkrilo njihov identitet (član 19. stav 2(d)¹³⁴). Iskaz koji svjedok da sudskom vijeću mora biti pročitán na glavnom pretresu (umjesto da svjedok svjedoči lično) (član 21.¹³⁵), i u takvim transkriptima se uvijek mora koristiti pseudonim kada se spominje svjedok (član 20. stavovi 1. i 2.¹³⁶). Ukoliko se moraju postaviti neka dodatna pitanja, takva pitanja bi sudsko vijeće

¹³² Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH, član 15.: Prijedlog za saslušanje zaštićenog svjedoka

(1) Sud može utvrditi da li je opravdano izvršiti saslušanje zaštićenog svjedoka, bilo po službenoj dužnosti, bilo na zahtjev tužioca, osumnjičenog, optuženog, ili njegovog advokata.

(2) Prijedlog mora sadržavati:

(a) podatke koji utvrđuju identitet svjedoka i postupak u kojem će svjedok dati iskaz;

(b) činjenice koje ukazuju da je lična sigurnost svjedoka ili njegove porodice ugrožena zbog njegovog učešća u postupku; i

(c) okolnosti o kojima svjedok treba biti ispitan.

(3) Prijedlog mora biti podnešen Sudu u zapečaćenoj kovrti, a na vanjskoj strani kovrte mora jasno biti naznačeno da se radi o prijedlogu za saslušanje zaštićenog svjedoka iz člana 14. do 23. ovog Zakona.

¹³³ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH, član 19.: Saslušanje

(2) Svjedok će biti poučen da:

(a) se saslušaava kao zaštićeni svjedok;

(b) se njegov identitet neće otkriti nikome sem članovima Suda i zapisničaru Suda;

(c) se ako je dobio status zaštićenog svjedoka neće lično pojaviti pred Sudom na bilo kojem saslušanju osim na saslušanju zaštićenog svjedoka;

¹³⁴ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH, član 19.: Saslušanje

(2) Svjedok će biti poučen da:

(...) (d) ne može biti prisiljen da odgovara na pitanja koja mogu ukazati na njegov identitet ili identitet članova njegove porodice.

¹³⁵ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH, član 21.: Korištenje iskaza zaštićenog svjedoka

(1) Na glavnom pretresu krivičnog predmeta, Sud će narediti da se iskaz zaštićenog svjedoka pročita naglas iz zapisnika sa saslušanja zaštićenog svjedoka.

(2) Sudu nije potrebna saglasnost stranaka u postupku da naredi da se iskaz pročita naglas.

(3) Sud može odustati od čitanja iskaza naglas uz saglasnost Tužitelja, optuženog i njegovog branitelja.

(4) Svjedok se ne može pozvati da dadne iskaz na bilo kojem saslušanju sem na saslušanju zaštićenog svjedoka u skladu s odredbama člana 19. stava (2) tačka c) ovog zakona.

¹³⁶ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH, član 20.: Zapisnik

(1) Zapisnik sa saslušanja zaštićenog svjedoka ne sadržava podatke o identitetu zaštićenog svjedoka.

(2) U zapisniku se koristi pseudonim za svjedoka koji određuje Sud, a koji će se koristiti tokom krivičnog postupka i u odlukama Suda.

postavilo svjedoku direktno, na ročištu zatvorenom za javnost, bez prisustva drugih stranaka u postupku (član 22.¹³⁷).

177. Konačno, Zakon o programu za zaštitu svjedoka u BiH uređuje najekstremnije slučajeve, kada je neophodno promijeniti identitet svjedoka kako bi se zaštitilo njega ili njegovu porodicu od moguće opasnosti. Prema ovom Zakonu, svjedoci za koje se utvrdi da su ključni u istrazi ili krivičnom gonjenju mogu pristati na zaštitu i koristiti istu, ako se sam svjedok ili član njegove porodice „ suočava sa prijetnjom opasnom po život, zdravlje ili slobodu zbog svoje namjere da svjedoči” naglašavajući da „svjedok također može biti stavljen pod zaštitu prema odredbama ovog Zakona ako se opasnost uoči tek nakon okončanja krivičnog postupka, te ako je opasnost posljedica činjenice da je ta osoba svjedočila tokom postupka.“ (član 2. stav 2.). Osim toga, članovima porodice tih svjedoka također se može ponuditi ista zaštita (član 2. stav 3.¹³⁸). Ovaj Zakon, svjedocima ili članovima njihovih porodica koji su uključeni u program za zaštitu svjedoka će pružiti zaštitu kako bi se osigurala njihova sigurnost zajedno sa drugom podrškom (član 4.), i mogu dobiti novi identitet i sve potrebne dokumente (član 7.), kao i dodatna sredstva (član 11).

178. Može se zaključiti da identitet svjedoka i žrtava može biti zaštićen kroz mehanizme iznesene u ZKP BiH, a za teže slučajeve, kroz mehanizme određene u Zakonu o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka. Kroz ove mehanizme moguće je, kada se utvrdi da je to neophodno, držati svjedoke u potpunoj anonimnosti, ali postoje i manje drastični mehanizmi. Konačno, Zakon o programu zaštiti svjedoka u BiH omogućava čak i dalju zaštitu za svjedoke i njihove porodice, ne samo za vrijeme, nego i poslije završetka krivičnog postupka, kada je njihova sigurnost ugrožena.

Posebne mjere zaštite za djecu

179. U Konvenciji Vijeća Evrope, posebne mjere za zaštitu djece predviđene su brojnim različitim članovima, te nisu grupisane u jednom ili nekoliko članova.

180. Prvo, kada se radi o identifikaciji žrtava, član 10. stav 3. Konvencije nalaže da kada je starost žrtve upitna, osoba će se smatrati djetetom, i tretirati u skladu s tim. Osim toga, stav 4. istog člana određuje na koji način se djeca bez pratnje koja su identifikovana kao žrtve, moraju tretirati, naročito naglašavajući da im treba dodijeliti zakonskog staratelja koji će postupati u skladu sa najboljim interesima djeteta, preduzimati neophodne korake da se sazna državljanstvo djeteta, i učiniti napore da se pronađe porodica djeteta, ako se utvrdi da je to u najboljem interesu djeteta.

¹³⁷ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH, član 22.: Dodatna pitanja

(1) Sud može po službenoj dužnosti ili po prijedlogu Tužitelja ili optuženog ili njegovog branitelja odlučiti da se zaštićenom svjedoku postave dodatna pitanja:

a) da se pojasni ranije dat iskaz; ili

b) vezana za podatke koji nisu bili obuhvaćeni ranije datim iskazom, a koji su od značaja za predmet.

(2) Sud će održati dodatno saslušanje zaštićenog svjedoka, na način propisan u čl. 18. do 20. ovog zakona, u mjeri potrebnoj za potpuno i pravilno utvrđivanje činjenica. Pitanja i odgovori bilježe se i čitaju naglas na način propisan u članu 21. ovog zakona.

¹³⁸ Zakon o programu zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini, član 2.: Područje primjene

(3) Određenoj osobi se uz njen pristanak može pružiti zaštita i sukladno sa ovim zakonom ako je ta osoba, u smislu stavka 1. članka 83. ZKP BiH, član obitelji svjedoka, ili ako je ta osoba na neki drugi način bliska svjedoku, te ako joj prijeti opasnost po život, zdravlje i slobodu zbog namjere svjedoka da svjedoči, te ako je podobna za poduzimanje mjera za zaštitu svjedoka.

181. Ova pitanja se obrađuju u Pravilniku o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima i u Pravilima o zaštiti žrtava trgovine ljudima i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine. U članu 11. Pravilnika o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, navodi se da ukoliko se dob stranca ne može utvrditi, smatrat će se da je žrtva djeteta i tretirat će se kao takvo¹³⁹. Nadalje, u skladu sa istim članom, tražit će se osiguravanje starateljstva nad djetetom. Ovo pitanje se obrađuje na detaljniji način u članu 19. Pravilnika o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, u kojemu se navodi da sve žrtve – djeca imaju pravo na istu zaštitu kao i djeca koja su državljani BiH. Osim toga, može se tražiti imenovanje privremenog staratelja koji će djelovati u najboljem interesu djeteta, i sve aktivnosti i radnje moraju biti poduzete u najboljem interesu djeteta.¹⁴⁰

182. U vezi sa domaćim žrtvama trgovine ljudima, član 3. stav 3.¹⁴¹ Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine navodi da je zaštita koja je u najboljem interesu djeteta obavezan standard za sve uključene institucije. Međutim, Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine ni u jednoj tački ne propisuju kako se moraju tretirati žrtve čija se dob ne može utvrditi. U vezi sa zaštitnim mjerama koje se navode u

¹³⁹ Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, član 11.: Postupak i nadležnost za smještaj žrtve trgovine

(3) Ukoliko se dob stranca ne može utvrditi sa sigurnošću, a postoje razlozi za vjerovanje da se radi o djetetu, isti se tretira kao dijete, poduzimaju se sve posebne propisane mjere u cilju zaštite najboljeg interesa djeteta, te se obavještava mjesno nadležni općinski organ uprave za poslove socijalne zaštite u cilju osiguranja privremenog staratelja.

¹⁴⁰ Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, član 19.: Posebna zaštita djece

(1) Dijete koje nije državljanin Bosne i Hercegovine uživa ista prava na brigu i zaštitu kao i djeca koja su državljani Bosne i Hercegovine.

(2) U toku provođenja postupka smještaja djeteta u sklonište nadležna organizaciona jedinica Službe obavještava organ uprave nadležan za poslove socijalne zaštite, u mjestu gdje se sklonište nalazi o potrebi postavljanja privremenog staratelja koji je u obavezi da zastupa interese djeteta u postupku do nalaženja trajnog rješenja.

(3) Nadležni organi su dužni informirati imenovanog staratelja o svim pitanjima od interesa za dijete žrtvu trgovine koji će biti pozvan da zastupa interes djeteta u svim fazama postupka.

(4) Sve aktivnosti nadležnih organa moraju biti poduzete u najboljem interesu djeteta što podrazumijeva da svaka aktivnost mora biti poduzeta uz najveću brigu i zaštitu koja je prijeko potrebna za dobrobit djeteta, uzimajući u obzir prava i obaveze njegovih roditelja, staratelja ili drugih pojedinaca koji su pravno odgovorni za dijete, kao i mišljenje djeteta koje se cijeni prema uzrastu i dobi djeteta.

(5) Sve akcije koje se tiču djeteta žrtve trgovine ljudima moraju se preduzimati sa najvećim stepenom hitnosti i efikasnosti. Sve mjere moraju biti preduzete u cilju zaštite privatnosti i identiteta djeteta žrtve trgovine ljudima.

(6) Ako se ne može sigurno odrediti dob žrtve trgovine ljudima, a postoje razlozi koji navode da je žrtva trgovine djeteta, sa takvom osobom postupa se sa pretpostavkom da je žrtva - dijete.

¹⁴¹ Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, član 3.: Osnovni principi djelovanja

(3) Zaštita najboljeg interesa djeteta je obavezujući standard za nadležne institucije u Bosni i Hercegovini i ovlaštene organizacije koji ima za cilj da u slučaju povrede prava djeteta osigura automatsko stavljanje pod zaštitu djeteta, pružanje odgovarajuće pomoći, reintegraciju i rehabilitaciju, odnosno, konačan oporavak i trajno zbrinjavanje djeteta žrtve ili svjedoka žrtve.

Konvenciji Vijeća Evrope, Pravila u članu 15. stav 2.¹⁴² propisuju da se dijete mora odvojiti od porodice i da mu se treba dodijeliti staratelj, ukoliko postoje dokazi da su ga roditelji navodili da se ponaša ili djeluje na neprimjeren način, da su ga seksualno zlostavljali ili su se bavili trgovinom djeteta. Osim toga, član 15. stav 4.¹⁴³ navodi da sva djecu koja su žrtve moraju biti tretirana kao djeca bez roditeljskog staranja ili vaspitno zanemarana djeca, bez obzira na status njihove porodice, što bi u praksi značilo da su sva takva djeca pod brigom države.

183. Može se zaključiti da, iako je najbolji interes djeteta naveden kao ključni princip u oba gorespomenuta akta, Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima je više u skladu sa Konvencijom Vijeća Evrope. Zato se preporučuje da se položaj domaćih žrtava – djece poboljša.

184. Član 11. Konvencije Vijeća Evrope tretira pitanje zaštite privatnog života, i navodi, u stavu 2. da bilo kakvi podaci koji bi omogućili identifikacije žrtava – djece ne smiju biti objavljeni u javnosti, kroz medije ili putem drugih sredstava. Svi propisi u vezi sa ovim pitanjem su već oslovljeni u tekstu iznad. Treba naglasiti da, kada se radi o djeci, Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima ne uključuje posebne odredbe koje se tiču zaštite njihovih privatnih života, osim onih koje se odnose na odrasle.

185. U članu 11.¹⁴⁴ Kodeksa za štampu, između ostalog, konkretno se navodi da treba postupati s krajnjim oprezom kada je u pitanju identificiranje djece mlađe od 15 godine, koja su žrtve krivičnih djela, i da djeca ispod 15 godina nikada ne smiju biti identificirana ako imaju ulogu svjedoka u krivičnom predmetu. Čak i pored ovoga, propis ostaje nepotpun, pošto su djeca između 15 i 18 godina izostavljena iz pravila. Kao što je ranije rečeno, potrebna je dodatna regulacija kada su u pitanju mediji.

186. Član 12. Konvencije Vijeća Evrope konkretno uređuje različite oblike pomoći koja se mora pružiti žrtvama. U vezi sa smještajem, član 20.¹⁴⁵ Pravilnika o zaštiti

¹⁴² Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, član 15.: Zaštita djece

(2) U skladu sa važećim porodičnim zakonima u BiH, dijete se izuzima iz porodice bez odlaganja i postavlja se privremeni staratelj u slučaju kada postoje dokazi da je roditelj ili staratelj navodio dijete na bilo koji oblik neprihvatljivog ponašanja, da obavlja radnje neprimjerene njegovom uzrastu ili ga seksualno iskorištavao, odnosno kada postoji dovoljno dokaza da je staratelj ili roditelj sudjelovao u trgovini djetetom.

¹⁴³ Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, član 15.: Zaštita djece

(4) Dijete žrtva i svjedok žrtva će se tretirati kao dijete bez roditeljskog staranja ili vaspitno zanemareno ili zapušteno dijete bez obzira na njegov porodični status.

¹⁴⁴ Kodeks za štampu Bosne i Hercegovine, član 11.: U tretiranju djece i maloljetnika novinari su dužni krajnje obazrivo postupati, poštujući dobre običaje i Konvenciju o pravima djeteta, polazeći od interesa djeteta.

Novinari su dužni zaštititi identitet djeteta u postupcima u kojima je inače isključena javnost. Novinari ne smiju intervjuisati niti fotografisati djecu mlađu od 15 godina, s pitanjima koja se odnose na porodicu djeteta, bez prisustva roditelja ili bez dozvole roditelja ili staratelja. Novine i periodična izdanja oprezno i s odgovornošću smiju identifikovati djecu mlađu od 15 godina u slučajevima kada su žrtve krivičnih djela. Novine i periodična izdanja ne smiju ni pod kakvim okolnostima identifikovati djecu mlađu od 15 godina koja su umiješana u kriminalne slučajeve kao svjedoci ili optuženi.

¹⁴⁵ Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, član 20.: Smještaj djece u sklonište

stranih žrtava trgovine ljudima konkretno navodi da se svoj djeci bez validnih dokumenata, bez obzira na njihov status kao žrtava trgovine ljudima, mora osigurati smještaj, a djeci koja se smatraju žrtvama, čak i kada nemaju validne dokumente, bit će osigurano i sklonište. Prema ovom članu (stav 3.), djeca trebaju biti smještena u poseban dio, odvojeno od odraslih. Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine ne sadrže posebne odredbe u vezi sa smještajem djece. Međutim, kako je ranije primijećeno, u članu 15. stav 4. navodi se da se prema svoj djeci – žrtvama mora odnositi kao prema djeci bez roditeljskog staranja, i da ona trebaju imati pristup svojim pravima kroz taj status.

187. Djeca, pored mogućnosti dobijanja dozvole za privremeni boravak na osnovu statusa žrtve trgovine ljudima, također mogu dobiti taj status zbog činjenice da su žrtve organiziranog kriminala, ili da su napuštena, kako se navodi u članu 54. stav 1b).¹⁴⁶ Ovo bi opet bila dozvola za privremeni boravak iz humanitarnih razloga.

188. U vezi sa zaštitom koja je na raspolaganju maloljetnim licima u toku krivičnog postupka, mora se imati na umu da su ti maloljetnici u tom slučaju žrtve, odnosno svjedoci, a ne osumnjičeni, te zato odredbe koje se odnose na tretiranje maloljetnika u pravosudnom sistemu u sklopu ZKP BiH nisu primjenjive u ovom slučaju.

189. Član 86. ZKP BiH, koji regulira ispitivanje svjedoka ne spominje maloljetnike posebno, navodeći u stavu 4.¹⁴⁷ da se posebna pažnja treba posvetiti u osiguravanju da postupak nema negativan efekat na dijete, i da se mora tražiti pomoć pedagoga i drugih stručnjaka u takvim situacijama. Stav 6.¹⁴⁸ istog člana navodi da je starost jedan od faktora koje treba uzeti u obzir prilikom donošenja odluke o upotrebi

(1) Organizaciona jedinica Službe je dužna bez odlaganja smjestiti u sklonište dijete - stranca bez pratnje roditelja ili staratelja, koje ne posjeduje važeće dokumente o boravku u Bosni i Hercegovini.

(2) U najboljem interesu djeteta, u sklonište se smještaju i djeca, bez pratnje roditelja ili staratelja, koja imaju važeće dokumente ako postoji opravdana sumnja da se radi o žrtvi trgovine ljudima.

(3) Djeca se smještaju, ako je moguće, u posebna odjeljenja skloništa namijenjena djeci i odvojeno od odraslih osoba smještenih u sklonište i ukoliko to nije u suprotnosti sa najboljim interesom djeteta.

(4) Dijete smješteno u sklonište uživa sva prava koja uživaju žrtve trgovine ljudima, kao i posebna prava koja mu pripadaju kao djetetu, a u skladu sa zakonima Bosne i Hercegovine i međunarodnom Konvencijom o pravima djeteta.

(5) Dijete ostaje u skloništu sve dok se ne završi postupak provjere podataka i uspostavljanja kontakta sa nadležnim organom zemlje porijekla odnosno roditeljem ili ovlaštenim starateljem, te dok se u skladu sa zakonom i ovim pravilnikom ne obezbijedi siguran povratak djeteta.

¹⁴⁶ Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu, član 54.: Privremeni boravak iz humanitarnih razloga

(1) Privremeni boravak iz humanitarnih razloga može se odobriti [...] u sljedećim slučajevima:

(...) b) maloljetnom djetetu stranca ako je napušteno ili je žrtva organiziranog kriminala, ili je iz drugih razloga ostalo bez roditeljske zaštite, starateljstva ili bez pratnje;

¹⁴⁷ ZKP BiH, član 86.: Tok saslušavanja svjedoka

(4) Prilikom saslušanja maloljetne osobe, naročito ako je ona oštećena krivičnim djelom, postupit će se obazrivo, da saslušanje ne bi štetno utjecalo na psihičko stanje maloljetnika. Saslušanje maloljetne osobe izvršit će se uz pomoć pedagoga ili druge stručne osobe.

¹⁴⁸ ZKP BiH, član 86.: Tok saslušavanja svjedoka

(6) S obzirom na životnu dob, tjelesno i duševno stanje ili druge opravdane interese, svjedok se može saslušati putem tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka na način da mu stranke i branitelj mogu postavljati pitanja bez prisustva u prostoriji gdje se svjedok nalazi. Za potrebe takvog ispitivanja može se odrediti stručna osoba.

tehničkih sredstava u procesu ispitivanja svjedoka. To zapravo znači da se može donijeti odluka da se takva oprema koristi na osnovu niske starosne dobi svjedoka, u ovom slučaju djeteta, tako da se dijete nalazi u odvojenoj prostoriji za vrijeme ispitivanja i ne mora da vidi počinioca. Član 219. stav 3. navodi da su pravila iznesena u članu 86. primjenjiva i u istražnom postupku. Na kraju, svi postupci koji važe za ugrožene svjedoke, kao što je rečeno u tekstu iznad, također se mogu primijeniti na djecu koja su dobila status ugroženih svjedoka. Član 3. stav 3. Zakona o zaštiti svjedoka BiH navodi sljedeće:

Ugroženi svjedok je onaj svjedok koji je ozbiljno fizički ili psihički traumatizovan okolnostima pod kojima je izvršeno krivično djelo ili koji pati od ozbiljnih psihičkih poremećaja koji ga čine izuzetno osjetljivim, odnosno dijete i maloljetnik.

190. U skladu s tim, djeca koja učestvuju u postupku mogu dobiti svu zaštitu koja je propisana ovim Zakonom. Treba naglasiti da Zakon o zaštiti svjedoka ne sadrži dodatne specifične odredbe koje se odnose na djecu, tako da bi se mogla razmotriti izmjena istog.

Odšteta i pomoć

191. Članom 15. Konvencije Vijeća Evrope regulira se odšteta i pomoć, sa ciljem da se osigura da žrtve trgovine ljudima imaju mogućnost da dobiju odštetu za štetu i pretrpljene povrede (vidjeti Izvještaj sa objašnjenjima broj 191.). Prema ovom članu, najprije se mora osigurati da žrtve imaju pristup informacijama o relevantnim postupcima na jeziku koji razumiju, i da imaju pravo na pomoć branitelja i pravo na besplatnu pravnu pomoć. Oba ova pitanja su obrađivana u ranijim poglavljima. Ipak, treba još jednom naglasiti da pitanje pravne pomoći žrtvama u krivičnim postupcima i građanskim parnicama još nije obrađeno na sveobuhvatan način, u odnosu na pravni okvir, te se odmah može zaključiti da propisi kojima se uređuje pravna pomoć žrtvama u vezi sa odštetom, nisu zadovoljavajući. Dok Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima i Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine sadrže odredbe u kojima se spominje „pravna pomoć“, odnosno pravno savjetovanje, takve usluge ne podrazumijevaju pravni savjet i pravno zastupanje, te su stoga nepotpune. Pravno zastupanje je naročito važno, jer bi omogućilo advokatu žrtve da podnese imovinskopravni zahtjev domaćem sudu na efikasan način, čak i nakon što žrtva napusti BiH, što može biti od ključnog značaja u predmetima koji traju dugo.

192. U istom članu 15. Konvencije Vijeća Evrope, stav 3. dalje određuje pravo žrtava na odštetu (vidjeti Izvještaj sa objašnjenjima broj 197.). Prema Izvještaju sa objašnjenjima u vezi ovog stava, takva nadoknada štete je novčana i pokriva i materijalnu i nematerijalnu štetu. Potrebno je da krivični sudovi imaju ovlasti da utvrde građansku odgovornost (spajanje građanskog postupka sa krivičnim), a ako to nije slučaj, žrtve bi trebale imati mogućnost da rješavaju imovinskopravne zahtjeve u parničnom postupku. U ovom poglavlju govori se o odšteti i naknadi koje bi žrtve trebale moći tražiti od počinioca.

193. ZKP BiH omogućava podnošenje prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u sklopu krivičnog postupka. Ovo pitanje se uređuje u Glavi XVII ZKP BiH. Prema relevantnim članovima, takvi prijedlozi se mogu podnijeti kada imovinskopravni zahtjev nastane kao posljedica počinjenja krivičnog djela, a može se odnositi na naknadu štete, povrat stvari ili poništavanje određenog

pravnog posla (član 193.¹⁴⁹). Zato se odšteta za pretrpljeni bol i patnju, kao što se traži u Konvenciji Vijeća Evrope, može rješavati pred krivičnim sudovima. Prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva se može podnijeti najkasnije do završetka glavnog pretresa, odnosno pretresa za izricanje krivičnopravne sankcije (član 195.), što znači da ovo nije nešto o čemu žrtve moraju donijeti odluku na samom početku postupka. U presudi kojom optuženog oglašava krivim Sud može oštećenom dosuditi imovinskopravni zahtjev u cjelini ili mu može dosuditi imovinskopravni zahtjev djelimično, a za ostatak ga uputiti na parnični postupak (član 198. stav 2.¹⁵⁰). Kada Sud donese presudu kojom se optuženi oslobađa optužbe ili kojom se optužba odbija ili kada rješanjem obustavi krivični postupak, uputit će oštećenog da imovinskopravni zahtjev može ostvarivati u parničnom postupku (član 198. stav 3.¹⁵¹).

194. Odšteta¹⁵² za pretrpljeni bol i patnju, između ostalog, može se tražiti na entitetskim i okružnim sudovima u parničnom postupku. Zahtjevi za odštetu se mogu podnijeti u vezi sa uništavanjem ili oštećivanjem imovine, nanošenjem tjelesnih povreda, smrti, narušavanjem reputacije, časti, nanošenjem boli ili straha, kao i ugrožavanjem bilo kojeg drugog imovinskog prava. Odštete mogu biti novčane i nenovčane. U slučaju povrede, odšteta se može dobiti za troškove liječenja, gubitka zarade ili odšteta u obliku redovnog plaćanja zbog gubitka sposobnosti za rad. Također je moguće tražiti odštetu za pretrpljeni bol i patnju, i u takvim slučajevima sud vrši ocjenu oblika i količine odštete.

195. Zadnji stav člana 15. Konvencije Vijeća Evrope određuje da mehanizmi koji bi osigurali pravo žrtve na obeštećenje moraju biti uspostavljeni. Takvi mehanizmi bi, na primjer, bili fond za odštetu žrtava, ili eventualno, programi socijalne integracije žrtava i socijalne pomoći žrtvama koji bi žrtvama bili od koristi. Zato se ovim stavom uređuje nadoknada koja se može od države dobiti uz (ili kao alternativa) odštetu od počinioca krivičnog djela.

196. Do sada u BiH ne postoje alternativni načini putem kojih bi žrtve mogle dobiti odštetu, a Državni akcioni plan za period od 2008. do 2012. godine (Akcioni plan za sprečavanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini 2008.-2012.) ne uključuje

¹⁴⁹ ZKP BiH, član 193.: Predmet imovinskopravnog zahtjeva

(1) Imovinskopravni zahtjev koji je nastao usljed učinjenja krivičnog djela raspravit će se na prijedlog ovlaštene osobe u krivičnom postupku ako se time ne bi znatno odugovlačio ovaj postupak.

(2) Imovinskopravni zahtjev može se odnositi na naknadu štete, povrat stvari ili poništavanje određenog pravnog posla.

¹⁵⁰ ZKP BiH, član 198.: Odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu

(2) U presudi kojom optuženog oglašava krivim Sud može oštećenom dosuditi imovinskopravni zahtjev u cjelini ili mu može dosuditi imovinskopravni zahtjev djelimično, a za ostatak ga uputiti na parnični postupak. Ako podaci krivičnog postupka ne pružaju pouzdan osnov ni za potpuno ni za djelimično presuđenje, Sud će oštećenog uputiti da imovinskopravni zahtjev u cjelini može da ostvaruje u parničnom postupku.

¹⁵¹ ZKP BiH, član 198.: Odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu

(3) Kad Sud donese presudu kojom se optuženi oslobađa optužbe ili kojom se optužba odbija ili kad rješanjem obustavi krivični postupak, uputit će oštećenog da imovinskopravni zahtjev može ostvarivati u parničnom postupku.

¹⁵² Vidjeti Terzić, S. S., Lukić, N., Ausić, S., i Džumhur, J. (n. d.). Pravni priručnik o zaštiti žrtava trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini, str. 45.-49. za opširniju diskusiju o imovinskopravnim zahtjevima. Sarajevo: Ured Visokog komesarijata za ljudska prava u Bosni i Hercegovini (OHCHR BiH). Dostupno na <http://www.anti-trafficking.gov.ba/?otvori=dokumenti&kat=4&lang=eng>

uspostavljanje takvog mehanizma (naprimjer, fonda za pomoć žrtvama). Fond koji bi se popunjavao novcem i predmetima zaplijenjenim od počinioca nije ustanovljen, niti postoje inicijative za osnivanje istog.

POGLAVLJE II PRIMJENA VAŽEĆIH ZAKONOM PROPISANIH MJERA U BOSNI I HERCEGOVINI

1. SAŽETAK PREPORUKA

197. U svrhu procjene prakse u primjeni važećih zakonom propisanih mjera u Bosni i Hercegovini, preporučuje se sljedeće:

A. Aktivno učešće nevladinih organizacija u naporima koji se ulažu u borbi protiv trgovine ljudima može biti unaprijeđeno poduzimanjem inicijativa koje će proširiti učešće nevladinih organizacija i na aktivnosti koje izlaze izvan opsega njihovih aktivnosti kada ih organi vlasti angažuju kao partnere u implementaciji [tačka 199.]

B. Potrebno je da organi vlasti u BiH učine veće napore u aktivnostima istraživanja i prikupljanja podataka. Mogućnost razmjene podataka unutar i između agencija za provođenje zakona takođe treba biti unaprijeđena [tačke 201., 202., 203., 204]

C. Potrebno je razraditi precizan plan aktivnosti na kampanjama podizanja svijesti [tačka 205.]

D. Potrebno je razmotriti mogućnost uvođenja obavezne obuke, naročito za pripadnike agencija za provođenje zakona i drugih organa vlasti koji najčešće dolaze u kontakt sa žrtvama. Programi obuke trebaju obuhvatiti također i socijalne radnike [tačka 207.]

E. Potrebno je razmotriti mogućnost da se krivično djelo trgovine ljudima uključi kao stalna tema u plan i program obuke policijskih akademija [tačka 208.]

F. Potrebno je provoditi obuku za sudije i tužioce na svim nivoima [tačka 209.]

G. Potrebno je uložiti veći napor u podizanju svijesti, i socijalne i ekonomske programe za potencijalne žrtve trgovine ljudima [tačka 212.]

H. Potrebno je u praksi provesti pristup koncipiran na zaštiti ljudskih prava umjesto usmjeravanja pažnje samo na aspekte trgovine ljudima koji se odnose na provođenje zakona [tačka 213. 214.]

I. Potrebno je uvesti mehanizme za razmjenu podataka između sudova i Granične policije koji će omogućiti da granična policija identifikuje osobe koje su u prošlosti bile osuđivane u BiH za krivično djelo trgovine ljudima [tačka 216.]

J. Provođenje pravila o obavezama i odgovornostima prevoznika [tačka 217.]

K. Potrebno je izvršiti primjenu pravila o nadležnosti za procesuiranje predmeta trgovine ljudima na funkcionalnom i praktičnom, a ne samo na zakonodavnom nivou [tačke 218., 219., 220]

L. Imajući u vidu rezultirajuću praksu, potrebno je razmotriti mogućnost da se izvrši dopuna entitetskih i krivičnog zakona Brčko distrikta BiH na način da se izbrišu svi osim prvog stava članova koji propisuju krivično djelo navođenje na prostituciju, i

da se na taj način onemogući krivično gonjenje u slučajevima koji imaju elemente prisile i obmane kao što je slučaj navođenja na prostituciju i da se entitetski i tužioci Brčko distrikta BiH, kao i sudije primoraju da prosljeđuju ovakve predmete Sudu BiH [tačka 221.]

M. Izraz “dijete” i “maloljetnik” koji se koriste u definisanju trgovine ljudima u Krivičnom zakonu BiH trebaju biti usaglašeni kako bi se izbjegle nedoumice u praksi [tačka 224.]

N. Potrebno je razmotriti primjenu člana 187. Krivičnog zakona BiH u praksi umjesto odgovarajuće odredbe o trgovini ljudima i potrebno je poduzeti korake da se procesuiru krivično djelo trgovine ljudima kao takvo, a ne da se poseže za blažim oblikom krivičnog djela zbog lakšeg prikupljanja dokaza [tačke 225., 226.]

O. Potrebno je ponovo razmotriti izricanje sankcija u predmetima trgovine ljudima [tačka 228.]

P. Potrebno je poduzeti korake da se u praksi primjene postojeće odredbe kao što je oduzimanje imovine ili krivično gonjenje pravnih lica ukoliko se protiv ovog djela želi efikasno boriti u BiH [tačka 229.]

Q. Potrebno je u praksi pojasniti pitanje nekažnjavanja žrtava [tačke 231., 232.]

R. Potrebno je riješiti pitanje odgovornosti za prepoznavanje žrtava i određivanje zaštite za njih koje se pojavljuje u praksi, naročito kada se radi o domaćim žrtvama [tačke 233., 234., 235., 236., 237.]

S. Potrebno je u praksi obezbijediti zaštitu identiteta i privatnosti žrtve. Svaki novi oblik prikupljanja podataka mora takođe biti dovoljno siguran kako bi se obezbijedilo poštivanje privatnosti. Potrebno je takođe poduzeti opće napore u podizanju svijesti u vezi sa ovim pitanjem s ciljem izbjegavanja širenja informacija o žrtvama neformalno, ali i formalno putem medija [tačke 238., 239.]

T. Potrebno je u praksi posmatrati period razmišljanja kao vrijeme u okviru kojeg se žrtva može rehabilitirati, a ne vrijeme tokom kojeg će se boravak žrtve na teritoriji BiH tolerisati. Ovakvo shvatanje bi dalo mogućnost da se ulože svi naponi kako bi se žrtvi pružile neophodne mjere pomoći [tačka 240.]

U. Mogu se izraditi osnovne smjernice o uslovima koji jamče izdavanje boravišne dozvole na osnovu ličnih okolnosti žrtve [tačke 241., 242.]

V. Može se razmotriti mogućnost da se onim žrtvama kojima se garantuje privremena boravišna dozvola pruži pristup tržištu rada, stručna obuka i socijalne beneficije [tačke 243., 244.]

W. Potrebno je razmotriti proširivanje usluga koje su dostupne žrtvama smještenim u sklonište ili drugi odgovarajući smještaj [tačke 248., 249.]

X. Organi vlasti se ohrabruju da uspostave minimalne standarde za smještaj koji se pruža žrtvama trgovine ljudima (u konsultaciji sa samim pružaocima usluga) [tačka 250.]

Y. Potrebno je obezbijediti neku vrstu materijalne pomoći žrtvama, kao alternativu onome što se pruža u skloništu [tačka 251.]

Z. Potrebno je proširiti odredbu pružanja usluge tumačenja na strani jezik na način da budu obuhvaćene sve žrtve (čak i one koje imaju neko osnovno znanje službenih jezika u BiH) i ne samo u sudnici [tačka 252.]

AA. Sistem pružanja pravne pomoći i informacija žrtvama u praksi zahtijeva poboljšanje, naročito u slučajevima domaćih žrtava [tačke 261., 262., 263.]

BB. Potrebno je unaprijediti sistem zdravstvene zaštite za domaće žrtve trgovine ljudima [tačka 265.]

CC. Potrebno je riješiti pitanje sudske nadležnosti u procesuiranju predmeta trgovine ljudima, a time i pružanja zaštite žrtvama koje učestvuju u krivičnom postupku [tačke 267., 268.]

2. DIO A: PRAKTIČNA PROVEDBA PREVENTIVNIH MJERA

Saradnja između agencija i učešće civilnog sektora

198. Kao što je već navedeno, rad različitih agencija koordinira Ured državnog koordinatora. Međutim, treba napomenuti da je uticaj državnog koordinatora ograničen budući da on ne može delegirati zadatke različitim ministarstvima i njihovim predstavnicima nego samo može pomagati u njihovom radu i činiti napore kako bi se unaprijedila saradnja i razmjena informacija. Dakle, prema onome što su rekli članovi Državne grupe, dobra saradnja je često zasnovana samo na dobrim ličnim odnosima između članova različitih ministarstava i njihovoj ličnoj posvećenosti radu. Budući da članovi Državne grupe često imaju određeni broj drugih odgovornosti i dužnosti u okviru svojih ministarstava, uloga koju imaju u Državnoj grupi je često samo jedna od mnogih i često ne predstavlja prioritet.

199. Takođe bi trebalo spomenuti da je učešće nevladinog sektora u radnoj grupi prilično ograničeno. Predstavnici nevladinog sektora imaju pravo da prisustvuju sastancima Državne grupe i njihovo mišljenje je takođe zatraženo u toku pripreme operativnog plana. Drugim riječima, daje im se prilika da aktivno učestvuju. Međutim, dok su u početku nevladine organizacije izražavale veliki entuzijazam, on je kako se čini izbljedio tako da sada oni često i ne učestvuju na sastancima Državne grupe i pokazuju malo interesa za ovakve aktivnosti. Imajući u vidu da učešće civilnog društva treba da bude jedno od načela na kojima se zasnivaju aktivnosti za borbu protiv trgovine ljudima, važno je osigurati aktivno učešće nevladinih organizacija i razraditi načine da postanu aktivni sudionici u rješavanju problema, a ne samo pružaoci usluga za kojima su organi vlasti sklopili ugovor.

200. Trenutno se čine novi naporu u tom pravcu. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je nedavno objavilo poziv za dodjeljivanje grantova nevladinim organizacijama za njihove aktivnosti u vezi sa borbom protiv trgovine ljudima, u ukupnom iznosu od 30.000 KM koji će biti dodijeljen za uspješne projektne prijedloge¹⁵³. Na ovaj način, djelujući proaktivno, Ministarstvo nastoji da angažira nevladine organizacije na pružanju pomoći žrtvama trgovne ljudima, podstičući na taj način njihovo učešće u rješavanju ove problematike. Nadalje, do sada su se nevladine organizacije uglavnom finansirale uz pomoć međunarodnih organizacija. Obezbeđujući sredstva putem vlade, imaju veću mogućnost da razviju čvršće veze i poprave međusobnu saradnju.

¹⁵³ Za više informacija, pogledati internet stranicu Ureda državnog koordinatora, <http://www.anti-trafficking.gov.ba/?otvori=vijest&id=33>

Politika i programi sprečavanja trgovine ljudima

Istraživanje i prikupljanje podataka

201. Kao što je već navedeno, trenutno se ne čine naponi od strane vladinih institucija, bilo Ureda državnog koordinatora ili pojedinačnih ministarstava kako bi se podržalo istraživanje u oblasti trgovine ljudima. Misija OSCE-a u BiH i druge međuvladine agencije su aktivno radile na ovom pitanju, međutim, ove aktivnosti nisu bile dio vladine politike. Konkretno ovaj izvještaj je napravljen na zahtjev državnog koordinatora, i kao takav je jedinstven.

202. Kada se radi o prikupljanju podataka, situacija u praksi je prilično zbunjujuća. Bilo je nekoliko inicijativa da se razviju i stave u upotrebu baze podataka čija je namjena bila prikupljanje podataka u vezi sa trgovinom ljudima na jednoobrazan način, za svrhu planiranja politike, praćenje trendova i aktivnosti agencija za provedbu zakona. Međutim, kao što je i postalo očigledno, niti jedna od ovih baza podataka se ne koristi učinkovito. Postoji određeni broj razloga za to. Prije svega, mora se istaći da, zbog kompleksne strukture vlasti, BiH ima određeni broj agencija koje rade na provedbi zakona (20 agencija za provedbu zakona), a nema jasno određenog lanca zapovijedanja. Kantonalne agencije za provođenje zakona i entitetske agencije nisu obavezne da izvještaj o svom radu podnose državnom koordinatoru, što znači da je svaka razmjena podataka dobrovoljna, što otežava nametanje tehnika i metoda za prikupljanje podataka, ili postavljanje zahtjeva za razmjenu podataka. SIPA, kao državna agencija za sprovođenje zakona je također činila napore da učini jednoobraznim prikupljanje podataka kao i izvještavanje, međutim, slično, unatoč različitim protokolima saradnje koji su rađeni sa entitetskim ministarstvima unutrašnjih poslova, malo uspjeha je postignuto. Drugo, budući da različita ministarstva imaju različite potrebe, ona se fokusiraju na prikupljanje različitih vrsta podataka, i ne nužno na način koji bi olakšao upoređivanje njihovih informacija.

203. Trenutno je u izradi nova baza podataka koja će, za nadati se, riješiti probleme koji su postojali sa ranijim bazama podataka. Namjena ove nove baze podataka je da omogući obuhvatanje informacija od svih relevantnih službi, a u vezi sa svakim pojedinačnim slučajem trgovine ljudima, da se osigura da nema ponavljanja podataka u procesu prikupljanja ali da se osigura da svi podaci budu uneseni. Međutim, još uvijek nije jasno na koji način će se riješiti pitanje udovoljavanja različitim potrebama ministarstava, jer će naprimjer SIPA i dalje imati potrebu da prikuplja obavještajne podatke o trgovcima ljudima, dok će Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH imati interes da prikuplja podatke o žrtvama i pomoći koja im je pružena.

204. Očigledan je nedostatak razumijevanja o tome šta bi trebala biti svrha prikupljanja podataka. Nije obavezno da svi podaci budu dostupni svim ministarstvima budući da svim ministarstvima nisu potrebni svi podaci koji se prikupe, i zapravo, nasumična razmjena podataka može dovesti do narušavanja privatnosti žrtava. Međutim, važno je uspostaviti kanale za dostavljanje podataka koji će omogućiti državnom koordinatoru da prati situaciju na terenu i dozvoliti praćenje trendova. Iako izrada jedne baze podataka može zvučati kao očigledno rješenje, teško je vjerovati da će ona biti učinkovita, imajući u vidu teškoće koje će izazvati za pojedinačna ministarstva. Od krucijalnog je značaja da različita ministarstva i drugi nosioci dužnosti razgovaraju o potrebnim podacima prije nego što se počne sa izradom novih instrumenata za prikupljanje podataka, budući da oni do sada nisu davala rezultate.

Podizanje svijesti, edukativne kampanje i programi obuke za ugrožene kategorije i stručnog osoblja

205. Aktivnosti podizanja svijesti u BiH su uglavnom vršene od strane različitih nevladinih, međuvladinih i međunarodnih organizacija. Treba imati na umu da državni koordinator nema poseban budžet tako da sve aktivnosti na podizanju svijesti koje se poduzimaju od strane organa vlasti trebaju biti organizovane i finansirane od strane relevantnih ministarstava dok od strane državnog koordinатора mogu biti samo podržane i koordinirane. Moguće je da će se putem već pomenutih grantova za nevladine organizacije, u narednoj godini, razviti neke nove aktivnosti na podizanju svijesti, a koje će voditi nevladine organizacije, međutim organi vlasti još uvijek nisu dali smjernice ili jasan plana aktivnosti u vezi sa ovim pitanjem.

206. Kada se radi o obuci stručnog osoblja, određeni broj različitih obuka je već održan, uglavnom u saradnji sa međuvladinim organizacijama kao što su OSCE i IOM kao i putem ureda državnog koordinatora. Ovakve obuke su se fokusirale na opća pravna pitanja, identifikaciju žrtava i slično. Neke, više specijalizirane obuke u vezi sa tehnikama za istragu za slučajeve trgovine ljudima su takođe bile organizirane u saradnji sa međunarodnim partnerima.

207. Međutim, potrebno je navesti da učešće u ovakvim obukama nije obavezno u ovom trenutku za stručno osoblje i predstavnike vlasti koji rade na pitanjima trgovine ljudima niti je sastavni dio kontinuirane edukacije za vladine službenike. Stoga se ne zahtijeva od policijskih službenika koji dolaze u kontakt sa žrtvama, sudija i tužioca koji rade na predmetima trgovine ljudima niti od socijalnih radnika koji rade sa žrtvama da učestvuju u obukama u vezi sa trgovinom ljudima. Iako je činjenica da su mnogi od ovih službenika već učestvovali na ovakvim obukama u prošlosti pa su upoznati sa ovim pitanjem, nepostojanje obavezne obuke znači da postoji rizik da oni koji rade sa žrtvama ili uopće na ovom pitanju možda neće dobro razumjeti ovaj problem. Ovo se naročito odnosi na policijske službenike koji su novi u službi a koji bi mogli imati ključnu ulogu u identifikaciji žrtava. Nadalje, socijalni radnici nisu obuhvaćeni većim projektom obuke budući da su oni u BiH postali relevantni za pitanja trgovine ljudima kada se povećao broj identifikovanih domaćih žrtava. Postoje planovi da se ovakve obuke organizuju i to bi bio ključ za uspješno uključivanje socijalnih radnika budući da su oni kako se čini nezainteresovani za pružanje pomoći žrtvama i češće predstavljaju prepreku nego dio rješenja.

208. Trebalo bi dalje naglasiti da trgovina ljudima nije sastavni dio plana i programa obuke na policijskim akademijama (dvije entitetske i jedna za Graničnu policiju), iako su ovakve obuke realizirane na *ad hoc* osnovi. Uvođenje ove teme u obavezni plan i program obuke bi omogućilo da svi policijski službenici prođu kroz osnovnu obuku u vezi sa ovim pitanjem. Uspostava jedinstvene ustanove za školovanje i stručno usavršavanje kadrova, kao što je predviđeno Akcionim planom implementacije Mostarske deklaracije¹⁵⁴, koji bi pružio unificirane programe edukacije i obuke za policijske službenike iz svih agencija za provođenje zakona u BiH, olakšalo bi uključivanje pitanja trgovine ljudima u obuku osoblja koje radi na provođenju zakona putem jedinstvene institucije.

209. Kada je u pitanju pravosuđe, od svih sudija i tužilaca se zahtijeva da prisustvuju određenom broju seminara koje organizuju Centri za edukaciju sudija i

¹⁵⁴ Ovaj Akcioni plan je rezultat dugotrajnog napora da se restrukturiraju i objedine policijske službe u BiH. Akcioni plan je usvojen 22. novembra 2007. godine i cijeli tekst je dostupan na http://www.ohr.int/ohr-dept/rule-of-law-pillar/prc/prc-other/default.asp?content_id=40959

tužilaca koji provode aktivnosti na entitetskom nivou.¹⁵⁵ U prošlosti su obuke u vezi sa pitanjima trgovine ljudima bile organizirane putem ovih Centara. Kako ove obuke imaju tendenciju da budu manjeg obima kako bi ponudile veći kvalitet edukacije, sve sudije i tužioci nisu učestvovali na ovim posebnim seminarima. Drugi problem je da ovakav centar ne postoji na državnom nivou, a budući da Centri organiziraju većinu obuka kako bi udovoljili specifičnim potrebama kontinuirane edukacije entitetskih sudija i tužilaca, samo mali broj seminara je organiziran sa ciljem edukacije sudija i tužilaca iz Suda BiH i Tužilaštva BiH.¹⁵⁶ Ovo je naročito problematično uzimajući u obzir činjenicu da je trgovina ljudima krivično djelo koje se procesuirala na državnom nivou.

210. Pozitivno je to da je pod vodstvom državnog koordinatora pripremljen Priručnik za edukaciju sudija i tužilaca o pitanjima trgovine ljudima tako da je materijal već spreman i dostupan i može se koristiti na obukama bez obzira na to ko ih organizuje.

211. Dalje, na osnovu inicijative koju je pokrenuo državni koordinatorski centar, pripremljen je materijal koji će koristiti nastavnici u osnovnim školama u okviru kampanja podizanja svijesti učenika u vezi sa trgovinom ljudima. Naziv ovog materijala je "Prevenција sa ciljem podizanja svijesti o opasnostima trgovine ljudima". Obuka nastavnika koji su trebali koristiti ovaj materijal je bila planirana za 2007. godinu, a organizacija CRS (Catholic Relief Service - Američka katolička humanitarna pomoć) je trebala da je provede, međutim, ova obuka tek treba da se provede.

Socijalne i ekonomske inicijative

212. U praksi trenutno nema inicijativa vezanih posebno za potencijalne žrtve trgovine ljudima. To ne znači da u BiH nema socijalnih programa, međutim, oni nisu posebno prilagođeni problemu trgovine ljudima. Ovo predstavlja problem s obzirom da se broj identificiranih domaćih žrtava povećava od 2003. godine. Kako je ranije navedeno, u budućnosti se planiraju programi podizanja svijesti za školsku djecu, međutim to nije dovoljno ako se posmatra u svjetlu mogućih socijalnih i ekonomskih programa koji će se implementirati, a koji se direktno odnose na glavne uzroke trgovine ljudima i s njom povezane viktimizacije.

Pristup koji se temelji na ljudskim pravima i pristup koji se temelji na zaštiti prava djeteta

213. Iako je značaj zaštite ljudskih prava u postupanju sa žrtvama izričito naglašen u većini podzakonskih akata i pravila u vezi sa trgovinom ljudima, u praksi je evidentno da agencije pokazuju različit stav. Kao što je često slučaj, agencije za provođenje zakona imaju tendenciju da veću pažnju usmjeravaju na sigurnosni aspekt trgovine ljudima, a na žrtve kao na svjedoke (neko ko može pružiti informaciju u vezi sa slučajem), a ne na žrtvu kao nekoga kome je potrebna zaštita. Dalje, bilo je izvještaja prema kojima centri za socijalni rad koji su odgovorni za socijalni rad i zaštitu žrtava, naročito djece, imaju tendenciju da ne reagiraju i iskažu nezainteresovanost da pruže pomoć žrtvama i da često čak imaju i predrasude prema njima (posebno u slučajevima žrtava trgovine ljudima za seksualnu eksploataciju).

¹⁵⁵ Imaju obavezu da ispune kvotu od 4 dana obuke godišnje

¹⁵⁶ Za pregled kontinuirane edukacije i obuke za pravosuđe u BiH, vidjeti Mujanović, S; Korak prema adekvatnom pravnom obrazovanju sudija Suda BiH i tužilaca Tužilaštva BiH. Dostupno na:

http://www.soros.org.ba/images_vijesti/stipendisti_2008/sejla_mujanovic_final_policy_study_en.pdf

Konačno, nedostatak razumijevanja ovog problema na lokalnom nivou može se sagledati i iz izvještaja o potencijalnim maloljetnim žrtvama trgovine ljudima koje su pred domaćim sudovima procesuirane za prekršajno djelo prostitucije umjesto da su zaštićene i da je njihov slučaj proslijeđen nadležnim agencijama.

214. Stiče se utisak da službenici ministarstava na višem nivou shvataju ovaj problem sa aspekta zaštite ljudskih prava, međutim operativci na terenu, tj. oni koji su u direktnom kontaktu sa žrtvama i imaju obavezu da ih zaštite često ne posmatraju problem na ovaj način. Ovo dalje ide u prilog značaju provođenja obuke za osobe koje su u direktnom kontaktu sa žrtvama i za njihove nadređene koji određuju način njihovog svakodnevnog rada.

Politika migracija, kontrole granice i prilika za zakonitu migraciju

215. Kao odgovor na rastući trend trgovine ljudima unutar granica BiH građanima, manje se pažnje posvetilo pitanju granične kontrole i migracijskom politikom u kontekstu borbe protiv trgovine ljudima. Iz tog razloga u skorije vrijeme nisu uloženi naponi na vođenju informativnih kampanja u zemljama koje su tradicionalno bile izvor trgovine ljudima u BiH.

216. Kada se radi o zabrani ulaska osobama koje su poznate po bavljenju trgovinom ljudima, iako zakonske osnove za ovakvu zabranu postoje, u praksi ih je gotovo nemoguće sprovesti. Trenutno ne postoje mehanizmi za razmjenu informacija između sudova i Granične policije, što znači da je za graničnu policiju nemoguće da identificira osobe koje su u prošlosti bile osuđene u BiH za djela trgovine ljudima.

Kontrola i nadzor treće strane

217. Iako zakoni koji propisuju da transportna preduzeća i putničke agencije imaju obavezu da osiguraju da svi putnici koje oni prevoze imaju potrebne putne isprave prije nego ih dovezu do granice i da u suprotnom podliježu sankcijama, ova odredba se nije prioritetno provodila. Do sada nema niti jedan slučaj gdje je treća strana odgovorala za trgovinu ljudima.

3. DIO B: KRIVIČNO GONJENJE U PRAKSI

Krivično gonjenje djela trgovine ljudima i srodnih krivičnih djela

218. Kao što je ranije rečeno, trgovina ljudima je Krivičnim zakonom BiH propisana kao krivično djelo. Krivični zakon BiH se primjenjuje na cijeloj teritoriji BiH pa zbog toga nije od značaja za krivično gonjenje činjenica da krivično djelo trgovine ljudima nije na pravilan način ili nije nikako propisano na entitetskom nivou. Međutim, u praksi, različita nadležnost Suda BiH i entitetskih sudova i sukob nadležnosti stvaraju probleme.

219. Prvo se mora istaći da Sud BiH koje je nadležan za krivično gonjenje i procesuiranje krivičnog djela trgovine ljudima nije nadređen entitetskim sudovima kao što se često pretpostavlja. Ovaj sud je jednostavno nadležan za procesuiranje slučajeva definiranih u Krivičnom zakonu BiH. Drugim riječima, ovaj sud bi mogao biti opisan kao specijalizirani sud koji se bavi samo određenim, težim krivičnim djelima, kao što je propisano u Krivičnom zakonu BiH. Prema tome, može se reći da Sud BiH nije u hijerarhijskom odnosu sa pravosudnim sistemom entiteta, nego je njemu paralelan.

220. U praksi to stvara probleme zbog nepreciznih pravila o tome koji predmet će se procesuirati na državnom, a koji na entitetskom nivou. Iako se može činiti da će se slučajevi trgovine ljudima procesuirati na Sudu BiH jednostavno jer ova krivična djela nisu propisana zakonom na entitetskom nivou, to nije uvijek tako. Prije svega, pravila su nejasna u vezi sa tim kako policija koja vrši istragu krivičnog djela odlučuje kojeg tužioca će kontaktirati - državnog ili entitetskog. Postoje informacije da je entitetska policija radila sa državnim i sa entitetskim tužiocima, što znači da puno zavisi od njihove lične procjene o tome da li je slučaj potencijalno iz oblasti trgovine ljudima ili ne. Nadalje, iako entitetski tužilac može odlučiti da proslijedi slučaj tužiocu Tužilaštva BiH ako postane jasno da je u pitanju krivično djelo koje je propisano Krivičnim zakonom BiH, on nema obavezu da to uradi. Tužilac može jednostavno odlučiti da na entitetskom nivou procesuirati za različito krivično djelo, kao što je naprimjer navođenje na prostituciju. Ovaj nedostatak jasnih pravila znači da će u većini slučajeva zavisiti od stava pojedinca i njegove inicijative da li će se krivično djelo procesuirati na državnom nivou ili ne, i da li će se procesuirati kao slučaj trgovine ljudima ili ne.

221. Faktor koji dodatno stvara nedoumice jeste da entitetski krivični zakoni u članu koji se odnosi na navođenje na prostituciju uključuju odredbe o prisilnom navođenju na prostituciju ili navođenjem na prostituciju obmanom, kao i navođenje djece na prostituciju.¹⁵⁷ Sa ovim krivičnim djelima se postupa na isti način kao sa

¹⁵⁷ Krivični zakon FBiH član 210: Navođenje na prostituciju

(1) Ko radi ostvarenja koristi navodi, potiče ili namamljuje drugog na pružanje seksualnih usluga ili na drugi način omogućujući njegovu predaju drugome radi pružanja seksualnih usluga, ili bilo na koji način učestvuje u organiziranju ili vođenju pružanja seksualnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.

(2) Ko radi ostvarenja koristi silom ili prijetnjom upotrebe sile ili nanošenja veće štete drugog prisili ili obmanom navede na pružanje seksualnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(3) Kaznom iz stava 2. ovog člana kaznit će se ko radi ostvarenja koristi, na način iz stava 2. ovog člana, koristeći tešku situaciju proisteklu iz boravka neke osobe u stranoj zemlji, prisili ili navede tu osobu na pružanje seksualnih usluga.

(4) Ko krivično djelo iz st. od 1. do 3. ovog člana učini prema djetetu ili maloljetniku, kaznit će se kaznom zatvora od tri do petnaest godina.

(5) Bez uticaja je za učinjenje krivičnog djela iz ovog člana je li se osoba koja se navodi, potiče, namamljuje ili prisiljava već ranije bavila prostitucijom.

Krivični zakon RS član 198: Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije

(1) Ko radi zarade navodi, podstiče ili namamljuje drugoga na pružanje seksualnih usluga ili na drugi način omogućujući njegovu predaju drugome radi pružanja seksualnih usluga, ili na bilo koji način učestvuje u organizovanju ili vođenju pružanja seksualnih usluga, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

(2) Ko radi zarade silom ili prijetnjom upotrebe sile ili nanošenja značajne štete, drugoga prinudi ili prevarom navede na pružanje seksualnih usluga, kazniće se zatvorom od jedne do pet godina.

(3) Kaznom iz stava 2. kazniće se i ko radi zarade, na način naveden u prethodnom stavu, koristeći tešku situaciju proisteklu iz boravka nekog lica u stranoj zemlji, prinudi ili navede to lice na pružanje seksualnih usluga, ili radi njegovog navođenja na to profesionalno angažuje drugo lice.

(4) Ako su djela iz prethodnih stavova izvršena prema djetetu ili maloljetniku, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do dvanaest godina.

(5) Nije od značaja za postojanje djela iz ovog člana da li se lice koje se prinuđava, navodi ili podvodi već ranije bavilo prostitucijom.

Krivični zakon Brčko distrikta BiH, član 207: Navođenje na prostituciju

(1) Ko radi ostvarenja koristi navodi, potiče ili namamljuje drugoga na pružanje seksualnih usluga ili na drugi način omogućujući njegovu predaju drugome radi pružanja seksualnih usluga, ili bilo na koji način

predmetima trgovine ljudima, iako njihovo postojanje demotiviše prosljeđivanje slučajeva Suda BiH radi njihovog procesuiranja kao slučajeva trgovine ljudima. Predstavnici vlasti u BiH su dali prijedlog da entitetski krivični zakoni kao i Krivični zakon Brčko distrikta BiH treba izmijeniti na način da se izbrišu svi osim prvog stava iz članova koji se odnose na navođenje na prostituciju. Na taj način će im se onemogućiti da procesuiranje slučajeva koji imaju elemente prisile i obmane u navođenju na prostituciju, i time se entitetskim tužiocima i tužiocima Brčko distrikta BiH, kao i sudovima neće ostaviti drugi izbor nego da ovakve slučajeve prosljeđuju Suda BiH.

222. Zapažen je još jedan problem, a to je sadašnja praksa Tužilaštva BiH. Tužilaštvo BiH se sastoji od tri odjela: Odjel za ratne zločine (Odjel I), Odjel za organizirani kriminal, privredni kriminal i korupciju (Odjel II) i Odjel za sva ostala krivična djela iz nadležnosti Suda BiH (Odjel III). U skladu sa sadržajem godišnjeg izvještaja Tužilaštva BiH za 2007. godinu, Odjel II je odgovoran za slučajeve trgovine ljudima samo ukoliko se radi o više od 4 žrtve.¹⁵⁸ Sve druge slučajeve trgovine ljudima vodi Odjel za sva ostala krivična djela iz nadležnosti Suda BiH. Iako je važno posvetiti posebnu pažnju slučajevima koji uključuju veći broj žrtava i često su umiješane veće kriminalne organizacije, nažalost, zbog unutrašnje organizacije, tužioci sa iskustvom iz ove oblasti rade pod okriljem Odjela II što znači da nisu uključeni u većinu slučajeva trgovine ljudima. Budući da se dobra saradnja između zaposlenih u državnim institucijama ne bi trebala zasnivati samo na dobrim ličnim odnosima i s obzirom na dosadašnju saradnju agencija za prevedbu zakona i tužilaca, trenutna situacija je prilično nepovoljna. Pored toga, tužioci iz Odjela III rade bez timova za podršku što znači da imaju manje sredstava za vođenje istrage i procesuiranje slučajeva trgovine ljudima.¹⁵⁹

223. Još jedan razlog za nedoumicu, kada se radi o procesuiranju slučajeva trgovine ljudima je stav (2) člana o trgovini ljudima u Krivičnom zakonu BiH koji propisuje sljedeće:

(2) Ko vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi dijete ili maloljetnika, radi izrabljivanja iz stava (1) ovog člana, kaznice se kaznom zatvora najmanje pet godina.

sudjeluje u organizovanju ili vođenju pružanja seksualnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Ko radi ostvarenja koristi silom ili prijetnjom upotrebe sile ili nanošenja veće štete drugoga prisili ili obmanom navede na pružanje seksualnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(3) Kaznom iz stava 2 ovoga člana kaznit će se ko radi ostvarenja koristi, na način iz stava 2 ovoga člana, koristeći tešku situaciju proisteklu iz boravka neke osobe u stranoj zemlji, prisili ili navede tu osobu na pružanje seksualnih usluga.

(4) Ko krivično djelo iz stavova od 1 do 3 ovoga člana učini prema djetetu ili maloljetniku, kaznit će se kaznom zatvora od tri do petnaest godina.

(5) Bez uticaja je za počinjenje krivičnog djela iz ovoga člana činjenica je li se osoba koja se navodi, potiče, namamljuje ili prisiljava već ranije bavila prostitucijom.

¹⁵⁸ Izvještaj o radu Tužilaštva BiH za 2007. godinu, strana 17., izvještaj na bosanskom jeziku se može naći na web stranici: http://www.tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/Informacija_o_radu_2007_-BOS.pdf

¹⁵⁹ Izvještaj o radu Tužilaštva BiH za 2007. godinu, strana 20., izvještaj na bosanskom jeziku se može naći na web stranici: http://www.tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/Informacija_o_radu_2007_-BOS.pdf

224. Značenje izraza “dijete ” i “maloljetnik” je propisano članom 1. Krivičnog zakona BiH. Dijete je osoba koja nije navršila četrnaest godina života (stav 10.), dok je maloljetnik osoba koja nije navršila osamnaest godina života (stav 11.). Iako je po definiciji „dijete“ takođe i „maloljetnik“ (ili mlađa osoba), iz nekog razloga su oba termina obuhvaćena ovim članom tako da ovo dupliciranje uzrokuje nesuglasice u praksi. Pokazalo se da je ovaj član protumačen kao da će se primjenjivati samo ako je žrtva dijete tj. osoba koja nije navršila četrnaest godina života. Pošto je ovo očigledno pogrešno tumačenje, predloženo je da se pojednostavi ovaj član tako što će se izbrisati izraz „dijete“ iz definicije i ostaviti samo izraz „maloljetnik“, što će obuhvatiti svu djecu ispod osamnaest godina u bilo kojem slučaju. Osim toga, predloženo je čak da se izraz „maloljetnik“ ne koristi jer se ovaj izraz koristi u Zakonu o krivičnom postupku BiH za počinoce krivičnih djela koji nisu navršili osamnaest godina života. Kao takav, izraz ima negativno značenje i može pridonijeti nastajanju dodatnih nedoumica. Izraz „osoba ispod osamnaest godina starosti“ je predložen kao sveobuhvatna neutralna varijanta.

225. Dodatni problem pri tumačenju i korištenju definicije iz Krivičnog zakona BiH proističe iz načina na koji je međunarodno vrbovanje radi prostitucije propisano Krivičnim zakonom BiH (član 187.¹⁶⁰). Teško je predvidjeti kako bi se u praksi stavovi 2. i 3. mogli primijeniti na situaciju u kojoj nije došlo do trgovine ljudima, s obzirom da pristanak žrtve nije bitan za postojanje krivičnog djela trgovine ljudima. Iz tog razloga je više vjerovatno da tužioci podignu optužnicu za krivično djelo iz člana 187. nego da ulažu veće napore kako bi dokazali krivično djelo trgovine ljudima koje se strožije kažnjava.

226. Gorenavedeni problemi se odnose na praksu i implementaciju. Tužioci, policija i sudovi koji kvalitetno koordiniraju u radu i koji su posvećeni poslu mogu lako izbjeći sve ove probleme u praksi. Međutim, ukoliko bi se pojednostavljenim jezikom i izmjenama sadašnjih zakona poboljšala praksa i uklonile određene nedoumice to bi trebao biti način da se riješi ovo pitanje.

227. Prema godišnjem izvještaju o stanju trgovini ljudima u BiH¹⁶¹ iz 2007., u tog godini je podignuto ukupno 11 optužnica (8 potvrđenih) za srodna krivična djela. Samo jedna optužnica je bila pred Sudom BiH (što znači da je bila samo jedna optužnica za djelo trgovine ljudima), dok je 8 optužnica podignuto pred sudovima Federacije BiH i po jedna pred sudovima Republike Srpske i Brčko distrikta BiH. Ovi relativno mali brojevi svjedoče o potrebi za unapređenjem krivičnog zakonodavstva, a

¹⁶⁰ Krivični zakon BiH, član 187.: Međunarodno vrbovanje radi prostitucije

(1) Ko vrbuje, namamljuje ili navodi drugog na pružanje seksualnih usluga radi zarade u nekoj državi, izuzimajući državu u kojoj to lice ima prebivalište ili čiji je državljanin, kazniće se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Ko uz korištenje sile ili pod prijetnjom sile ili prevarom, prisiljava ili navodi drugog na odlazak u državu u kojoj nema prebivalište ili čiji nije državljanin, radi pružanja seksualnih usluga za novac, kazniće se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(3) Ako je krivično djelo iz stavka 1. i 2. ovog člana učinjeno prema djetetu ili maloljetniku, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(4) Činjenica da se vrbovano, namamljeno, potaknuto, prisiljeno ili zavedeno lice već bavilo prostitucijom, ne utiče na postojanje krivičnog djela.

¹⁶¹ Izvještaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izvještaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini za 2007. godinu, dostupan na bosanskom jeziku na http://www.anti-trafficking.gov.ba/fajlovi/Annua_Report_2007_loc.pdf-111.pdf

neke od gorenavedenih inicijativa su već predložene s ciljem unapređenja zakonodavstva.

228. Kada se govori o izricanju krivičnih sankcija trenutna situacija je obeshrabrujuća.¹⁶² Prema godišnjem izvještaju o stanju trgovine ljudima u BiH, u 2007. godini doneseno je ukupno 6 presuda. Od ovih 6 presuda tri su donesene u Federaciji. U dva slučaja je izrečena kazna putem sporazuma o priznanju krivnje, a u jednom slučaju je izrečena uslovna kazna. U sudovima Brčko distrikta BiH i Republike Srpske nije bilo izrečenih kazni. Na Sudu BiH su bile dvije izrečene kazne. Jedna još uvijek nije potvrđena dok je druga postignuta kroz sporazum o priznanju krivnje. S obzirom na malu vjerovatnoću okončanja postupka izricanjem kazne i relativno blagu kaznenu politiku postavlja se pitanje da li Krivični zakon BiH proizvodi efekat odvratanja od činjenja krivičnog djela.

229. Važno je naglasiti da su krivičnim zakonodavstvom osigurana različita sredstva koja se mogu primijeniti protiv trgovaca ljudima ali se ona u praksi rijetko ili nikako koriste. Na primjer, do sada nijedna pravna osoba nije procesuirana zbog trgovine ljudima uprkos činjenici da je zakonima to omogućeno. Pored toga, do sada je materijalna korist oduzeta od samo jednog trgovca ljudima.¹⁶³ Nije jasno zašto se ne koriste sva sredstva i mehanizmi, a to ukazuje na potrebu za specijalizovanom obukom sudaca i tužilaca u vezi trgovine ljudima, a posebno procesuiranje takvih i srodnih djela. Takva obuka treba ići izvan osnovnih pravnih pitanja i umjesto toga se usmjeriti ka različitim tužilačkim strategijama koje bi obuhvatile sva sredstva koja su dostupna tužiocima.

230. Na kraju, kada se govori o kriminalizaciji korištenja usluga žrtava trgovine ljudima, službenici agencija za provođenje zakona su izrazili zabrinutost da bi mogle postojati nenamjerne posljedice takvog zakonodavstva i bili su protiv takve ideje. Njihov argument je bio da bi rezultat kriminalizacije bila manja vjerovatnoća prijavljivanja tih krivičnih djela od strane onih koji su koristili usluge žrtava, što bi dovelo do poteškoća u istrazi i procesuiranju pošto se vjerovatnoća da bi te osobe svjedočile ili pružile određene informacije dodatno smanjuje. Iako nisu nužno znale da su žrtve bile predmet trgovine ljudima, zbog straha od mogućih posljedica te bi osobe vjerovatno zatajile ono što znaju i ne bi sarađivale sa organima vlasti.

Nekažnjavanje žrtava

231. Ranije je rečeno da žrtve trgovine ljudima nisu izričito dekriminalizirane ni u jednom zakonu ili podzakonskom aktu što znači da su potencijalno i same podložne procesuiranju uprkos njihovom statusu žrtve. Činjenica je da nijedan krivični zakon u BiH prinudu ne predviđa izričito kao odbranu. U praksi su se neki tužiocima direktno pozivali na međunarodne standarde kako bi zaštitili žrtvu i to je najčešće bilo uspješno. Međutim, postoje slučajevi žrtava koje su procesuirali niži sudovi za prekršajno djelo prostitucije.

¹⁶² Vidjeti: Bosna i Hercegovina: Vodič za borbu protiv trgovine ljudima (2007-2008), dostupan na internet stranici: [http://www.usaid.ba/Procurement/USG 2007-2008 TIP Action Guide for BiH.doc](http://www.usaid.ba/Procurement/USG%202007-2008%20TIP%20Action%20Guide%20for%20BiH.doc) p. 3.

¹⁶³ Informacije o ovom slučaju se mogu naći u Bosna i Hercegovina: Vodič za borbu protiv trgovine ljudima (2007-2008), dostupan na internet stranici: [http://www.usaid.ba/Procurement/USG 2007-2008 TIP Action Guide for BiH.doc](http://www.usaid.ba/Procurement/USG%202007-2008%20TIP%20Action%20Guide%20for%20BiH.doc)

232. Očigledno je da ovo pitanje treba riješiti kako bi se izbjegli potencijalni problemi. Osim toga, nije dovoljno da žrtve budu dekriminalizirane samo u smislu krivične odgovornosti. Žrtvi može isteći viza, može raditi bez dozvole ili slično, i treba biti zaštićena od svih administrativnih postupaka čiji bi ishod bio štetan za žrtvu.

4. DIO C: PRAKTIČNA PROVEDBA MJERA ZAŠTITE ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

233. Jedan od glavnih problema zaštite žrtava se odnosi na to ko je odgovoran za identifikovanje statusa i osiguranje zaštite žrtava. Ako su žrtve strani državljani, Ministarstvo sigurnosti BiH je odgovorna institucija, međutim, ako su žrtve domaći državljani, situacija ostaje i dalje neriješena. Općenito, Ministarstvo sigurnosti BiH je bilo zaduženo za žrtve koje su strani državljani uglavnom zato što je Služba za poslove sa strancima pod njegovim okriljem. Međutim, činjenica da je Ministarstvo sigurnosti BiH odgovorno za žrtve koje su strani državljani potvrđuje opći stav prema ovom problemu – shvaćen je kao sigurnosni problem a ne kao pitanje ljudskih prava. Kada su u pitanju žrtve koje su domaći državljani, zbog nepostojanja ministarstva za socijalnu zaštitu ili slično na državnom nivou (socijalna zaštita je regulisana na entitetskom i kantonalnom nivou), Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je preuzelo odgovornost rukovođenja u ovoj oblasti. Međutim, zbog činjenice da ovo ministarstvo ne pruža usluge žrtvama niti reguliše njihov status, problem odgovornosti i nadležnosti i dalje postoji. Posljedica je da još uvijek nije jasno ko i na koji način određuje da li je domaći državljanin žrtva trgovine ljudima, s tim da to priznavanje statusa predstavlja osnovu za sticanje prava, a niti je jasan način donošenja odluka. Ovo je veoma važno s obzirom da povlastice i usluge za žrtve mogu zavisiti od ove odluke. Većina nadležnih organa je ovakvu situaciju ocijenila kao potpuno zbunjujuću.

234. Trenutno je stav Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH takav da proces donošenja odluka ne treba biti centralizovan u jednoj instituciji i da nijedna institucija ne bi sama trebala određivati status žrtava jer ovo može nedvojbeno dovesti do donošenja pogrešnih odluka. Iako je ovo opisano kao višedimenzionalni pristup identifikaciji i zaštiti žrtve, ovakva situacija u stvari dovodi do toga da nije jasno u čijoj je nadležnosti da donese konačnu odluku. Bilo bi neprihvatljivo da svaka agencija ili institucija donosi svoju odluku koristeći neprecizne, nepostojeće ili različite kriterije jer bi to za posljedicu imalo nedosljednost u primjeni ponuđenih zaštitnih mjera, a prema onome što je poznato upravo je sada takav slučaj. Važno je da beneficije na koje žrtva ima pravo budu precizno određene, i da se precizno odredi ko je nadležan da odluči o pravu na beneficije i zaštitu.

235. Jedna od predloženih ideja je i stvaranje jedinstvene agencije koja bi (uz informacije iz svih relevantnih institucija) donosila odluke i odlučivala o tome da li žrtva ispunjava uslove za primanje usluga bez obzira da li je žrtva domaći ili strani državljanin i da li sarađuje sa tužilaštvom. Ova agencija bi kordinirala sve oblike pružanja zaštite.

236. Ovo bi zahtijevalo reorganizaciju i stvaranje novog državnog tijela što se vjerovatno neće uskoro desiti. Osim toga, s obzirom na podatke iz 2007. godine, takvo tijelo bi radilo sa 50 osoba godišnje zbog čega bi bilo nerentabilno. Iako bi bilo korisno razmotriti način da se identifikacija i pružanje usluga žrtvama objedini u jednu jedinstvenu agenciju, upostavljanje namjenske agencije bi vjerovatno bilo neizvodljivo.

237. Još jedan prijedlog je bio osnivanje regionalnih timova čiji bi zadatak bio da odlučuju o vrstama usluga koje su potrebne žrtvama i tako bi se decentralizirao proces donošenja odluka. Ove timove bi činili članovi nevladinih organizacija koje pružaju usluge, socijalni radnici, medicinsko osoblje i policija što bi osiguralo višedimenzionalni pristup. Međutim, ovo bi iziskivalo prikupljanje značajnih sredstava. Pošto u mnogim državnim institucijama nema dovoljno osoblja, vjerovatno bi reakcija takvih timova došla sa zakašnjenjem što bi bilo na štetu žrtava. Ipak, obzirom da trenutna situacija nije zadovoljavajuća, potrebno je istražiti i probati alternativne pristupe.

Zaštita privatnosti i ličnih podataka

238. U pogledu zaštite privatnosti, praksa je različita. Praktičari kažu da se sudije često odlučuju za vođenje postupaka zatvorenih za javnost radi zaštite žrtava, pa ipak mediji često pronadu informacije o žrtvama i ne rade uvijek u skladu sa svojim kodeksom – objavljuju fotografije ili na drugi način otkrivaju identitet žrtve.

239. Međutim, pojedina zapažanja o tome kako u slučaju otkrivanja identiteta žrtve reaguju službenici zaduženi za njihovu zaštitu takođe uzrokuju zabrinutost. Službenici za zaštitu žrtava često razgovaraju o žrtvama u prisustvu drugih osoba, a lične informacije o žrtvama, koje se prikupljaju u procesu identifikacije žrtava i njihove zaštite, dobivaju mnoge različite organizacije. Pored toga, predviđeno je da novi način prikupljanja informacija koji smo ranije pomenuli, bude pristupačan svim službenicima koji se bave pitanjima trgovine ljudima i vjerovatno bi uključivao veliki broj privatnih informacija o žrtvi. Zbog toga će sve prikupljene informacije o žrtvi biti dostupne čak i onima kojima one nisu potrebne. Nije jasno kako će se regulisati pristup tim informacijama ili ko će imati pristup i kako će se informacije koristiti. Očigledno je da se u nastojanju poboljšanja prikupljanje i distribucija informacija propustila zaštita prava žrtava na privatnost.

Period razmišljanja za donošenje odluke

240. Period razmišljanja od 30 dana za donošenje odluke o davanju odobrenja za boravak žrtvama trgovine ljudima, kao što je navedeno u Pravilniku o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, provodi se bez velikih problema. Kao što je već rečeno, u skladu sa Pravilnikom žrtvama se dodjeljuje status zaštićene osobe tokom ovog perioda. Međutim, ovaj status nije ni na koji način određen. U praksi ovo u osnovi znači da se žrtvama ne dodjeljuje nikakav službeni status tokom ovog perioda – već im se daje pravo ostanka u zemlji bez straha da će biti protjerane. Nakon ovog perioda, ukoliko žrtve odluče da ne podnesu prijavu za dozvolu boravak u zemlji, one će se dobrovoljno vratiti u domovinu ili će biti protjerane iz zemlje jer za njih ne postoje druge mogućnosti (BiH ne osigurava premještaj u treće zemlje ili slično). Zbog toga, gorenavedeni period razmišljanja se u praksi tretira kao prelazni period tokom kojeg žrtve mogu odlučiti da regulišu svoj status prijavom privremenog boravka, da se dobrovoljno vrata u domovinu ili da budu protjerane iz zemlje po isteku ovog perioda. Tokom ovog perioda su im obezbjeđeni smještaj u skloništimama i druga vrsta podrške.

Dozvola za boravak

241. U praksi, žrtvama koje zatraže dozvolu za privremeni boravak se izdaje takva dozvola, a izdavanje može biti zasnovano i na osnovu saradnje sa vlastima u procesuiranju počinitelaca (trgovaca ljudima), kao i na osnovu potrebe za rehabilitacijom žrtve. Prema izvještajima, žrtvama se za rehabilitaciju izdaje dozvola

za privremeni boravak u trajanju do 6 mjeseci, a za saradnju sa vlastima u trajanju do jedne godine. Kada žrtva zatraži dozvolu za privremeni boravak na osnovu potrebe za rehabilitacijom, konsultuje se sigurna kuća u kojoj žrtva boravi o situaciji u kojoj se žrtva nalazi i o njenom zdravstvenom stanju da bi se odredila vjerodostojnost njenih tvrdnji ali, prema saznanjima, želje same žrtve predstavljaju primarnu osnovu za odluku. Drugim riječima, iako se, prema saznanjima, žrtvama koje žele da ostanu u BiH u svrhu rehabilitacije generalno izdaju dozvole za boravak, nema jasnih smjernica o tome koje situacije podrazumijevaju izdavanje dozvole za boravak, a što je još važnije, koje podrazumijevaju odbijanje. Ovo može biti od koristi (za žrtvu), pošto to omogućava pojedinačnu ocjenu potreba svake od žrtava, mada nedostatak i najosnovnijih uputstava izaziva zabrinutost.

242. U 2007. godini identifikovano je jedanaest stranih žrtava trgovine ljudima u BiH, od kojih je devet zatražilo dozvole za privremeni boravak. Niti jedan od njihovih zahtjeva nije odbijen.¹⁶⁴ Nije poznato zašto preostale dvije osobe nisu tražile dozvolu za boravak. Pa ipak, ove brojke pokazuju da se, uopšteno govoreći, većina stranih žrtava prijavljuje za boravak, a većina, ako ne svi, dobijaju dozvolu.

243. U BiH, za razliku od drugih država, prema izvještajima, problem je da žrtve možda na kraju ostaju duže nego što bi to željele, a ne da do repatrijacije ili protjerivanja dolazi prebrzo. Žrtve su obično voljne da sarađuju sa tužilaštvom i ostaju da bi to učinile. Međutim, tužilaštvu može trebati mnogo vremena da istraži predmet i da odluči da li će zapravo žrtve koristiti kao svjedoke u predmetu. U međuvremenu, žrtve čekaju. Kao posljedica toga, neke žrtve na kraju dugo ostanu u BiH, a s obzirom na činjenicu da one obično žive u skloništimu u kojima su izolovane i nemaju pristup mnogim društvenim aktivnostima, to iskustvo može biti vrlo negativno.

244. Treba primijetiti da se od žrtava trgovine ljudima ne zahtijeva da žive u skloništimu nakon što dobiju dozvolu za boravak. Dozvola za boravak reguliše njihov status i daje im sva prava kao i bilo kom drugom strancu u državi. Međutim, većina nema gdje da ode, a dozvola za privremeni boravak im ne omogućava automatski da se prijave za bilo kakva dodatne socijalne ili ekonomske povlastice. Zbog toga se sugerije da bi pristup tim davanjima ili pristup tržištu rada ili stručnom usavršavanju mogao da poboljša situaciju u kojoj se nalaze žrtve. Na kraju, žrtve sa dozvolama za privremeni boravak, ako žele da produže boravak u BiH, podliježu svim propisima koji važe za sve druge strance. Dakle, nema specijalnih programa ili propisa koji bi omogućili žrtvama da na jednostavan način pređu sa privremenog rješavanja statusa na trajno prebivalište. Kao rezultat toga, one se ili vraćaju dobrovoljno ili bivaju protjerane kada im istekne privremeni boravak. Nije jasno kakva se, i da li se uopće, vrši procjena rizika prije repatrijacije ili deportacije žrtve u domovinu.

245. Kada su u pitanju zahtjevi za azil, s obzirom na mali i sve manji broj stranih žrtava, u zadnje vrijeme nije bilo zahtjeva za azil, pa je zbog toga teško ocijeniti kakva je praksa. Uopšteno govoreći, žrtve imaju pravo da traže azil, a neophodne informacije o procedurama i procesu podnošenja zahtjeva može im pružiti NVO koja pruža pravnu pomoć žrtvama trgovine ljudima.

¹⁶⁴ Izvještaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izvještaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini za 2007. godinu, str. 16.

Pomoć žrtvama

Odgovarajući i siguran smještaj

246. Prema nedavnom izvještaju koga je objavio USAID¹⁶⁵, postoji 7 različitih NVO koje imaju skloništa za žrtve trgovine ljudima. Nisu sva skloništa određena samo za žrtve trgovine ljudima, jer u nekima također borave žrtve nasilja u porodici, a neka skloništa prihvataju samo domaće žrtve, pošto nisu u mogućnosti da pruže usluge strancima. Postoji samo jedno sklonište u Sarajevu visokog nivoa bezbjednosti, gdje su smještene žrtve koje svjedoče, da bi se osigurao najviši nivo bezbjednosti i da bi se osiguralo da tužiocima mogu lako s njima stupiti u kontakt. Azilantski centri i drugi alternativni smještaj se nikad ne koristi za žrtve trgovine ljudima.

247. Različite NVO pružaju različit nivo usluga. Dok su neka skloništa samo jedna soba u blizini kancelarije NVO-a, druga skloništa su dio većeg kompleksa, koji ima i vanjski dio. Ipak, kako je zaključio USAID, većina skloništa su samo jedno sigurno mjesto na kome žrtva može ostati dok čeka povratak, a ne aktivna mjesta rehabilitacije, te je zbog toga njihova sposobnost da pruže „adekvatan“ smještaj upitna.

248. Smještaj stranih žrtava u skloništima finansira Ministarstvo sigurnosti BiH. Za domaće žrtve bi u teoriji finansiranje trebalo da obezbijedi Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, u nedostatku državnog ministarstva za socijalni rad, ili sličnog. Namjera novog poziva za grantove koji je objavilo Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, koji je ranije spomenut, služi toj svrsi. Drugim riječima, finansiranje smještaja domaćih žrtava biće omogućeno putem dodijeljenih grantova, dok će za strane žrtve Ministarstvo sigurnosti BiH jednostavno nastaviti da podjednako distribuira sredstva među skloništima, kao i do sada. Ono što je važno jeste da vlada omogućava finansiranje, što znači da NVO manje zavise od grantova iz spoljnih izvora i drugih donacija, što ih čini održivijim.

249. Trenutno nema skloništa kojima upravljaju institucije vlasti. Treba napomenuti da nema skloništa kojima upravljaju institucije vlasti za bilo koju kategoriju žrtava krivičnih djela, ne samo za žrtve trgovine ljudima. To znači da je teret pružanja smještaja za žrtve trgovine ljudima potpuno na civilnom sektoru, bez obzira da li su žrtve domaće ili strane, maloljetne ili punoljetne.

250. Očekuje se da će se u budućem periodu vlasti usmjeriti pažnju na izradu minimalnih standarda za skloništa koja žele da potpišu protokol (memorandum o razumijevanju) sa vlastima da bi pružale smještaj žrtvama. To do sada nije bila praksa, ali se pojavila ideja da treba izraditi minimalne standarde i angažovati samo ona skloništa koja zadovoljavaju te standarde. To bi dovelo do određenog standarda pruženih usluga i dalo podsticaj skloništima da počnu pružati kompletnije usluge i podršku žrtvi.

Materijalna i socijalna pomoć

251. Ranije je rečeno da materijalna pomoć za žrtve trgovine ljudima nije predviđena bilo kojim zakonom ili podzakonskim aktom. To se zaista tako i odvija u praksi. Žrtve imaju određeni pristup uslugama putem skloništa, ali osim te nematerijalne pomoći, nikakva druga pomoć nije dostupna žrtvama. To je naročito

¹⁶⁵ Vidjeti Rosenberg, R., 2008, Procjena sigurnih kuća u Bosni i Hercegovini, USAID, dostupan na stranici <http://www.usaid.ba/Procurement/SHELTERASSESSMENTPublicReport1-.doc>

važno kada se radi o stranim žrtvama koje dobiju dozvolu za privremeni boravak i neko vrijeme ostanu u državi. Bez dozvole za rad, te žrtve nemaju nikakvog načina da prežive, što za njih zapravo povećava rizik da će ponovo postati žrtve trgovine ljudima. Zbog toga su one prisiljene da ostanu u skloništima u toku cijelog boravka u BiH i u potpunosti su zavisne od pomoći koju primaju u skloništu.

Pružanje usluga prevođenja

252. Navodno, većina identifikovanih stranih žrtava obično dovoljno dobro govore jedan od službenih jezika u BiH da mogu da se snađu u svakodnevnim situacijama, te da u većini slučajeva nema potrebe za prevodiocem tokom sudskog postupka. Iako je to tako, ipak je važno da žrtvama mogu biti pružene sve relevantne informacije na jeziku koji razumiju. Koliko god da bi mogle ispričati svoju priču na jednom od službenih jezika u BiH, vrlo je teško zamisliti da bi rudimentarno znanje jezika bilo dovoljno da razumiju sve ostalo što se događa u sudnici. Pored toga, potreba za prevodiocem ne počinje niti završava u sudnici. Žrtvama treba pružiti pravnu pomoć na jeziku koji razumiju prije nego što dođu na sud i one treba da imaju pristup psihološkoj podršci na jeziku na kome se osjećaju najopuštenije. Kao što je već rečeno, stranci trenutno predstavljaju samo manjinu žrtava, a većina su domaće žrtve, što znači da su usluge prevođenja mnogo manje značajno pitanje nego što je to bilo ranije.

Pristup pravnim informacijama, savjetovanju i pomoći

253. Kao što je ranije rečeno, pravna pomoć je još uvijek potpuno neregulisana oblast u BiH. Optuženim u krivičnim postupcima mogu besplatno biti dodijeljeni branioci, ako oni to traže. Iako se dobro zna da se razlikuje pozicija u kojoj se nalazi optuženi od one u kojoj se nalazi žrtva koja nije stranka u postupku, potrebno je uspostaviti ravnotežu interesa. U upravnim postupcima (na primjer, kada se žrtva trgovine ljudima prijavljuje za dozvolu boravka) ili u građanskom postupku (na primjer, kada žrtva traži naknadu štete u parnici), gdje žrtva jeste strana u postupku, treba osigurati da ona ima zastupnika pred sudom.

254. Bez obzira na to, trenutno u BiH postoji NVO koja pruža besplatnu pravnu pomoć žrtvama trgovine ljudima, NVO „Vaša prava“. Ta NVO ima kancelarije u različitim gradovima u BiH, kao i u Sarajevu. Oni ne samo da pružaju usluge žrtvama trgovine ljudima, nego i određenom broju drugih kategorija korisnika, kao što su izbjeglice, povratnici i drugi. Početak rada ove NVO sa žrtvama trgovine ljudima potiče iz njihovog angažmana sa Ministarstvom sigurnosti BiH, gdje su imali sporazum sa Ministarstvom da pruže besplatnu pravnu pomoć tražiocima azila. Kasnije je potpisan dodatni protokol sa Ministarstvom koji je uključivao i strane žrtve među korisnicima te usluge. Trenutno „Vaša prava“ još nemaju nikakav protokol sa organima vlasti u vezi sa pružanjem besplatne pravne pomoći domaćim žrtvama (takođe nije jasno sa kime treba da potpišu takav protokol), što znači da nemaju nikakvu pravnu obavezu da pružaju besplatnu pravnu pomoć toj kategoriji korisnika. NVO „Vaša prava“ pruža i pravne savjete i konsultacije, a i zastupa po potrebi. Oni se također pojavljuju u pratnji žrtava u sudnicama kada one treba da se pojave kao svjedoci u sudskim postupcima.

255. Iako, po riječima „Vaših prava“, ona pružaju pomoć kad god je njihova pomoć zatražena, predstavnici drugih relevantnih agencija su nas izvijestili da oni zapravo veoma oklijevaju i da ih treba uvjeriti da se sastanu sa žrtvom ili da se angažuju oko njenog predmeta. Razumljivo je da „Vaša prava“ oklijevaju da pruže pravnu pomoć

domaćim žrtvama u nedostatku bilo kakvog protokola sa bilo kojim od nadležnih ministarstava i taj problem treba hitno pojasniti.

256. Besplatna pravna pomoć se pruža žrtvama koje ostaju u skloništima. Jednom kada žrtva bude smještena u sklonište, osoblje uprave informiše „Vaša prava“ i oni posjećuju sklonište i sastaju se sa žrtvom. To ne znači da „Vaša prava“ u principu samo pruža pomoć žrtvama upućenim od strane NVO-a. Umjesto toga, toliko je malo vjerovatno da žrtve budu upućene od neke druge strane ili da dođu same, da ovaj način rada ostaje jedina metoda koja je trenutno djelotvorna. Oglašavanje njihovih usluga bi možda poboljšalo pristup potencijalnih žrtava informacijama.

Pružanje psihološke i medicinske njege

257. U smislu medicinske njege pružene žrtvama, Ministarstvo sigurnosti BiH pokriva sve medicinske troškove za strane žrtve i postoje sredstva određena za tu svrhu. Međutim, kada su u pitanju domaće žrtve situacija nije riješena. Domaće žrtve podliježu istim zakonima o zdravstvenom osiguranju kao i bilo ko drugi u državi, što znači da je njihov pristup zdravstvenoj zaštiti zasnovan na tome da li su prijavljene u zavodu za zdravstveno osiguranje. Žrtve često nisu prijavljene, što znači da nemaju automatski pravo na besplatnu zdravstvenu zaštitu. Trenutno su njihovi troškovi liječenja obično pokriveni putem skloništa i NVO koji njima upravljaju, a finansiraju se putem grantova ili kao dio većih projekata.

258. Međutim, treba konstatovati da je hitna pomoć besplatna i dostupna svima, uključujući žrtve trgovine ljudima. Problem nastaje prilikom produžene njege, ili bilo kakvog drugog dodatnog liječenja.

Pružanje zaštite u krivičnom postupku

259. Tema ranijeg poglavlja je bila različit način zaštite žrtve tokom krivičnog postupka u smislu onoga što je dostupno prema pravnom okviru. Kada se radi o praksi jasno je da je teško, ili čak nemoguće, provesti određeni broj tih odredaba, time ograničavajući djelotvornost mjera zaštite žrtve.

260. Prvo važno pitanje se tiče nadležnosti Suda BiH i entitetskih sudova. U praksi, određeni broj predmeta koji je trebao biti prosljeđen Sudu BiH na procesuiranje kao predmeti trgovine ljudima su, umjesto toga, procesuirani na entitetskim sudovima kao krivično djelo navođenja na prostituciju. To, u stvari, znači da sva zaštita dostupna žrtvama na državnom nivou postaje neprimjenjiva, osim ako identični zakoni ne postoje i na entitetskom nivou. Dok su krivični postupci relativno slični, kao i zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom (u RS to je Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku¹⁶⁶, a u FBiH Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka¹⁶⁷), na entitetskom nivou nema zakona koji je istovjetan Zakonu o programu zaštite svjedoka u BiH. To znači da žrtve koje su uključene u predmete koji se vode pred entitetskim sudovima jednostavno ne mogu da iskoriste prednosti tog zakona. Zakon o programu zaštite svjedoka u BiH se koristi samo u izuzetnim okolnostima, pa zbog toga ovo možda neće biti veliki problem, međutim činjenica je da je Odjel za podršku žrtvama i svjedocima¹⁶⁸ Suda BiH mnogo napredniji i ima bolje resurse nego bilo koje drugo tijelo na entitetskom nivou. Rješenje za tu situaciju bilo bi jednostavno osigurati da se svi predmeti u vezi sa trgovinom ljudima zapravo

¹⁶⁶ Objavljen u “Službenom glasniku RS br. 48/03; stupio na snagu 1. jula 2003. godine

¹⁶⁷ Objavljen u “Službenim novinama FBiH br. 36/03; stupio na snagu 1. augusta 2003. godine

¹⁶⁸ Vidjeti <http://www.sudbih.gov.ba/?opcija=sadrzaj&kat=4&id=8&jezik=b>.

procesuiraju pred Sudom BiH, umjesto u entitetskim sudovima. To bi ranije spomenute prijedloge o izmjenama i dopunama krivičnih zakona u BiH učinilo još relevantnijim.

261. Prema saznanjima, sudije imaju tendenciju da uvažavaju zahtjeve za različite mjere zaštite svjedoka, uključujući suđenja zatvorena za javnost i slično. Međutim, naročito na entitetskom nivou, sudovi nemaju svu tehničku opremu koja bi omogućila održavanje suđenja uz korištenje audio-vizuelne tehnologije i slično.

262. Kada je u pitanju svjedočenje bez odavanja identiteta svjedoka, pregledom nekih sudskih predmeta je uočeno da to sudovi uveliko koriste. U nekim slučajevima, u entitetskim sudovima, svjedoci daju iskaz tako obučeni da bi bilo teško otkriti njihov identitet, što pokazuje da sudovi ulažu napor da uvažavaju zahtjeve za zaštitu. Zapisnici sa suđenja takođe ne sadrže imena tih svjedoka ili bilo kakvu drugu informaciju kojim bi se oni mogli identifikovati, kada je u pitanju svjedočenje bez odavanja identiteta svjedoka, što je važno. Uopšteno govoreći, bili smo informisani da sudije imaju tendenciju da pruže zaštitu kada tužilac dobro obrazloži svoj zahtjev. To znači da dobra obuka tužilaca može biti ključna u zaštiti svjedoka.

263. Državni program zaštite svjedoka vodi SIPA. Nije jasno u kojoj se mjeri koristi program zaštite svjedoka (što vjerovatno svjedoči o njihovoj sposobnosti da informacije o zaštićenim svjedocima ostanu tajna). Međutim, prema izvještajima, najmanje 6 osoba koje su sarađivale sa tužilaštvom u sudskim postupcima u vezi sa trgovinom ljudima su uključene u Državni program zaštite svjedoka.¹⁶⁹

264. Državni program zaštite svjedoka nema potpisane sporazume o saradnji sa bilo kojom drugom državom, što znači da žrtve ne mogu biti prebačene u treću zemlju u svrhu zaštite. Zapravo su postojali slučajevi žrtava koje su sarađivale sa tužilaštvom i bile prebačene u treće zemlje, ali to nije učinjeno putem zvaničnog programa.¹⁷⁰

Posebne mjere za zaštitu djece

265. Kada je postavljeno pitanje da li se djeca žrtve tretiraju na bilo koji drugi način u odnosu na odrasle žrtve, početni odgovor je u osnovi bio „ne“. Međutim, zbog pravnih propisa moramo konstatirati da, barem u nekim područjima, djeca dobijaju različit tretman i imaju dodatnu zaštitu.

266. Prvo, maloljetne žrtve ne daju preliminarne izjave policiji i mogu biti saslušane od strane policije samo po nalogu glavnog istražitelja. Ovo se radi da bi se izbjegla dalja viktimizacija i situacija u kojoj žrtva mnogo puta ponavlja svoje iskustvo. Takođe je veoma važno da se naglasak stavi na zaštitu, i zaista maloljetne žrtve bivaju smještene u sklonište i dobijaju osnovnu pomoć prije nego što mogu biti saslušane.

267. Kada govorimo o smještaju, skloništa zapravo nemaju poseban smještaj za maloljetnike. Pa ipak, kao što se može vidjeti iz nedavnog izvještaja USAID-a, pošto

¹⁶⁹ Vidjeti Bosna i Hercegovina: Trgovina ljudima – Vodič za borbu protiv trgovine ljudima (2007-2008), dostupan na stranici http://www.usaid.ba/Procurement/USG_2007-2008_TIP_Action_Guide_for_BiH.doc, str. 4.

¹⁷⁰ U jednom takvom slučaju, tri žrtve su već bile dobile status izbjeglica od strane UNHCR-a i njihovo prebacivanje je organizovano u kontekstu programa relokacije; takođe vidi Projekat za izvještavanje o organizovanom kriminalu i korupciji: „Zaštita svjedoka – izazov za male države“ (2008), dostupan na http://reportingproject.net/new/index.php?option=com_content&task=view&id=139&Itemid=43.

je kapacitet skloništa veći od trenutnih potreba¹⁷¹, žrtve često ostaju same u skloništu i zbog toga se ne miješaju sa odraslima. Moglo bi biti zanimljivo istražiti da li bi bilo izvodljivo odrediti određena skloništa samo za maloljetnike ili dati specifične i odvojene dijelove običnih skloništa na korištenje djeci.

268. Zaštita djece je komplikovana zbog nejasnoća u zakonu koji treba primijeniti u praksi. Jedan od problema na koji je skrenuta pažnja je u vezi sa smještajem maloljetnih žrtava trgovine ljudima u skloništa. Prema izvještajima, po zakonu, maloljetnici ne mogu biti smješteni u sklonište bez saglasnosti njihovih roditelja, ili bez oduzimanja starateljstva nad djetetom od roditelja. NVO koje upravljaju skloništima oklijevaju da prihvate maloljetnike, osim ako privremeno starateljstvo nije dato centrima za socijalni rad, jer mogu biti optužene za otmicu maloljetnika. Pošto su roditelji često uključeni u iskorištavanje svoje djece kojima se trguje, postaje jasno koliko je važno brzo se pozabaviti starateljstvom da bi se zaštitila djeca.

269. Zahtjev za dobijanje privremenog starateljstva nad djecom treba da podnesu centri za socijalni rad. Međutim, prema izvještajima, oni jako oklijevaju da preduzmu takve aktivnosti i vide to jednostavno kao veći teret i više rada na koji se nisu obavezali. Taj problem oslikava opći nedostatak posvećenosti i predanosti radu centara za socijalni rad koji je istakao određeni broj nadležnih organa. Centri za socijalni rad su, prema izvještajima, odbijali da rade nakon radnog vremena, ili se jednostavno ne bi angažovali na rješavanju problema. Konsultant je bio prisutan situaciji u kojoj je bilo neophodno osigurati da maloljetna žrtva primi neophodnu zdravstvenu pomoć. To je zapravo trebao da preuzme centar za socijalni rad. Međutim, umjesto da riješe to pitanje, oni su jednostavno nazvali predstavnicu NVO i tražili od nje da riješi problem, iako to nije bio njen posao.

270. Ti su problemi možda u vezi sa generalno niskim nivoom znanja o trgovini ljudima kojim raspolažu socijalni radnici, pošto još ne učestvuju na široj obuci o tom pitanju. Pored toga, centri za socijalni rad su u poređenju sa drugim institucijama kasnije uključeni u aktivnosti borbe protiv trgovine ljudima, jer se oni bave samo domaćim žrtvama, a domaće žrtve trgovine ljudima predstavljaju nedavnu društvenu pojavu. Zbog toga im nedostaje istinsko razumijevanje o tome šta je problem i kako se njime treba baviti. Pored toga, nedostatak centralizovanog sistema takođe doprinosi toj situaciji. Pošto su centri za socijalni rad organizovani na kantonalnom i entitetskom nivou, ne postoji jedan državni zakon ili jedno državno ministarstvo odgovorno za provedbu politike djelovanja, a provedba i koordinacija politike djelovanje je teška i rascjepkana. To još jedanput ukazuje na potrebu reorganizacije tih institucija, naročito kada je u pitanju zaštita domaćih žrtava, a pogotovu maloljetnih.

Nakanada štete i pomoć

271. Kao što je ranije rečeno, Zakon o krivičnom postupku BiH omogućava žrtvama i ostalim osobama koje su pretrpjele štetu da u toku krivičnog postupka podnesu imovinsko-pravni zahtjev i povrat stvari. Iako žrtve, postupajući u skladu sa savjetom branitelja, često ističu imovinsko-pravni zahtjev u toku krivičnog postupka, sudije uglavnom odbijaju donijeti odluku po takvom zahtjevu, i podnosioce zahtjeva upućuju na parnicu. To dodatno otežava teret koji nose žrtve. Nije jasno zašto sudije i

¹⁷¹ Vidi Rosenberg, R., 2008, Procjena sigurnih kuća u Bosni i Hercegovini, USAID, dostupan na stranici <http://www.usaid.ba/Procurement/SHELTERASSESSMENTPublicReport1-.doc>

dalje odbijaju donošenje odluke na osnovu ovih zahtjeva. Ovo bi moglo biti jedno od područja u kojima je moguće poboljšati stanja provedbom dodatne obuke za sudije.

272. Do sada, niti jedna od žrtava nije započela parnični postupak, što ukazuje na činjenicu da to, iz nekog razloga, za njih nije poželjna opcija. Potrebno je pomno ispitati sve one faktore koji bi za njih mogli predstavljati poticaj da ustraju u nastojanju da ostvare svoja prava, kako bi se razvili mehanizmi koji bi žrtvama omogućili ostvarenje pravnog obeštećenja, i osiguralo da žrtve mogu koristiti sve raspoložive resurse u ostvarenju svog prava na odštetu.

[kraj analize]

Dodatak: Propisi i ostali dokumenti korišteni u ovoj Analizi

Propisi	Datum stupanja na snagu	Službeno glasilo
Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine	01.07.2003.	Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine br. 10/03 Izmjene i dopune br. 45/04 i 6/05
Zakon o parničnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine	01.01.2001.	Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine br. 5/00 Izmjene i dopune br: 1/01, 6/02 i 11/05
Zakon o javnom redu i miru Brčko distrikta Bosne i Hercegovine	03.03.2002.	Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine br. 2/02
Krivični zakon Bosne i Hercegovine	01.03.2003.	Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br: 3/03 Izmjene i dopune br. 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06 i 32/07
Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine	01.03.2003.	Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br: 3/03 Izmjene i dopune br. 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07 i 15/08.
Zakon o upravnom postupku BiH	24.09.2002.	Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br: 29/02
Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH	16.04.2008.	Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br: 36/08
Zakon o zaštiti osobnih podataka BiH	28.01.2002.	Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br: 32/01
Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i	01.03.2003.	Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br: 3/03

ugroženih svjedoka BiH		Izmjene i dopune br: 21/03, 61/04 i 55/05
Zakon o programu zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini	05.07. 2004.	Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br: 29/04
Odluka o procedurama i načinu koordinacije aktivnosti na sprečavanju trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini i uspostavljanje funkcije državnog koordinatora za Bosnu i Hercegovinu	15.08.2003.	Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br: 24/03
Zakon o upravnom postupku FBiH	29.01.1998.	Službene novine Federacije BiH br: 2/98
Krivični zakon FBiH	01.08.2003.	Službene novine Federacije BiH br: 36/03 Izmjene i dopune br: 37/03, 21/04, 69/04 i 18/05
Zakon o parničnom postupku FBiH	05.11.3003.	Službene novine Federacije BiH br: 53/03
Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka FBiH	01.08.2003.	Službene novine Federacije BiH br: 36/3
Zakon o javnom redu i miru Hercegovačko-neretvanskog kantona	05.04.2005.	Službene novine Hercegovačko-neretvanskog kantona br: 33/05
Smjernice za novinare u ophođenju sa policijom	2001.	Dostupne na http://www.vzs.ba/
Kodeks za štampu	Usvojilo Vijeće za štampu Bosne i Hercegovine 29.04.1999. godine, a izmjene i dopune donesene u februaru 2005. godine, augustu 2006. godine i decembru 2006. godine.	Dostupan na http://www.vzs.ba/

Preporuke za medijske izvještače sa sudova u izvještavanju o istragama i sudskim procesima	Usvojilo Vijeće za štampu Bosne i Hercegovine u decembru 2006. godine	Dostupne na http://www.vzs.ba/
Zakon o opštem upravnom postupku Republike Srpske	26.03.2002.	Službeni glasnik Republike Srpske br: 13/02
Krivični zakon Republike Srpske	01.07.2003.	Službeni glasnik Republike Srpske br: 49/03 Izmjene i dopune br: 108/04, 37/06 i 70/06
Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske	01.08.2003.	Službeni glasnik Republike Srpske br: 58/03 Izmjene i dopune br: 85/03 i 74/05
Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku RS	01.07.2003.	Službeni glasnik Republike Srpske br: 48/03
Zakon o javnom redu i miru RS	28.05.2002.	Službeni glasnik Republike Srpske br: 25/02
Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima	10.11.2008.	Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br: 90/08
Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine	05.07.2007.	Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br: 66/07.
Zakon o javnom redu i miru Tuzlanskog kantona	14.08.2001.	Službene novine Tuzlanskog kantona br: 9/01

Ostali dokumenti:

- Akcioni plan za sprečavanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini 2008. – 2012. godine, usvojilo Vijeće ministara BiH 29. maja 2008. godine.

- Bosna i Hercegovina: Vodič za borbu protiv trgovine ljudima (2007.-2008.), dokument dostupan na stranici: [http://www.usaid.ba/Procurement/USG 2007-2008 TIP Action Guide for BiH.doc](http://www.usaid.ba/Procurement/USG%2007-2008%20TIP%20Action%20Guide%20for%20BiH.doc) .
- Mujanović, Š.; Korak prema nastavku pružanja adekvatne pravne naobrazbe za sudije Suda BiH i tužioce Tužilaštva BiH, dokument dostupan na stranici: [http://www.soros.org.ba/images vijesti/stipendisti 2008/sejla mujanovic final policy study en.pdf](http://www.soros.org.ba/images_vijesti/stipendisti_2008/sejla_mujanovic_final_policy_study_en.pdf)
- Izvještaj o stanju trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini i Izvještaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosnu i Hercegovinu za 2007. godinu.
- Informacija o radu Tužilaštva BiH za 2007. godinu. Dokument na bosanskom jeziku moguće je pronaći na stranici: [http://www.tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/Informacija o radu 2007 -BOS.pdf](http://www.tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/Informacija_o_radu_2007_-BOS.pdf) .
- Rosenberg, R., 2008, Procjena sigurnih kuća u Bosni i Hercegovini, USAID, dokument dostupan na stranici: [http://www.usaid.ba/Procurement/SHELTERASSESSMENTPublicReport1 -.doc](http://www.usaid.ba/Procurement/SHELTERASSESSMENTPublicReport1-.doc)
- Procedure za postupanje sa žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini, dokument sačinjen 29. jula 2005. godine. Potpisnici: državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalnih imigracija, predstavnik Tužilaštva BiH, predstavnik Tužilaštva FBiH, predstavnik Tužilaštva RS, predstavnik Tužilaštva Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, predstavnik Državne agencije za istrage i zaštitu BiH, predstavnik Državne granične službe, predstavnik Ministarstva sigurnosti BiH, Sektora za migracije, predstavnik Ministarstva sigurnosti BiH, Sektora za azil, predstavnik Ministarstva unutrašnjih poslova FBiH, predstavnik Ministarstva unutrašnjih poslova RS, predstavnik Policije Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, predstavnik "Međunarodnog foruma solidarnosti", predstavnik organizacije "La Strada".

III. STRUČNI PREGLED EKSPERTA VIJEĆA EVROPE O PROPISIMA U OBLASTI BORBE PROTIV TRGOVINE LJUDIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

SAŽETAK

Svrha ovog dokumenta ogleda se u potrebi ispunjenja sljedeće obaveze: „na osnovu propisa čiju su procjenu već izvršili eksperti OSCE-a, izvršiti stručni pregled propisa u oblasti borbe protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“.

Ovaj izvještaj sadrži naznake i analize obima u kojem postojeći propisi na snazi u BiH zadovoljavaju zahtjeve utvrđene Konvencijom Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (u daljem tekstu: Konvencija Vijeća Evrope).

Izvještaj je podijeljen na tri dijela koji se bave trima glavnim mjerama utvrđenim u tekstu Konvencije. Navedene mjere će biti sagledane u kontekstu triju najvažnijih oblasti (tzv. Tri P: Preventing trafficking, Protecting victims, Prosecuting traffickers), i to: prevencija trgovine ljudima, zaštite žrtava i kažnjavanja počilaca.

POGLAVLJE I: PITANJA U VEZI SA SPREČAVANJEM TRGOVINE LJUDIMA

a) Državna politika za sprečavanje (prevenciju) trgovine ljudima

Poglavlje II Konvencije propisuje da potpisnici imaju opću obavezu izrade politike prevencije trgovine ljudima. Ova politika mora biti usvojena na državnom nivou, te mora osigurati koordinaciju različitih tijela nadležnih za ovo pitanje, kao i uključiti organizacije civilnog društva koje se bave sprečavanjem trgovine ljudima i pružanjem pomoći žrtvama.

1. Općenito govoreći, Bosna i Hercegovina je ispunila ovu opću obavezu. Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH, čija je funkcija uspostavljena 2003. godine, ima primarnu odgovornost za vršenje praćenja i koordinaciju provedbe Državnog akcionog plana i ostalih srodnih aktivnosti koje provode brojni nivoi vlasti u BiH u domeni borbe protiv trgovine ljudima.

Uspostavljeno je nekoliko radnih grupa s ciljem borbe protiv trgovine ljudima, koje su sačinjene od predstavnika ministarstava i institucija na državnom nivou, te nevladinih i međunarodnih organizacija.¹⁷²

Vijeće ministara BiH usvojilo je tri državna akciona plana i to: *Državni akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima za period od: 2001. – 2004. godine, 2005. – 2007. godine i treći Državni akcioni plan za period 2008. - 2012. godine.*

b) Mjere u vezi sa kontrolom granice

Članom 7. Konvencije utvrđuje se sljedeće: "Bez štete za međunarodne napore vezana za slobodno kretanje lica, Strane će jačati, ukoliko je to moguće, potrebne kontrole na granicama radi prevencije i otkrivanja trgovine ljudima". Ova opća obaveza podrazumijeva, između ostalog, sljedeće obaveze:

- Obavezu nadležnih institucija da pruže tačne informacije o uvjetima za zakonit ulazak i boravak na teritoriji države (6.4.),
- Jačanje saradnje među institucijama nadležnim za kontrolu granice (7.1.),
- Osiguranje pouzdanosti i sigurnosti putnih i ličnih isprava kako bi se osiguralo da iste nije moguće krivotvoriti ili nezakonito mijenjati, replicirati ili izdavati (član 8.),
- Kontrola granica (vize...),
- Usvajanje propisa i uvođenje drugih potrebnih mjera u cilju sprečavanja korištenja komercijalnih prevoznih sredstava i linija u svrhu počinjenja krivičnih djela preciziranih odredbama Poglavlja IV. U tom smislu, komercijalni pružaoci usluga prevoza moraće provjeriti da li putnici posjeduju potrebne isprave. U slučaju nepoštivanja navedene obaveze, potpisnice su dužne provesti odgovarajuće kaznene mjere. Osim toga, takvim osobama može biti uskraćeno pravo ulaska na njihovu teritoriju (čl. 7.2. – 4.).

¹⁷² <http://www.anti-trafficking.gov.ba/>

2. BiH je usvojila odgovarajuće zakone, i to: Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH (donesen 2003. godine, a novi Zakon usvojen je 2008. godine), čije odredbe propisane u članovima 10. do 21. preciziraju uslove ulaska i boravka stranaca u BiH. Važno je istaći da su ove informacije lako dostupne. One su sadržane u dokumentu pod nazivom: *Vodič za pristup informacijama kojima raspolaže Granična policija Bosne i Hercegovine*, koji se može pronaći na internet stranici: <http://www.granpol.gov.ba>, kao i na internet stranicama drugih organizacija (na primjer, na internet stranici Međunarodne organizacije za migracije - IOM).

U maju 2007. godine, usvojene su izmjene i dopune Zakona o putnim ispravama BiH kako bi se u upotrebu uveli biometrijski pasoši. U septembru 2007. godine, počeo je sa radom informacioni sistem za migracije. Međutim, prema navodima iz DAP-a (Akcioni plan za sprečavanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini 2008.-2012.), još uvijek nije riješeno pitanje zaštite podataka (2008.-2012., str.10). Što se tiče viza, moramo se pozvati na Sporazum o viznim olakšicama koji je zaključen između BiH i Evropske komisije, a koji je stupio na snagu u januaru 2008. godine. Konačno, odredbama članova 18. i 19. Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH preciziraju se obaveze prevoznika kao i sankcije u slučaju neispunjenja tih obaveza.

POGLAVLJE II: PITANJA U VEZI SA ZAŠTITOM ŽRTAVA

a) Zaštita i pomoć žrtvama

Konvencija potpisnicima nameće obavezu uvođenja nekoliko mjera za zaštitu i unapređenje prava žrtava.

i) Mjere u vezi sa identifikacijom žrtava, koje zahtijevaju, prije svega, odgovarajuće stručno osposobljavanje zaposlenih, a potom i utvrđivanje posebnog postupka.

ii) Nakon identifikacije (potencijalnih) žrtava, počinje teći period odlučivanja (razmišljanja) u trajanju od najmanje 30 dana. Cilj ovog perioda jeste da omogući osobi da se oporavi i oslobodi utjecaja trgovaca ljudima, odnosno da na osnovu valjanih informacija donese odluku o suradnji sa nadležnim institucijama (član 13. Konvencije Vijeća Evrope).

Tokom navedenog perioda:

- Neće biti moguće provesti odluku o deportaciji žrtve,

- Žrtve će imati pravo na pomoć,

- Potpisnice će biti dužne pobrinuti se za sigurnost i zaštitu žrtava.

iii) Žrtve koje odluče surađivati sa vlastima države u koju su došle, dobit će dozvolu boravka. Potpisnice će također izdati žrtvama dozvolu boravka koja će biti obnovljena po isteku, ukoliko nadležni organ utvrdi da je njihov ostanak opravdan zbog njihove lične situacije. Utvrđena su i neka pravila koja se odnose na maloljetne žrtve (član 14.).

iv) Repatrijacija ili povratak žrtava, po mogućnosti na dobrovoljnoj osnovi, u zemlju porijekla ili boravka (član 16.). Vlasti ove države omogućit će i prihvatiti povratak bez nepotrebnog ili neopravdanog odlaganja. Pri organiziranju povratka, uzet će se u obzir prava, sigurnost i dostojanstvo žrtve. Kao što je i uobičajeno, Konvencija sadrži i konkretne mjere koje se odnose na djecu žrtve.

3. U propise koji se bave problematikom borbe protiv trgovine ljudima u BiH ispravno su ugrađene pomenute obaveze propisane Konvencijom. Član 35. Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH uključuje mogućnost davanja privremene dozvole boravka iz humanitarnih razloga žrtvama trgovine ljudima kao i obavezu sprečavanja deportacije osoba za koje je utvrđen status žrtava. Osim toga, član 37. pruža posebnu zaštitu i pomoć žrtvama trgovine ljudima u cilju njihove rehabilitacije i repatrijacije u zemlju stalnog boravka.

Prema odredbama člana 37. stav 2., Ministarstvo sigurnosti BiH usvojilo je Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima (Pravilnik je usvojen 2008. godine).

- U članu 2. f) utvrđuju se institucije zadužene za primjenu pravila u vezi sa zaštitom žrtava trgovine ljudima stranog porijekla, i to: „organizacione jedinice Ministarstva sigurnosti BiH, tužilaštava, ministarstava unutrašnjih poslova, inspeksijskih organa te organa nadležnih za socijalnu zaštitu.“
- Odredbama članova 8.–10. utvrđuje se postupak identifikacije žrtve.
- U članu 6. navodi se da svaka žrtva ima pravo na privremeni boravak iz humanitarnih razloga u trajanju do šest mjeseci u cilju pružanja zaštite i pomoći u oporavku i povratku u zemlju porijekla. Privremeni boravak može se produžiti.
- Odredbama članova 13. i 14. propisuje se postupak podnošenja i razmatranja zahtjeva za odobrenje privremenog boravka.

Suprotno odredbama Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH, Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima ne pravi razliku u odobrenju privremenog boravka na temelju suradnje sa nadležnim organima.

b) Prava žrtava

Kao što je to propisano stavom 1. člana 12. Konvencije: „Svaka Strana poduzima zakonske ili druge neophodne mjere radi pomaganja žrtvama u njihovom fizičkom, psihološkom i društvenom oporavku „,

U stavu 2. dodaje se i sljedeće: „Svaka Strana će voditi računa o potrebama sigurnosti i zaštite žrtava“. Konačno, u stavu 6. navodi se: „Svaka Strana će usvojiti zakonske ili druge potrebne mjere da bi osigurala da pomoć žrtvi nije podčinjena njenoj volji da svjedoči“. Kao što je to i uobičajeno, ugrožene grupe i maloljetne osobe uživat će povlašteni položaj.

4. Propisi Bosne i Hercegovine svim žrtvama trgovine ljudima priznaju gorenavedena prava. Član 14. Pravilnika o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima navodi ta prava kako slijedi:

- “(1) U cilju osiguranja posebne zaštite i pomoći žrtvama trgovine u svezi s prihvatom, oporavkom i povratkom, žrtvi trgovine se osigurava:
- Adekvatan i siguran smještaj,
 - Zdravstvena zaštita,
 - Informacije o njenom pravnom statusu i savjetovanje u segmentu njenih prava i obaveza na jeziku koji žrtva razumije,
 - Pravnu pomoć žrtvi u toku krivičnog ili drugog postupka u kojima žrtva ostvaruje svoja prava,

- Informacije o načinu pristupu diplomatsko-konzularnim predstavništvima zemlje porijekla ili uobičajenog boravka žrtve trgovine,
- Informacije o mogućnostima i postupku repatrijacije,
- Različiti vidovi treninga i edukacije u zavisnosti od finansijskih mogućnosti."

Nadalje, odredbama članova 15., 16. i 17. propisuje se pružanje nekih od gorenavedenih usluga, konkretno, adekvatnog i sigurnog smještaja, zdravstvena zaštita, te informacija i savjetovanje. Važno je istaći da Pravilnik među ova prava izričito navodi i pravo na materijalnu pomoć, propisujući sljedeće: "Nadležna tijela će u osiguranju prava iz stava 1. ovog člana voditi računa o dobi, spolu i specijalnim potrebama žrtve, posebno obračujući pažnju na specifične potrebe djece, uključujući adekvatan smještaj, obrazovanje i *brigu*" (član 14. stav 2.). Odredbama članova 19. do 21. propisuje se zaštita djece.

Troškovi smještaja (kao i troškovi oporavka i repatrijacije) bit će pokriveni iz budžeta institucija BiH (čl. 22).

Konačno, treba imati na umu i to da Pravilnik propisuje i sljedeće: „Pomoć žrtvama trgovine iz stava 1. ovog člana mogu osiguravati nevladine organizacije koje imaju zaključen protokol o saradnji s Ministarstvom sigurnosti.“ (član 14. stav 3.). U aprilu 2005. godine, Ministarstvo sigurnosti BiH potpisalo je Protokol o suradnji i osiguranju adekvatnog i sigurnog smještaja i zbrinjavanje stranaca žrtava trgovine ljudima u BiH sa pet nevladinih organizacija. Potpisani protokoli regulišu prava i obaveze strana potpisnica u smislu pružanja pomoći žrtvama smještenim u institucije za smještaj zatvorenog tipa. Osim toga, Ministarstvo sigurnosti BiH i NVO „Vaša prava“ potpisali su sporazum o pružanju besplatne pravne pomoći žrtvama trgovine ljudima.¹⁷³

5. Što se tiče repatrijacije, u članu 18. Pravilnika o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima navodi se sljedeće:

“(1) Nadležna organizaciona jedinica Službe u saradnji sa Upravom skloništa, priprema i pokreće prema Ministarstvu sigurnosti repatrijaciju žrtava trgovine ljudima u zemlju uobičajenog boravka.

(2) Postupak repatrijacije može se realizirati uz pomoć i saradnju s Međunarodnom organizacijom za migracije (IOM), što će se regulirati Protokolom o saradnji između Ministarstva sigurnosti i IOM-a”

Angažman državnih i međunarodnih institucija osigurat će potpuno poštivanje prava, sigurnosti i dostojanstva žrtve. Međutim, ove obaveze ne odnose se samo na državu boravka, već i na državu repatrijacije koja je obavezna pokrenuti programe repatrijacije kako bi zaštitila žrtve od trgovaca ljudima i ponavljanja ranije doživljene traume.

Postupak repatrijacije djece detaljnije je propisan odredbama člana 21. Pravilnika.

¹⁷³ http://www.oscebih.org/human_rights/antitrafficking.asp#TraffickinginBosniaandHerzegovina.

Vijeće ministara BiH je 2007. godine usvojilo Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine. Davanje garancija o zaštiti lokalnih žrtava trgovine ljudima predstavljalo je najveći izazov za vlasti, budući da su se sve već ranije usvojene mjere, među kojima je i donošenje Pravilnika, odnosile na strane državljane.

c) Sigurnost žrtava

Pored obaveze država da osiguraju žrtvama da mogu podnijeti tužbu nadležnom tijelu u državi u kojoj žive (čl. 27.), Konvencija Vijeća Evrope predviđa i nekoliko pravila koja se tiču zaštite žrtava, svjedoka i onih koji saraduju s pravosudnim tijelima od moguće odmazde ili zastrašivanja, naročito tokom i poslije istrage i krivičnog gonjenja počinitelaca (čl. 28.). U ovom smislu, svaka strana je dužna provoditi sve mjere koje su potrebne kako bi osiguralo sljedeće:

- stručna osposobljenost osoba ili subjekata na polju borbe protiv trgovine ljudima i zaštite žrtava (čl. 29.1);
- koordiniranost politika rada i aktivnosti svojih vladinih odjela s radom ostalih javnih agencija na polju borbe protiv trgovine ljudima putem uspostave koordinacijskih tijela, gdje je to neophodno (čl. 29.2);
- posebne mjere zaštite privatnog života i identiteta žrtava, kao i zaštite od zastrašivanja tokom sudskog postupka.

6. Općenito, BiH je ispunila sve ove obaveze. Kao prvo, moramo se pozvati na prethodno spomenuti sporazum između Ministarstva sigurnosti BiH i NVO Vaša prava. Prema ovom sporazumu, osigurana je besplatna pravna pomoć stranim žrtvama trgovine ljudima, a na web stranicama NVO-a domaće žrtve trgovine ljudima se ne isključuju iz njihovih usluga.

Kao drugo, potrebno se pozvati i na Udarnu grupu za borbu protiv trgovine ljudima i organizirane ilegalne imigracije kao oblika organiziranog kriminala, formiranu 2004. godine (*Službeni glasnik BiH* br. 3/04). Čine je predstavnici tužiteljstava, policije, poreznih institucija, finansijske policije, Državne granične službe, i time obuhvata sve one koji mogu doprinijeti borbi protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije. Pod direktnim rukovodstvom Glavnog tužitelja BiH, ova Udarna grupa ima zadatak da osigura saradnju među nadležnim tijelima i organizacijama, provodi istražne radnje i formira operativne istražne timove koji rade na prikupljanju relevantnih podataka i informacija u vezi sa predmetima trgovine ljudima i ilegalne migracije, s ciljem prevencije (<http://www.tuzilastvobih.gov.ba>).

Kao treće, Zakon o krivičnom postupku BiH (*Službeni glasnik BiH* br. 3/03) predviđa usvajanje zaštitnih mjera u slučaju opasnosti po život, zdravlje ili slobodu svjedoka, ili u slučaju njegove spremnosti da svjedoči i ukazuje kada se takve mjere moraju primijeniti (član 86.: Tok saslušanja svjedoka; čl. 267.: Zaštita svjedoka od vrijeđanja, prijetnji i napada).

Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka (*Službeni glasnik BiH* br. 3/03) izmijenjen je i dopunjen 2004. godine (*Službeni glasnik BiH* br. 61/04) usvojen je u skladu sa

članom 91. Zakona o krivičnom postupku BiH i njime je propisana posebna zaštita sljedećih svjedoka:

- (1) svjedok pod prijetnjom je onaj svjedok čija je lična sigurnost ili sigurnost njegove porodice dovedena u opasnost zbog njegovog učešća u postupku, kao rezultat prijetnji, zastrašivanja ili sličnih radnji koje su vezane za njegovo svjedočenje;
- (2) ugroženi svjedok je onaj svjedok koji je ozbiljno fizički ili psihički traumatizovan okolnostima pod kojima je izvršeno krivično djelo ili pati od ozbiljnih psihičkih poremećaja koji ga čine izuzetno osjetljivim, odnosno dijete i maloljetnik (član 3.).

U skladu sa Zakonom, sud može naložiti primjenu mjera zaštite takvog svjedoka, ako je potrebno, koje obuhvataju: pristup psihološkoj ili socijalnoj pomoći i pomoći specijaliste; primjena odgovarajuće kontrole načina ispitivanja svjedoka kada je u pitanju ugroženi svjedok kako bi se takav svjedok zaštitio od maltretiranja i zbušnjavanja; svjedočenje uz pomoć tehničkih sredstava prenosa slike i zvuka; uklanjanje optuženika; zaštićeno saslušanje; skrivanje identiteta, itd.

I na kraju, BiH je 2004. godine (*Službeni glasnik BiH* br. 29/04), donijela Zakon o programu zaštite svjedoka u BiH čiji je cilj „da obezbijedi efikasnu zaštitu svjedoka u toku i nakon krivičnog postupka kako bi se svjedoku omogućilo slobodno i otvoreno svjedočenje u krivičnom postupku pred Sudom Bosne i Hercegovine“. Pored ostalog, program zaštite svjedoka obuhvata sljedeće mjere: korištenje izmijenjenog identiteta za obavljanje dužnosti i posjedovanje isprava sa lažnim identitetom; izrada ili privremena izmjena, za osobu koja je predmetom zaštite, uvjerenja ili drugih dokumenata potrebnih za stvaranje ili održavanje privremeno izmijenjenog identiteta, kao i mogućnost obrade izmijenjenih podataka.

S druge strane, Procedurama za postupanje sa žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini, usvojenim 29.07.2005. godine (*Vlašičke procedure*), utvrđena su sredstva međusobne saradnje po pitanju upućivanja žrtava trgovine ljudima između nadležnih institucijama u Bosni i Hercegovini, nevladinih organizacija i Međunarodne organizacije za migracije (IOM). Pored toga, Državni akcioni plan, u odnosu na zaštitu žrtava i svjedoka, predviđa i neke mjere koje pomažu u rješavanju sljedećih pitanja: *identifikacija žrtava, sistem upućivanja žrtava* (u skladu s utvrđenim postupcima kako za strance tako i za državljane BiH) i *socijalna pomoć i zaštita*.

POGLAVLJE III: PITANJA U VEZI SA „PROCESUIRANJEM TRGOVACA LJUDIMA“

a) Definiranje trgovine ljudima i ostalih krivičnih djela

Glavna obaveza koju strane moraju ispuniti jeste kriminalizacija nekoliko djela, a to su:

- trgovina ljudima (član 18.) i
- određena djela vezana za putne ili lične isprave, počinjena u svrhu omogućavanja trgovine ljudima (član 20.).

Član 31., koji se odnosi na pitanje nadležnosti, propisuje da svaka strana mora usvojiti mjere za uspostavu nadležnosti nad svakim krivičnim djelom utvrđenim u skladu s ovom Konvencijom, kada je takvo krivično djelo počinjeno:

- na njenoj teritoriji (ili na brodu koji nosi zastavu te strane ili u avionu registriranom u skladu sa zakonima te strane);
- od strane jednog od njenih državljana ili osobe bez državljanstva koja boravi na njenoj teritoriji, ako je krivično djelo kažnjivo prema krivičnom zakonu teritorije na kojoj je počinjeno ili ako je krivično djelo počinjeno izvan teritorijalne nadležnosti bilo koje države potpisnice;
- protiv njenog državljanina, kao i u slučajevima kada je navodni počinitelj prisutan na njenoj teritoriji i neće ga/je izručiti drugoj državi potpisnici isključivo na temelju njegovog/njenog državljanstva, nakon zahtjeva za izručenje.

7. Svi elementi krivičnih djela vezanih za trgovinu ljudima, kako su utvrđeni u članu 4. Konvencije Vijeća Evrope, su:

- 1) Nedozvoljene radnje („vrbovanje, prevoz, predavanje, skrivanje ili primanje osoba“),
- 2) Sredstva koja se koriste za („prijetnju ili upotrebu sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare ili obmane, zloupotrebu vlasti ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi kako bi se postigla privola osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom“), i
- 3) Svrha iskorištavanja. Iskorištavanje podrazumijeva, najmanje, iskorištavanje prostitucije druge osobe ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prisilnog rada ili usluga, ropstva ili njemu sličnog odnosa, služenja ili odstranjivanja organa“.

Ovi elementi su ugrađeni, čak doslovno, u član 186. KZ BiH:

„Ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom vlasti ili utjecaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi kako bi se postigla privola lica koje ima kontrolu nad drugim licem, vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi lice, u svrhu iskorištavanja prostitucije drugog lica ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prisilnog rada ili usluga, ropstva ili njemu sličnog odnosa, služenja, odstranjivanja dijelova ljudskog tijela ili drugog izrabljivanja“.

8. Drugo krivično djelo koje treba obuhvatiti domaćim zakonom je: „Aktivnosti vezane za putne ili lične isprave („krivotvorenje putne ili lične isprave; nabavka ili osiguranje takve isprave; zadržavanje, uklanjanje, skrivanje, oštećenje ili uništavanje putne ili lične isprave druge osobe“) kada se ove radnje počine namjerno i u svrhu omogućavanja trgovine ljudima“ (čl. 20. Konvencije).

Pod naslovom „Nezakonito uskraćivanje identifikacijskih dokumenata“, član 188. KZ BiH kaže:

„Ko, s ciljem ograničavanja slobode kretanja ili ispoljavanja vlasti nad drugim licem nezakonito uskrati drugom njegovu ličnu ili putnu ispravu, kazniće se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina“.

Ne može se reći da ovaj član pravilno prenosi navedenu odredbu Konvencije. Svakako se ne odnosi niti na radnje (koje su detaljno opisane u Konvenciji i ne ograničavaju se na uskraćivanje) niti na svrhu izvršenja krivičnog djela navedenog u Konvenciji (koje se odnosi na omogućavanje trgovine ljudima), a ni na sredstva: putne ili lične isprave (Konvencija navodi kako lažne tako i zakonite, ovisno o radnji koja je u pitanju).

Konvencija takođe propisuje i dodatna krivična djela u vezi s pokušajem izvršenja određenih krivičnih djela propisanih Konvencijom i u vezi s pomaganjem ili poticanjem na činjenje nekih krivičnih djela (čl. 21.) [Izvještaj sa objašnjenjima, stav 243.]. Strane potpisnice trebaju takođe obuhvatiti i ova krivična djela.

9. Općenito, uvođenje ovih krivičnih djela je učinjeno na pravilan način. Svakako da član 26.-28. (pokušaj), član 29. (sapočinioci), član 30. (podstrekavanje), član 31. (pomaganje) i član 32. (granice krivične odgovornosti i kažnjivosti saučesnika) KZ BiH propisuju isto za bilo koje krivično djelo.

I na kraju, član 186. stav 4. KZ BiH propisuje da „bez uticaja je na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima okolnost da li je lice pristalo na izrabljivanje iz stava 1. ovog člana“. Ovaj član odražava odredbe Konvencije, koje jasno kažu da je „takav pristanak (...) irelevantan“ [čl. 4.b)].

Konvencija takođe predviđa mjere protiv korisnika usluga koje pružaju žrtve. U tom smislu, čl. 19. Konvencije obavezuje države potpisnice da razmotre kriminalizaciju korištenja usluga žrtava trgovine ljudima („Svaka strana dužna je razmotriti usvajanje zakona ili drugih neophodnih mjera da bi kao krivično djelo propisala korištenje usluga koje su predmetom iskorištavanja, u skladu s članom 4., stav a) ove Konvencije, uz znanje da je osoba žrtva trgovine ljudima“).

10. BiH zakonodavstvo nije ispoštovalo ovaj uslov. S druge strane, član 26. Konvencije Vijeća Evrope propisuje da „Svaka strana je dužna, u skladu s osnovnim principima svog pravnog sistema, osigurati mogućnost neizricanja kazni žrtvama zbog njihovog učešća u nezakonitim aktivnostima, do stepena do kojeg su bile primorane na to“.

Ni u ovom slučaju BiH zakonodavstvo nije propisalo ovakvu odredbu, a njeno propisivanje nije obavezno za strane potpisnice Konvencije.

Nasuprot tome, Krivični zakoni Federacije BiH i Republike Srpske, kao i Zakon Brčko distrikta BiH, propisuju i obuhvataju na pojedinačnoj osnovi, neka krivična djela koja nisu propisana Konvencijom, kao što su trgovina ljudima u svrhu prostitucije ili navođenja na prostituciju. Kao rezultat, može se kazati da se u BiH pravno tretiranje trgovine ljudima odvija na nekoliko nivoa, a ne na jedinstven način.

Iako Konvencija dozvoljava ovakvu vrstu dodatnog popisivanja, ono otkriva nedostatak usklađenosti i koherentnosti [ona je djelomično riješena u članu 11. stav 1.: „Krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine se primjenjuje prema svakome ko učini krivično djelo na teritoriji Bosne i Hercegovine“], što može izazvati posljedice, posebno u trenutku procesuiranja ovih radnji i primjene zakona na entitetskom nivou (na primjer, nejednak tretman žrtava).

Ovakav nedostatak usklađenosti izaziva probleme kada je počinjeno krivično djelo iz nadležnosti Tužilaštva BiH, koje egzistira paralelno sa entitetskim tužilaštvima. Problemi ne postoje u slučaju počinjenja krivičnog djela trgovine ljudima jer je ovo krivično djelo propisano KZ-om BiH i u isključivoj je nadležnosti Tužilaštva BiH. Problemi postoje kada se krivično djelo, koje je povezano sa trgovinom ljudima ali je manjeg opsega, sankcioniše u skladu s krivičnim zakonom jednog od entiteta.

b) Sankcije i mjere

11. Treba potvrditi kako KZ BiH ispunjava konvencijske obaveze sankcioniranja pomenutih krivičnih djela. Prije analize ovog pitanja, važno je napomenuti da Poglavlje XIV (od člana 122. do člana 144.) KZ BiH propisuje odgovornost pravnog lica. Članom 131. se predviđa da se „Pravnim licima za krivična djela može izreći novčana kazna, kazna oduzimanja imovine i kazna prestanka pravnog lica“. To znači da ova odredba zakona BiH odražava član 22. Konvencije.

Prema članu 23. stav 1., strane potpisnice su obavezne da uvedu krivične sankcije koje su „djelotvorne, srazmjerne težini krivičnog djela i odvraćajuće“.

KZ BiH za svako krivično djelo propisuje krivičnopravnu sankciju koja odgovara težini krivičnog djela ili kategoriji zaštitnog objekta (npr. djeca). Iz tog razloga se trgovina ljudima kažnjava „kaznom zatvora od jedne do deset godina“ a ako se isto djelo počini na štetu djeteta ili maloljetnika „učinilac će biti kažnjen kaznom zatvora od najmanje pet godina“, ili u slučaju organizovanja ili upravljanja grupom ljudi u svrhu ovog krivičnog djela „učinilac će se kazniti kaznom zatvora od najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora“. Drugim riječima, stiče se utisak da je određivanje krivičnopravne sankcije urađeno na zadovoljavajući način.

Pored toga, član 48. stav 1. KZ BiH predviđa opća pravila za odmjeravanje kazne. Ovaj član zakona BiH odgovara članu 24. (otežavajuće okolnosti) i članu 25. (prethodne osude) Konvencije. Zbog toga (domaći) sudovi obavezno moraju uzeti u razmatranje „okolnosti koje utiču na težinu kazne (olakšavajuće i otežavajuće okolnosti)“, kao i „ranije ponašanje počinioca“.

12. Oduzimanje predmeta koji su korišteni ili su bili namijenjeni za izvršenje krivičnog djela, propisano je članom 74. KZ BiH.

ZAKLJUČCI

I Bosna i Hercegovina je ispoštovala opću obavezu izrade politike rada na polju sprečavanja trgovine ljudima. Od 2003. godine, usvojena su tri Akciona plana. U cilju praćenja provedbe Akcionih planova i aktivnosti na borbi protiv trgovine ljudima na raznim nivoima vlasti u BiH, uvedena je pozicija Državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH.

II BiH je donijela odgovarajući propis kako bi provela utvrđene obaveze u skladu s Konvencijom, a koje su vezane za kontrolu granice. Odredbe članova 10. do 21. Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH (stavljen na snagu 2008. godine) propisuju uslove i postupak ulaska i boravka stranaca u BiH. Ovu informaciju nije teško pronaći. Član 18. i 19. propisuju odgovornosti prevozničkih firmi u smislu aktivnosti vezanih za kontrolu granice.

III Zakon koji se odnosi na borbu protiv trgovine ljudima u BiH pravilno definiše konvencijske obaveze koje se tiču zaštite i pružanja pomoći žrtvama.

Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH osigurava žrtvama trgovine ljudima dozvole za privremeni boravak na humanitarnim osnovama i propisuje sprečavanje deportacije žrtava kojima je priznat status. Članom 54. je propisano „pružanja zaštite i pomoći u oporavku i povratku u zemlju uobičajenog mjesta boravka“. Ove odredbe su precizno definisane Pravilnikom o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, s jasno navedenim principima i pravima.

Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, za razliku od Zakonu o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH, se ne poziva na privremeni boravak odobren žrtvama koje saraduju s pravosudnim organima. Bilo bi korisno uskladiti ove razlike.

IV Prava žrtava se regulišu putem dva propisa: Pravilnikom o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima (2008) i Pravilima o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima državljana BiH (2007.).

Članovi od 14. do 17. Pravilnika o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima propisuju pravo žrtava na pomoć, a vlasti BiH su potpisale nekoliko protokola s nevladinim organizacijama kako bi žrtvama osigurale adekvatan i siguran smještaj i pravnu pomoć.

Angažman, kako domaćih tako i međunarodnih institucija u procesu povratka žrtava u matičnu državu osigurava poštivanje prava, sigurnosti i dostojanstva žrtve. Ipak, potrebno je usvojiti program za repatrijaciju.

V Pravila Konvencije Vijeća Evrope koja se tiču zaštite žrtava, svjedoka i onih koji saraduju s pravosudnim organima od moguće odmazde ili zastrašivanja, posebno tokom i nakon istrage i krivičnog gonjenja počilaca (čl. 28.) pravilno se primjenjuju.

Postoji mogućnost da će se Zakon o krivičnom postupku BiH izmjeniti na način da se propišu zaštitne mjera u slučaju opasnosti po život, zdravlje ili slobodu svjedoka ili u slučaju da svjedok pristaje da svjedoči ukoliko ispunjava uslove za izricanje zaštitnih mjera.

Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka propisuje posebnu zaštitu za svjedoke pod prijetnjom i ugrožene svjedoke i osigurava da sud može, ukoliko je to potrebno, donijeti odluku da se izreknu zaštitne mjere za takvog svjedoka. Pored toga, BiH je 2004. godine, donijela Zakon o programu zaštite svjedoka u BiH i usvojila *Vlašičke procedure*, 2005. godine.

VI Iako član 186. KZ BiH daje ispravnu definiciju krivičnog djela trgovine ljudima, član 188. ne odražava dovoljno dobro član 20. Konvencije Vijeća Evrope, a koji se odnosi na radnje u vezi s putnim i ličnim ispravama.

Zakoni u BiH ne odražavaju uslove koje postavlja član 19. Konvencije, kojim se države potpisnice obavezuju da će korištenje usluga žrtvava trgovine ljudima biti propisano kao krivično djelo.

Krivični zakoni Federacije BiH i Republike Srpske, kao i Zakon Brčko distrikta BiH, propisuju i obuhvataju na pojedinačnoj osnovi neka krivična djela koja se ne spominju u Konvenciji, kao što je trgovina ljudima radi vršenja prostitucije ili navođenje na prostituciju. Kao rezultat toga, može se reći da se u BiH odgovori na trgovinu ljudima u smislu zakonodavstva pružaju na više nivoa i da ono nije usklađeno. Ovaj nedostatak usklađenosti izaziva negativne posljedice po procesuiranje ovih krivičnih djela.

VII Krivični zakon BiH propisuje odgovornost pravnih lica i krivičnopravne sankcije koje su srazmjerne težini krivičnog djela i koje imaju efekat odvratanja od budućeg činjenja ovih krivičnih djela.